

ΙΟΝΙΟ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟ

ΣΧΟΛΗ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΚΑΙ ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ-ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ
ΤΜΗΜΑ ΞΕΝΩΝ ΓΛΩΣΣΩΝ, ΜΕΤΑΦΡΑΣΗΣ ΚΑΙ ΔΙΕΡΜΗΝΕΙΑΣ

Πρόγραμμα Μεταπτυχιακών Σπουδών

«Επιστήμη της Μετάφρασης»

Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία

με θέμα μετάφραση και σχολιασμό ισπανόφωνου κειμένου με τίτλο

«RESOLUCIÓN DE LA
CORTE INTERAMERICANA DE DERECHOS HUMANOS
DE 14 DE MAYO DE 2019
CASO COMUNIDAD INDÍGENA SAWHOYAMAXA VS. PARAGUAY
SUPERVISIÓN DE CUMPLIMIENTO DE SENTENCIA»

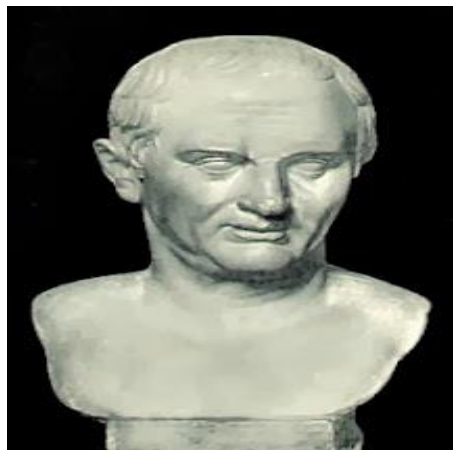
**«ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ
ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ 14^{ης} ΜΑΪΟΥ 2019
ΥΠΟΘΕΣΗ ΑΥΤΟΧΘΟΝΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ SAWHOYAMAXA ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΓΟΥΑΗΣ
ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ»**

Translation and commentary of a Spanish language text entitled:
«RESOLUTION OF THE
INTER-AMERICAN COURT OF HUMAN RIGHTS
OF 14 MAY 2019
CASE OF THE SAWHOYAMAXA INDIGENOUS COMMUNITY VS. PARAGUAY
SUPERVISION OF COMPLIANCE WITH THE JUDGMENT»

Ονοματεπώνυμο φοιτήτριας: Μαρία Καζακίδου, AM: Ξ2019325
Επιβλέπων: καθηγητής κ. Σωτήριος Λίβας
Επιτροπή: καθηγητής κ. Γεώργιος Κεντρωτής, καθηγήτρια κ. Βιλελμίνη Σωσώνη
Κέρκυρα, Απρίλιος 2022

Στον άντρα μου

SALUS POPULI SUPREMA LEX EST
Η ΣΩΤΗΡΙΑ ΤΟΥ ΛΑΟΥ
ΕΙΝΑΙ Ο ΥΠΕΡΤΑΤΟΣ ΝΟΜΟΣ

Marcus Tullius Cicero, 106 π.Χ. - 43 π.Χ.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή	9
2. Κειμενική Ανάλυση	12
2.1. Κειμενικός τύπος - Κειμενική ποικιλία	12
2.2. Μεταφραστικό Σενάριο	14
2.3. Μεταφραστικές Στρατηγικές	15
2.4. Γλωσσικά και Πολιτισμικά στοιχεία / Αποφάσεις	17
3. Επί μέρους Σχόλια	25
3.1. Νομική Γλώσσα (ΝΓ)	25
3.2. Νεοελληνική Νομική Γλώσσα (ΝΕΝΓ)	27
3.2.1. Νεοελληνική Νομική Ορολογία (ΝΕΝΟ)	28
3.2.2. Διατήρηση (ή μη) ισπανικών όρων - ισπανικής γραφής	32
3.2.3. Ακρωνύμια-Αρκτικόλεξα / Συντμήσεις / Νομοτεχνικά	34
3.2.4. Διατήρηση του Περιεχομένου, αλλά όχι της Μορφής	35
3.2.5. Συντακτικά Θέματα	42
3.2.6. Υφολογικά Θέματα	43
3.3. Ιδιαίτερες Μεταφραστικές Δυσκολίες	45
3.4. Αντιμετώπιση Λαθών του Πρωτοτύπου	52
4. Μετάφρασμα	56
5. Πρωτότυπο Κείμενο και Οπτικοακουστικό Υλικό	74
6. Επίλογος	93
7. Βιβλιογραφικές Αναφορές	96
8. Παράλληλα Κείμενα	98

1. Εισαγωγή

Στην παρούσα Μεταπτυχιακή Διπλωματική Εργασία γίνεται μετάφραση από τα ισπανικά στα ελληνικά και σχολιασμός νομικού κειμένου. Συγκεκριμένα, μεταφράζεται και μελετάται κειμενικώς η Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (ΔΔΑΔ) της 14^{ης} Μαΐου 2019 επί της υπόθεσης εκτοπισμού της αυτόχθονης κοινότητας Sawhoyamacha από τα εδάφη της. Οι άνθρωποι της φυλής αυτής ζουν στο Τσάκο της Λατινικής Αμερικής (την αραιοκατοικημένη, ημι-ορεινή περιοχή της λεκάνης του ποταμού Río de la Plata μεταξύ Βραζιλίας, Αργεντινής, Παραγουάης και Βολιβίας) και, συγκεκριμένα, στο τμήμα που βρίσκεται εντός των συνόρων της Παραγουάης, όπου διαβιούν αυτόχθονες φυλές, αρκετές από τις οποίες ζουν νομαδικά και παρουσιάζουν ιδιαιτερότητες στον τρόπο ζωής, αλλά και τυγχάνουν άνισης μεταχείρισης ως προς τους υπόλοιπους πολίτες από τις εκάστοτε κυβερνήσεις.

Το κείμενο της εργασίας αφορά απόφαση του Διαμερικανικού Διακαστηρίου του 2019, με την οποία παρακολουθείται προηγούμενη απόφασή του, της 29^{ης} Μαρτίου 2006, και εξετάζεται ο βαθμός συμμόρφωσης με τα μέτρα που ορίστηκαν πρωτοδίκως για την αποκατάσταση της αδικίας προς τη φυλή αυτή και την επιστροφή των προγονικών εδαφών της στα μέλη της, σε συνδυασμό με σχεδιασμό υλοποίησης έργων για τη βελτίωση των συνθηκών ζωής και αναβάθμιση του βιοτικού τους επιπέδου.

Η επιλογή του συγκεκριμένου κειμένου και θέματος οφείλεται σε δύο λόγους: Εν πρώτοις, θεωρήθηκε συνετό να μελετηθεί νομικό κείμενο χώρας που ακολουθεί, όπως η Ελλάδα, το ηπειρωτικό δίκαιο (continental law), δηλαδή τη ρωμαϊκή παράδοση δικαίου (αν και επηρεασμένο από τους κώδικες της Αργεντινής και της Γαλλίας)· κείμενο, συνεπώς, που παρουσιάζει προκλήσεις και ενδιαφέροντα κυρίως γλωσσικά και πολιτισμικά, χωρίς τις τεχνικές διαφορές και την έλλειψη ισοδυναμίας που θα παρουσίαζε κείμενο γλώσσας/χώρας με διαφορετική δομή στο ιστορικά και πολιτικά πλαισιωμένο νομικό της σύστημα, όπως προφανώς θα συνέβαινε στη μετάφραση και ανάλυση νομικού κειμένου χώρας που ακολουθεί το κοινό δίκαιο (common law), την αγγλοσαξονική παράδοση, και που θα δυσχέραινε απείρως περισσότερο το έργο του μη εξειδικευμένου στη νομική επιστήμη μεταφραστή. Κατά δεύτερο λόγο, υπήρξε καθοριστικής σημασίας για την επιλογή του συγκεκριμένου θέματος η διαπίστωση ότι σε πολλές περιοχές του κόσμου τα ανθρώπινα δικαιώματα, τα βασικότερα εξ αυτών, κάθε άλλο παρά δεδομένα είναι· τουναντίον, εξακολουθούν να καταπατώνται κατάφωρα και να αποδεικνύεται η αξιοπρεπής ανθρώπινη διαβίωση (και δη εθνικών/φυλετικών ομάδων περισσότερο ευάλωτων και λιγότερο ενταγμένων στο πολιτισμικό και πολιτειακό σύστημα της χώρας τους) φλέγον ζήτημα και καθημερινό διακύβευμα. Η εν λόγω αυτόχθονη κοινότητα, μην έχοντας καταφέρει να επανακτήσει τα πατρογονικά της εδάφη με κρατική παρέμβαση μετά τον εκτοπισμό της από αυτά (ήδη από τις αρχές της δεκαετίας του 1990) και αναγκασμένη να ζει σε περιφραγμένα οικόπεδα στην άκρη του δρόμου για αρκετά χρόνια, προσέφυγε στο ΔΔΑΔ, το οποίο από το 1979 εδρεύει επισήμως στο Σαν Χοσέ της Κόστα Ρίκα και επιλαμβάνεται θεμάτων όλων σχεδόν των χωρών της Λατινικής Αμερικής. Επιπλέον, ο ευρωκεντρισμός ημών των κατοίκων της γηραιάς ηπείρου συχνά δεν μας αφήνει περιθώρια στοχασμού επί των συνθηκών διαβίωσης πολλών πληθυσμών απανταχού του πλανήτη, και συνεπώς το εν λόγω κείμενο στάθηκε αφορμή ενημέρωσης και περισυλλογής σχετικά με τις ανισότητες που συνεχίζουν να υφίστανται και καλά κρατούν στη γη δύο δεκαετίες μετά την έλευση του 21^{ου} αιώνα.

Η διάρθρωση της εργασίας γίνεται αρχικά με μακροδομική κειμενική ανάλυση (Κεφάλαιο 2), όπου επιχειρείται μια συνολική εξέταση του κειμένου, με παρουσίαση του κειμενικού τύπου και είδους όπου αυτό ανήκει, καθώς και

των αποφάσεων επί των μεταφραστικών στρατηγικών που υιοθετήθηκαν, ιδίως σε ό,τι αφορά τις πολιτισμικές πτυχές του κειμένου. Στο Κεφάλαιο 3 γίνεται μικροδομική ανάλυση με έμφαση στη νομική γλώσσα και παρουσίαση των επιμέρους στοιχείων που χρειάστηκαν ιδιαίτερη προσοχή, όπως ορολογία, πολλαπλές αποδόσεις της ίδια λέξης εντός του κειμένου, προσπάθειες διατήρησης του περιεχομένου έστω και χωρίς τη διατήρηση της μορφής, τεχνικές που βοήθησαν στην αντιμετώπιση των μεταφραστικών δυσκολιών, αλλά και κατάδειξη των λαθών στο πρωτότυπο κείμενο με αναφορά στις προσπάθειες διόρθωσής τους κ.λπ. Στο Κεφάλαιο 4 παρατίθεται το μετάφρασμα, στο Κεφάλαιο 5 το πρωτότυπο και σχετικό οπτικοακουστικό υλικό και στο κεφάλαιο 6 ο επίλογος με τα συμπεράσματα από την όλη μεταφραστική εμπειρία. Στο Κεφάλαιο 7 παρατίθεται η βιβλιογραφική αναφορά των πηγών που χρησιμοποιήθηκαν για την εκπόνηση της εργασίας και στο Κεφάλαιο 8 τα παράλληλα κείμενα που βοήθησαν στη διαλεύκανση των ασαφειών, αλλά και στην επίλυση των προβλημάτων που προέκυψαν από λάθη του πρωτοτύπου.

Για την παράθεση των χωρίων του κειμένου όπου απαντούν τα εκάστοτε σχολιαζόμενα φαινόμενα χρησιμοποιούνται πίνακες με τρεις στήλες: του πρωτότυπου αποσπάσματος, του μεταφράσματος και του σημείου (παραγράφου) όπου απαντά το εν λόγω φαινόμενο: *Visto* (παραπομπή), *Considerando* (αιτιολογική σκέψη), *Parte resolutive* (παραγράφος αιτιολογικού μέρους της απόφασης) και *Nota a pie* (υποσημείωση).

2. Κειμενική Ανάλυση

Η μακροδομική μεθοδολογική προσέγγιση στη μετάφραση επικεντρώνεται στο κείμενο ως συνολική οντότητα (Γραμμενίδης et al., 2015: 91)· εστιάζει, δηλαδή, στην ολότητα του κειμένου και ασχολείται, πέραν των γλωσσικών στοιχείων και λειτουργιών, με την πολιτισμική μορφή που λαμβάνει ένα κείμενο. Προκειμένου να συγκεκριμενοποιηθεί κάπως αυτή η αρκετά αφηρημένη θεώρηση, μπορεί να ειπωθεί ότι η μακροδομή ενός κειμένου περιλαμβάνει τα στοιχεία εκείνα που φανερώνουν κειμενικό τύπο/είδος, λειτουργία του κειμένου, πολιτισμικές συμβάσεις, ιδεολογία, ηθικές πτυχές κ.λπ., τα οποία εκτείνονται σε όλο το κείμενο· έτσι, αυτό νοείται ως επικοινωνιακή μονάδα που επιτελεί διαπολιτισμική διαμεσολάβηση και η μετάφρασή του συνιστά πολιτική και ηθική στάση και πράξη (Spivak, 2000). Παρακάτω αναλύονται περαιτέρω αυτοί οι παράγοντες.

2.1. Κειμενικός τύπος - Κειμενική ποικιλία

Με βάση την κειμενική τυπολογία της Reiß (1976) και την ένταξη κάθε κειμένου σε έναν κειμενικό τύπο (γερμ. *Texttyp*, αγγλ. *text type*), σε μια ευρεία, δηλαδή, κατηγορία κειμένων με κοινά λειτουργικά χαρακτηριστικά, το κείμενο της παρούσας εργασίας εντάσσεται στον πληροφοριακό (*informative*) τύπο, με τη γλώσσα του να εξυπηρετεί την *πληροφοριακή* ή *αναφορική* (*referential*) λειτουργία και με κύριο επικοινωνιακό στόχο την ενημέρωση πάνω σε ένα θέμα με τρόπο περιεκτικό, πλήρη και αξιόπιστο. Λαμβανομένης υπόψη της θεωρίας για τις τρεις λειτουργίες του γλωσσικού σημείου (*απεικόνιση, έκφραση, έκκληση*) και τις αντίστοιχες διαστάσεις της γλώσσας (*λογική, αισθητική, διαλογική*) των Bülher, Stiehler και Coseriu (στο Γραμμενίδης et al., 2015: 50), συμπεραίνεται ότι η κυρίαρχη γλωσσική λειτουργία του κειμένου της εργασίας είναι η απεικόνιση, η αναπαράσταση γεγονότων και δεδομένων (Γραμμενίδης et al., 2015: 50), καθώς αποσκοπεί στην πληροφόρηση του αναγνώστη σχετικά με αντικείμενα και φαινόμενα του πραγματικού κόσμου· συνεπώς, η ακολουθούμενη πρακτική μετάφρασης πρέπει να εστιάζει στο περιεχόμενο και να είναι λιτή και πεζή (Reiß, 1976), αλλά παράλληλα η μετάφραση να

καθοδηγείται, όσον αφορά τις υφολογικές επιλογές, από τις κυρίαρχες νόρμες της γλώσσας και του πολιτισμού-στόχου (Nord, 2014: 92). Έτσι, στο πρωτότυπο κείμενο της εργασίας παρέχονται επαρκείς πληροφορίες για τα πραγματικά περιστατικά της υπόθεσης, δηλαδή για την παραβίαση των δικαιωμάτων στη ζωή και τη συλλογική ιδιοκτησία της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha και τη διεθνή ευθύνη του Κράτους της Παραγουάης επ' αυτού (*περιεκτικότητα*), για την πρότερη απόφαση (2006) του ίδιου Δικαστηρίου, τη συμμόρφωση με την οποία επιβλέπει και αξιολογεί ως εκπληρωθείσα ή εκκρεμούσα και για ποιους λόγους (*πληρότητα*), αλλά και για το σύνολο των νόμων, διατάξεων, αποφάσεων, υπομνημάτων, γραπτών παρατηρήσεων και διαπιστώσεων βάσει των οποίων το Δικαστήριο προβαίνει στα οριζόμενα στην παρούσα απόφαση παρακολούθησης (*αξιοπιστία*).

Εξειδικεύοντας την κατηγοριοποίηση του κειμένου της εργασίας, πρέπει να γίνει αναφορά στο *κειμενικό είδος* ή *κειμενική ποικιλία* (γερμ. *Textsorte*, αγγλ. *text variety* ή *genre*) του κειμένου της εργασίας και στη θεωρία των κειμενικών ειδών που αναπτύχθηκε στην αγγλόφωνη κειμενογλωσσολογία μέσω της θεωρητικής παράδοσης των Halliday & Hasan (1991), ως απόρροια της ανάγκης να μελετώνται τα κείμενα ως αυτόνομες μονάδες και ως γνωστικά προϊόντα κοινωνικών και πολιτισμικών συμβάσεων μιας συγκεκριμένης επικοινωνιακής περίστασης, τα οποία κωδικοποιούν τις συμβάσεις αυτές και αναγνωρίζονται από τα μέλη μιας πολιτισμικής κοινότητας, τόσο ως προς τη μορφή και τη δομή τους όσο και ως προς τους τρόπους κατανόησης και χρήσης τους. Μια τέτοια κειμενική ποικιλία που υπάγεται στον πληροφοριακό τύπο είναι τα *ειδικά κείμενα*, στα οποία εντάσσονται και τα *νομικά κείμενα*: πρόκειται για κείμενα με ιδιαίτερη γλώσσα, η οποία διαφέρει από την καθομιλουμένη και παρουσιάζει ιδιαίτερα γνωρίσματα, λεξιλογικά, γραμματικο-συντακτικά, πραγματολογικά και υφολογικά (λεπτομερέστερη παρουσίαση και ανάλυση των οποίων γίνεται στο επόμενο κεφάλαιο). Το ζήτημα που εγείρεται είναι κατά πόσο σε τέτοια κείμενα είναι δυνατόν να αποκλίνει η μετάφραση από την πλήρη αντιστοιχία ή ισοδυναμία μεταξύ πρωτοτύπου και μεταφράσματος και να γίνονται προσαρμογές πολιτισμικού τύπου μεταξύ των δύο γλωσσών, καθώς επίσης τι είδους αποφάσεις πρέπει να λαμβάνονται, τότε και με βάση ποιο κριτήριο, για την υιοθέτηση μεταφραστικών στρατηγικών υπέρ ή κατά της πλήρους πιστότητας ανάμεσα στο κείμενο-πηγή και το κείμενο-στόχο.

2.2. Μεταφραστικό Σενάριο

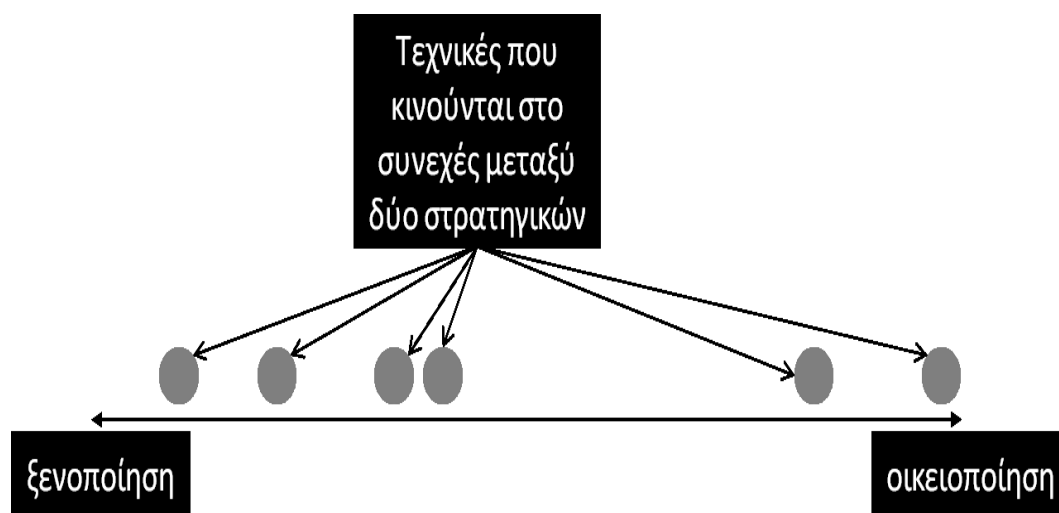
Για τη λήψη μιας γενικής απόφασης που αφορά τη στάση που θα τηρηθεί απέναντι στο κείμενο, η οποία και θα βοηθήσει στο να «καταστρωθούν» τα συνολικά και γενικά πλάνα της μεταφραστικής δράσης, είναι απαραίτητο να προσδιοριστούν, πέραν του κειμενικού τύπου/είδους, οι εκτιμώμενες ανάγκες του τελικού κοινού και οι επικρατούσες μεταφραστικές νόρμες. Μια τέτοια ολιστική μεθοδολογική μακροδομική προσέγγιση προσφέρει η Nord (1997, σελ. 59 κ.εξ.), σύμφωνα με την οποία ορίζονται τρεις σημαντικές πτυχές της μεταφραστικής διαδικασίας: α) η σημασία της ανάθεσης του μεταφραστικού έργου, β) ο ρόλος της ανάλυσης του πρωτοτύπου και γ) η λειτουργική ιεραρχία των μεταφραστικών προβλημάτων. Το *μεταφραστικό σενάριο*, λοιπόν, της παρούσας εργασίας έστω ότι έχει ως εξής: Η Γραμματεία του ΔΔΑΔ, το επιτελείο που ασχολείται με τη γνωστοποίηση των δράσεων του Δικαστηρίου, επιδιώκοντας να καταστήσει το περιεχόμενο της ιστοσελίδας του αναγνώσιμο και κατανοητό από τους πολίτες των περισσότερων χωρών του κόσμου, αναθέτει σε Ελληνίδα μεταφράστρια να μεταφράσει το κείμενο της εν λόγω απόφασής του, του 2019, για παρακολούθηση της συμμόρφωσης του Κράτους της Παραγουάης με την από το 2006 πρότερη απόφαση του ΔΔΑΔ. Το μεταφρασμένο κείμενο θα είναι από τα μέσα του 2022 διαθέσιμο online σε κάθε νομομαθή (νομικό επιστήμονα, δικαστή, δικηγόρο) ή μη, φοιτητή Νομικής που ενδιαφέρεται για την κατάσταση των ανθρωπίνων δικαιωμάτων στη Λατινική Αμερική από τα τέλη του 20^{ου} αιώνα και μετά, ώστε να εκπονήσει συγκριτικές μελέτες για τα δικαϊκά συστήματα διαφόρων χωρών, αλλά και σε κάθε κάτοικο του πλανήτη με σχετικά ενδιαφέροντα. Το *πακέτο μεταφραστικών οδηγιών* κάνει λόγο για ακριβή μεταφορά του περιεχομένου στην ελληνική γλώσσα, με τη δέουσα σημασιακή ακρίβεια στην απόδοση των όρων, εύληπτο νόημα και γλώσσα που αρμόζει στο επίπεδο ύφους των νομικών εγγράφων, δηλαδή στην επίσημη, αλλά κοινά αποδεκτή νεοελληνική γλώσσα. Δεν υπάρχει ιδιαίτερη πίεση χρόνου, διότι έχει συγχρόνως ανατεθεί για μετάφραση, και παραδίδεται καθημερινώς, πληθώρα εγγράφων του ΔΔΑΔ· εκτιμάται, παρόλ' αυτά, ότι τρεις μήνες από την ανάθεση αρκούν για την παράδοση του μεταφράσματος.

2.3. Μεταφραστικές Στρατηγικές

Βάσει του ανωτέρω σεναρίου, δεν μπορεί παρά να αποφασιστεί η υιοθέτηση μιας στρατηγικής που θα οδηγήσει σε ένα μετάφρασμα πλήρες, ακριβές, ευανάγνωστο και αποδεκτό. Από το παλαιότερο ζεύγος μεταφραστικών στρατηγικών, που είναι η *κυριολεκτική* έναντι της *ελεύθερης* μετάφρασης, μέχρι τις σύγχρονες μεταφρασεολογικές θεωρίες, έχουν προταθεί διάφορα δίπολα: η *μορφική* ισοδυναμία έναντι της *δυναμικής* ισοδυναμίας (Nida, 1964), η *σημασιακή* μετάφραση έναντι της *επικοινωνιακής* (Newmark, 1988), η *τεκμηριωτική* μετάφραση έναντι της *εργαλειακής* (Nord, 1991) και, φυσικά, η γνωστή σε όλους διάκριση μεταξύ *ξеноποίησης/ξενίκευσης* και *οικειοποίησης/οικείωσης* (Venuti, 1995). Αποφασίζεται, λοιπόν, ότι θα γίνει ως επί το πλείστον κυριολεκτική μετάφραση, που θα ακολουθεί πιστά τη μορφή και τις σημασίες του πρωτοτύπου, αλλά θα προχωρήσει και στην αναγκαία προσαρμογή του στις γραμματικο-συντακτικές μορφές της γλώσσας-στόχου (της ελληνικής), ώστε να αποφευχθεί η έκτυπη μετάφραση (ολόκληρων φράσεων, δηλαδή, με αφύσικο αποτέλεσμα) και να μην εμποδίζεται η κατανόηση του μεταφράσματος. Το κείμενο-στόχος θα πρέπει να έχει εσωτερική συνοχή και να σχετίζεται άμεσα με το κείμενο-πηγή (Kussmaul, 1995). Πρόκειται, επομένως, για μια *πηγοκεντρική* μετάφραση και όχι *στοχοκεντρική*, για να θυμηθούμε την ορολογία του Jean-René Ladmiral (1986), ο οποίος αναφέρθηκε σε μεταφραστές προσανατολισμένους στο πρωτότυπο (*sourciers*) και μεταφραστές προσανατολισμένους στο μετάφρασμα (*ciblistes*): μοντέλο που μας θυμίζει εν πολλοίς εκείνο του Venuti (1995), ο οποίος υποστήριξε ότι η επιλογή ανάμεσα στην *ξеноποίηση/ξενίκευση* (στρατηγική που αποσκοπεί στο να διατηρήσει την ξενικότητα, τη διαφορετικότητα, τον «εξωτισμό» του πρωτοτύπου, η οποία φέρνει το τελικό κοινό πιο κοντά στο κείμενο-πηγή) και στην *οικειοποίηση/οικείωση* (με την οποία το πρωτότυπο προσαρμόζεται στη γλώσσα-στόχο, ώστε το αναγνωστικό κοινό να έχει το αίσθημα του οικείου και όχι της ξενικότητας όταν διαβάσει τη μετάφραση), είναι θέμα ιδεολογίας.

Εντούτοις, παρά την καθ' όλα χρήσιμη, ομολογουμένως, οριοθέτηση που προσφέρουν όλα τα δίπολα, και προσπερνώντας τα απλοϊκά (ας επιτραπεί ο χαρακτηρισμός) διλήμματα, εντός των οποίων κινούμενοι υποτίθεται ότι

πρέπει να αποφασίζουν οι μεταφραστές για την παραγωγή του τελικού προϊόντος επιλέγοντας το ένα από τα δύο «άκρα» (πιστό ή ελεύθερο; ακατέργαστο ή προσαρμοσμένο; ξένο ή οικείο;), η πραγματικότητα της μεταφραστικής πράξης παρασάγγας απέχει από μια τέτοια ακραίας μορφής προσήλωση προς τη μία ή την άλλη κατεύθυνση. Αυτό που συμβαίνει είναι μια «στρατηγική υβριδικότητα» (Γραμμενίδης et al., 2015: 88), κατά την οποία η μεταφραστική πράξη κινείται εντός των δύο άκρων ενός συνεχούς, με τον μεταφραστή άλλοτε να επιλέγει με βεβαιότητα να πλησιάσει το ένα άκρο έναντι του άλλου, και άλλοτε να αμφιρρέπει μεταξύ των δύο πόλων, υποχρεωμένος ωστόσο να οδηγηθεί κατά κύριο λόγο προς τη μία πλευρά όταν έρχεται αντιμέτωπος με μεταφραστικά/πολιτισμικά ζητήματα, με την έννοια ότι εκ των πραγμάτων η μία από τις δύο στρατηγικές εφαρμόζεται σε περισσότερα σημεία του κειμένου απ' ό,τι η άλλη.

Το παραπάνω σχήμα (Γ. Φλώρος, στο Γραμμενίδης et al., 2015: 88), απεικονίζει πολύ εύστοχα και ρεαλιστικά τις εναλλαγές μεταξύ των δύο στρατηγικών κατά τη μεταφραστική διαδικασία, με εμφανή κατάδειξη, όμως, της υπερίσχυσης της μίας έναντι της άλλης.

2.4. Γλωσσικά & Πολιτισμικά Στοιχεία / Αποφάσεις

Έχοντας υπόψη όλα τα παραπάνω, και ακολουθώντας τις μεταφραστικές οδηγίες, τα πολιτισμικά στοιχεία του νομικού κειμένου της εργασίας που παρουσιάζουν ενδιαφέρον και χρήζουν ιδιαίτερης μεταχείρισης μεταφέρονται στο μετάφρασμα άλλοτε «ξενικευμένα», δηλαδή αναδεικνύοντας τις ιδιαιτερότητες της Παραγουάης, και άλλοτε «οικειωμένα», με μια ελληνικότητα στην απόδοση, ώστε να προσλαμβάνεται αμεσότερα η δήλωσή τους από το ελληνικό αναγνωστικό κοινό. Τα στοιχεία αυτά είναι:

- α) ο προσδιορισμός *Εθνικός* ή *του Έθνους* για τράπεζες, φορείς, Γραμματείες φορέων, σώματα ασφαλείας, το Σύνταγμα κ.λπ.·
- β) η χρήση των όρων *Νομοθετική Εξουσία* και *Εκτελεστικό*·
- γ) ο προσδιορισμός *comunitario* (=κοινοτικός) για το *ταμείο ανάπτυξης* του τμήματος Γ του κειμένου (αιτιολογική σκέψη 24 κ.εξ.) και
- δ) η έμφυλη γλώσσα αντί *συμπεριληπτικής / ουδέτερης ως προς το φύλο*.

Στοιχείο α)

Ο πίνακας αποτυπώνει το πόσο συχνά χρησιμοποιείται ο συγκεκριμένος προσδιορισμός στο πρωτότυπο κείμενο και μας δίνει αφορμή να αναλογιστούμε επί του θέματος σχετικά με την ελληνική πρακτική:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>diario de circulación nacional</i>	εφημερίδα εθνικής κυκλοφορίας	<i>Nota a pie 11</i>
<i>Banco Nacional de Fomento</i>	Εθνική Τράπεζα Ανάπτυξης	<i>Considerando 13</i>
<i>Congreso Nacional</i>	Εθνικό Κογκρέσο	<i>Considerando 26</i>
<i>Secretaría de Emergencia Nacional</i>	Εθνική Γραμματεία Έκτακτης Ανάγκης	<i>Considerando 6</i>
<i>Secretaría Nacional de la Vivienda y el Hábitat</i>	Εθνική Γραμματεία Στέγασης και Οικισμών	<i>Considerando 6</i>
<i>de la Constitución Nacional</i>	του Εθνικού Συντάγματος	<i>Nota a pie 48</i>
<i>Presupuesto de la Nación</i>	Προϋπολογισμός του Έθνους	<i>Considerando 26</i>
<i>Departamento de Identificaciones de la Policía Nacional</i>	Τμήμα Ταυτοποίησης της Εθνικής Αστυνομίας	<i>Considerando 32</i>

Τα δύο πρώτα παραδείγματα του πίνακα μοιάζουν να μην ξενίζουν το ελληνικό αναγνωστικό κοινό: η *εφημερίδα εθνικής κυκλοφορίας* (αν και δεν

απαντά ιδιαίτερα συχνά και αντ' αυτού προτιμάται ο χαρακτηρισμός *ευρείας κυκλοφορίας* για την αντιδιαστολή με τις *τοπικές εφημερίδες* ή τις *εφημερίδες τοπικής κυκλοφορίας*) και η *Εθνική Τράπεζα* (ίσως γιατί πρόκειται για ονοματοδοσία του 1841). Το *Εθνικό Κογκρέσο* δεν μας αφορά καν, εφόσον πρόκειται για νομοθετικό σώμα άλλων χωρών, οπότε συνήθως συνοδεύεται από επίθετα όπως το *Ινδικό Εθνικό Κογκρέσο*, το *Αφρικανικό Εθνικό Κογκρέσο* κ.λπ. Οι Γραμματείες Υπουργείων συνήθως προσδιορίζονται ως *Γενικές* (*Γενική Γραμματεία Πολιτικής Προστασίας, Αθλητισμού, Διά Βίου Μάθησης, Γενική Γραμματεία Ισότητας των Δύο Φύλων, Μεταναστευτικής Πολιτικής* κ.λπ.): ο δε σύμπλοκος όρος *κατάσταση έκτακτης ανάγκης* (για το *emergencia*) σπανίως χαρακτηρίζεται *εθνική* (ενδεχομένως η χώρα ή μια περιοχή να κηρυχθεί σε κατάσταση έκτακτης ανάγκης), οπότε για το *Secretaría de Emergencia Nacional* θα χρειαζόταν ως πιστή απόδοση ο τίτλος *Γραμματεία Εθνικής Κατάστασης Έκτακτης Ανάγκης* (μακροσκελέστατο και με τέσσερις διαδοχικές γενικές). Το Σύνταγμα, από την άλλη, μνημονεύεται στην ελληνική άνευ προσδιορισμών, π.χ. *το άρθρο 7 του Συντάγματος* ή *δηλώνω πίστη στο Σύνταγμα και τους νόμους* κ.λπ. Η μόνη περίπτωση να δει κανείς το ονομαστικό σύνολο *εθνικό σύνταγμα* ή *εθνικά συντάγματα* είναι όταν γίνεται αναφορά στη σχέση μεταξύ Ευρωπαϊκού Δικαίου και του Συντάγματος του κάθε κράτους μέλους της ΕΕ: «*η δημιουργία ευρωπαϊκού Συντάγματος επηρεάζει τα εθνικά συντάγματα και τη θέση τους στην έννομη τάξη*» (Δημητρόπουλος, 2010). Ομοίως, ο προϋπολογισμός ποτέ δεν προσδιορίζεται ως *εθνικός* αλλά ως *κρατικός*, αλλά και η αστυνομία, στο τελευταίο παράδειγμα του πίνακα, δεν είναι *εθνική*, αλλά *η Ελληνική Αστυνομία*: το πρώτο λήμμα, δε, που εμφανίζεται όταν κάνει κανείς μια τυχαία ηλεκτρονική αναζήτηση για τον όρο *Εθνική Αστυνομία* είναι το γαλλικό *Police Nationale* και πάλι, δηλαδή, αστυνομία άλλης χώρας.

Ωστόσο, παρά τις διαφορές μεταξύ Παραγουάης και Ελλάδας ως προς τις ονομασίες θεσμών, φορέων κ.λπ., κρίνεται σωστή η απόφαση να αναδειχθεί η ιδιαιτερότητα της Παραγουάης στο μετάφρασμα και να έρθει το αναγνωστικό κοινό πιο κοντά στην παράδοση (ιστορική, πολιτική, πολιτειακή) της χώρας που περιγράφεται. Εμείς στην Ελλάδα μιλάμε για κράτος, με τη συν(υπο)δήλωση του *Έθνους* να παραπέμπει συχνότατα στην Τουρκοκρατία (*το σκλαβωμένο Έθνος, να ξεσηκωθεί το Έθνος, οι Εθνοσυνελεύσεις της Τροιζήνας και της Επιδαύρου, η Εθνική Παλιγγενεσία* κ.λπ.): στον καιρό, δηλαδή, που η

δημιουργία ελληνικού κράτους, ελεύθερου και ανεξάρτητου, ήταν ζητούμενο και διακαής πόθος ενός λαού πολυποίκιλου (σε εδαφική μορφολογία και ντοπιολαλίες), αλλά που αισθανόταν, παρόλ' αυτά, ότι ανήκει σε ένα έθνος με κοινή γλώσσα, ιστορία και συνείδηση. Στη Λατινική Αμερική, από την άλλη, ίσως ακριβώς λόγω της έλλειψης φυλετικής και πολιτισμικής ομοιογένειας μεταξύ των κατοίκων των χωρών (συνύπαρξη, π.χ. στην Παραγουάη, των ντόπιων Γκουαρανί με Ισπανούς εποίκους και με πληθυσμιακή υπεροχή των mestizos-μιγάδων), έχει επικρατήσει να δίνεται έμφαση στη χρήση του όρου *Έθνος*, ώστε να αποκτήσουν συνείδηση οι κάτοικοι ότι (πρέπει να) αποτελούν ένα σύνολο πολιτών με ομοιογένεια και αλληλεγγύη. Οι αναγνώστες του μεταφράσματος δικαιούνται να έχουν την ευκαιρία να προσλάβουν το στοιχείο αυτό, καθώς θα έρχονται σε επαφή με το νομικό κείμενο στα ελληνικά.

Στοιχείο β)

Στο κείμενο απαντούν οι εξής περιπτώσεις:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
[...] y que dicho proyecto se encontraría “en estudio ante el Poder Legislativo ”	[...] και ότι το εν λόγω σχέδιο επρόκειτο να κατατεθεί «προς συζήτηση στη Βουλή »	Considerando 25
[...] los montos no fueron solicitados por parte del Ejecutivo	[...] τα ποσά δεν ζητήθηκαν από την Κυβέρνηση	Considerando 26

Η αναφορά στη διάκριση των εξουσιών ως *Νομοθετική* (*Poder Legislativo*) και *Εκτελεστική* (*Ejecutivo*) μπορεί να ήταν μέγα ζητούμενο στην πολιτική φιλοσοφία του φιλελευθερισμού του 17^{ου} αιώνα από τον Άγγλο θεμελιωτή της, John Locke, και του 18^{ου} αιώνα από τον εκφραστή της Γάλλο Montesquieu («Το Πνεύμα των Νόμων», 1748), αλλά ακόμα και στην επιστήμη της πολιτικής ζωής στα «Πολιτικά» του Αριστοτέλη τον 4^ο αιώνα π.Χ., για τη λειτουργία ενός κράτους δικαίου, απαλλαγμένου από τη συγκέντρωση όλων των εξουσιών στον μοναδικό ηγεμόνα και την τυραννική διακυβέρνηση της χώρας από αυτόν. Ωστόσο, στην ελληνική εκφραζόμαστε πλέον με τους όρους *Βουλή* και *Κυβέρνηση*, που είναι τα σώματα στα οποία αντιστοιχούν οι

προαναφερθείσες εξουσίες σε ένα σύνηθες σχήμα· σε αντίθεση με την Ελλάδα, όπου οι πρωτότυποι όροι θα ηχούσαν ιδιαιτέρως μεγαλοπρεπείς, πομπώδεις και αναχρονιστικοί, στη Λατινική Αμερική ακούγονται φυσικοί και χρησιμοποιούνται κατά κόρον. Η ενδεχόμενη πιστή απόδοσή τους στο ελληνικό μετάφρασμα, π.χ. *ως το εν λόγω σχέδιο επρόκειτο να μελετηθεί από τη Νομοθετική Εξουσία και τα ποσά δεν ζητήθηκαν από το Εκτελεστικό* (απόσπασμα; !!!), σίγουρα θα διέκοπτε τη ροή της ανάγνωσης και θα ξένιζε τους δέκτες του μεταφράσματος σε βαθμό τέτοιο, που θα απέβαινε εις βάρος της φυσικότητας και της κατανόησης της περιγραφόμενης κατάστασης.

Στοιχείο γ)

Ως προς την πιθανή απόδοση του *fondo de desarrollo comunitario* ως *ταμείο κοινοτικής ανάπτυξης*, η απόφαση ήταν, πράγματι, αρκετά δύσκολη. Στην τελική απόδοση ως *ταμείο για την ανάπτυξη των κοινοτήτων* χρησίμευσαν δύο στοιχεία: αφενός, η κατανόηση του επιθέτου *comunitario* ως αναφερόμενου, όχι στην Κοινότητα Sawhoayamaxa (το κεφαλαίο C διατηρείται ως κεφαλαίο Κ όταν γίνεται αναφορά στην κοινότητα των ιθαγενών ως ομάδα, σύνολο ανθρώπων), αλλά στις διάφορες *κοινότητες* (χωριουδάκια) που συναπαρτίζουν τη φυλετική αυτή ομάδα, και που κατονομάζονται, άλλωστε: *Santa Elisa, Centro, 16 de Agosto* (αιτιολογική σκέψη 8), και γίνεται λόγος για τα χωριά (*aldeas*) στα οποία ζουν κατανεμημένες οι 172 οικογένειες της φυλής, επομένως η ανάπτυξη είναι θέμα των κοινοτήτων-οικισμών· αφετέρου, η εμπιστοσύνη στο γλωσσικό αίσθημα του ατόμου που πραγματοποιεί τη μετάφραση αποδεικνύεται οδηγός: η Ελληνίδα μεταφράστρια, που υποθετικά θα είναι ηλικίας 30-60 ετών *grosso modo*, έχει μεγαλώσει και δημιουργήσει σε ένα κράτος μέλος της Ευρωπαϊκής Ένωσης, όπου από τη δεκαετία του '80, με τις αναφορές στην *Ε.Ο.Κ.* και τα *κοινοτικά* προγράμματα, όργανα και θεσμούς, μέχρι και το 2022, που μιλάμε για *ΕΕ* και *ενωσιακά* θέματα, το επίθετο *κοινοτικός*, θέλοντας και μη, παραπέμπει στην ΕΕ. Λαμβάνοντας υπόψη το ευρύτερο πολιτισμικό συγκείμενο κατά τη μεταφραστική διαδικασία, προτιμήθηκε η απόδοση *των κοινοτήτων*.

Στοιχείο δ)

Τέλος, σε σχέση με τη χρήση *συμπεριληπτικής* (ή *ουδέτερης ως προς το φύλο*) γλώσσας, θεωρήθηκε τακτική σωστή και εναρμονισμένη με τους καιρούς η προσπάθεια χρήσης εκφράσεων που να μην αγνοούν τη γυναικεία παρουσία, είτε με αντιστοιχία πρωτοτύπου-μεταφράσματος είτε όχι. Αφενός στην ισπανική, όπως σε όλες τις λατινογενείς γλώσσες, τα ουσιαστικά έχουν γραμματικό γένος και, σε αυτά που δηλώνουν πρόσωπο, το γραμματικό γένος συμπίπτει, κατά κανόνα, με το φύλο του προσώπου στο οποίο αναφέρονται. Για την ελληνική, αφετέρου, καθώς διαθέτει όχι μόνο τρία γένη (αρσενικό, θηλυκό και ουδέτερο) αλλά και τα αντίστοιχα άρθρα, δεν μπορεί να γίνεται εύκολα λόγος για ουδέτερη ως προς το φύλο γλώσσα, καθώς είναι έμφυλη και ισχύουν οι κανόνες της γραμματικής. Και πάλι χρησιμεύει η αποτύπωση στον πίνακα των περιπτώσεων που χρειάστηκαν ιδιαίτερη προσοχή, ώστε το μετάφρασμα να παρουσιάσει δείγματα δίκαιης και ορθής πολιτικής:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
la Directora de la Secretaría de Acción Social	τη διευθύντρια της Γραμματείας Κοινωνικής Δράσης	Considerando 6
aprobo el informe de una perita tasadora	ενέκρινε την έκθεση πραγματογνώμονα εκτιμήτριας	Considerando 17
una Ministra de la Corte Suprema de Justicia	μία υπουργό του Ανωτάτου Δικαστηρίου	Considerando 6
la Viceministra de Salud Pública y Bienestar Social	την υφυπουργό Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας	Considerando 6
la Defensora General de la Defensa Pública	τη γενική συνήγορο του Δημοσίου	Considerando 6
la actual Presidenta del INDI	τη σημερινή πρόεδρο του INDI	Considerando 28
los trabajadores de las empresas	οι εργαζόμενοι των εταιρειών	Considerando 22
seamos ciudadanos , construyendo convivencia	ας γίνουμε πολίτες , οικοδομώντας τη συνύπαρξη	Considerando 33
los representantes de las víctimas	οι εκπρόσωποι των θυμάτων	Visto 4
[...] comité de implementación [...] estará conformado por tres miembros: un representante designado por las víctimas, otro por el Estado, y uno designado de común acuerdo entre las víctimas y el Estado	[...] επιτροπή υλοποίησης [...] θα αποτελείται από τρία μέλη: ένα μέλος εκπροσώπησης που θα οριστεί από τα θύματα, ένα από το Κράτος και ένα που θα οριστεί με κοινή συμφωνία μεταξύ των θυμάτων και του Κράτους	Considerando 24

<i>revisión y atención médica de todos los miembros de la Comunidad, especialmente los niños, niñas, ancianos y mujeres</i>	ιατρικός έλεγχος και περίθαλψη όλων των μελών της Κοινότητας, ιδίων των παιδιών , των ηλικιωμένων και των γυναικών	<i>Considerando 37</i>
<i>se escuchó [...] a las señoras [...], mujeres miembros de la Comunidad Sawhoyamaxa</i>	ακούστηκαν [...] οι κυρίες [...], μέλη της Κοινότητας Sawhoyamaxa	<i>Considerando 8</i>
<i>Además, el Estado designó a los señores Diego de los Ríos Baquer y María Cristina V. Parra como representantes "alternos"</i>	Επιπλέον, το Κράτος διόρισε τον κύριο Ντιέγο δε λος Ρίος Μπακέρ και την κυρία Μαρία Κριστίνα Β. Πάρα ως «αναπληρωματικούς» εκπροσώπους	<i>Nota a pie 58</i>

Στα δύο πρώτα παραδείγματα παρατηρούμε αντιστοιχία των θηλυκών τύπων σε επαγγέλματα/ιδιότητες μεταξύ της γλώσσας-πηγής και της γλώσσας-στόχου (*directora-διευθύντρια, tasadora-εκτιμήτρια*). Στα επόμενα τέσσερα (*μία υπουργό, την υφυπουργό, τη συνήγορο, την πρόεδρο*) η γενική, περιεκτική λειτουργία του αρσενικού τύπου και για τα δύο φύλα είναι τόσο συνήθης και προφανής, ώστε δεν χρειάζεται εκτεταμένη παρέμβαση στην έως τώρα πρακτική (περιπτύχει η αναφορά ότι οι θηλυκοί τύποι του καθημερινού, προφορικού λόγου *υπουργίνα, συνηγορίνα, προεδρίνα, δικαστίνα* -βλ. υποσημείωση 50- καθώς και τα *γιατρίνα, εφοπλιστίνα, αστυνομικίνα, δικηγορίνα*, αποτυπώνουν, μεν, το γεγονός ότι όλο και περισσότερο οι γυναίκες διευρύνουν τους επαγγελματικούς τους ορίζοντες και αναλαμβάνουν αξιώματα σε μέχρι πρότινος ανδροκρατούμενα πεδία, αλλά ενυπάρχει ακόμη στους τύπους αυτούς της ελληνικής μια απόχρωση εναγώνιας προσπάθειας από πλευράς των γυναικών να εξισωθούν με τους άνδρες, μια έμμεση παραπομπή σε πρόσφατες μόλις κατακτήσεις από την πλευρά τους και, θέλοντας και μη, ίσως γίνεται αισθητή μια συνυποδήλωση ελαφρότητας ή μη σοβαρότητας, κατά τα: *σωφερίνα* = επίδοξη, άπειρη και όχι πολύ σοβαρή οδηγός, ή επίσης *θεατρίνα* = μέτρια ηθοποιός, ίσως και ελευθερίων ηθών· συνεπώς, αποφεύγονται στο μετάφρασμα). Στα επόμενα τρία παραδείγματα με τις αποδόσεις *εργαζόμενοι, πολίτες* και *εκπρόσωποι*, παρατηρείται ότι η χρήση του πληθυντικού οδηγεί αυτομάτως στη συμπερίληψη και των δύο φύλων για την αποφυγή επιβάρυνσης του κειμένου με διπλοτυπίες τύπου *οι εργαζόμενοι και οι εργαζόμενες*, (για τα *πολίτες* και *εκπρόσωποι* δεν υπάρχουν γραμματικά θηλυκοί τύποι). Στο δέκατο παράδειγμα η περιφραστική απόδοση *μέλος εκπροσώπησης* προσφέρει μια εναλλακτική λύση για τη συμπερίληψη και των

δύο φύλων στα οποία ενδεχομένως θα ανήκουν οι εκπρόσωποι της επιτροπής, χωρίς υποχρέωση της χρήσης του αόριστου άρθρου *έναν/μία* και διάκριση ή προκατάληψη υπέρ του ενός ή του άλλου φύλου. Το ίδιο συμβαίνει και με το ενδέκατο παράδειγμα, όπου επιτυγχάνεται συμπερίληψη και πύκνωση του λόγου με το ουδέτερο *παιδιά*, χωρίς να είναι απαραίτητη η αναφορά στα *αγοράκια* και *κοριτσάκια* του πρωτοτύπου (*niños y niñas*). Για τον ίδιο λόγο (της χρησιμότητας του ουδετέρου), είναι περιττή παρακάτω, στο προτελευταίο παράδειγμα, η λέξη *γυναίκες* ως προσδιορισμός για τα *μέλη*, καθώς ξενίζει η διασάφηση *mujeres* του πρωτοτύπου, ακριβώς όπως ξενίζει ως απαράδεκτο για τους Έλληνες στο τελευταίο παράδειγμα το *señores*, εφόσον στην ελληνική ποτέ δεν θα αποκαλούσαμε *κυρίους* συλλήβδην ένα «ντουέτο» αποτελούμενο από έναν άντρα και μία γυναίκα, οπότε και αναλύεται στα δύο φύλα, *τον κύριο και την κυρία*.

Στο Κεφάλαιο 2, στο πλαίσιο της μακροδομικής εξέτασης του κειμένου, παρουσιάστηκαν οι κυριότερες όψεις της πολιτισμικής διάστασης της μετάφρασης, ιδωμένες υπό το πρίσμα της *ερμηνευτικής προσέγγισης*. Όπως σημειώνει ο George Steiner στο έργο του *After Babel* (1975), η μετάφραση είναι μια *ερμηνευτική πράξη*, κατά την οποία οι μεταφραστές προσλαμβάνουν το πρωτότυπο με βάση τα δικά τους βιώματα, το δικό τους γνωστικό, συναισθηματικό, ιδεολογικό και πολιτισμικό υπόβαθρο, και είναι αυτές ακριβώς οι καταβολές που τους οδηγούν στις επιλογές κατά τη μεταφορά του περιεχομένου του πρωτοτύπου σε μια άλλη γλώσσα, κατά κύριο λόγο τη δική τους. Αν στη μεταφράστρια του νομικού κειμένου της εργασίας γινόταν η ανάθεση του έργου δύο αιώνες πριν, ίσως αυτή να διατηρούσε τους όρους *Εκτελεστικό* και *Νομοθετικό* (καθώς θα ήταν νεοφερμένοι από την ελεύθερη και προοδευμένη Δύση), απευθυνόμενη στους ολίγους εγγράμματους Έλληνες υπηκόους του Οθωμανικού Κράτους, και στους ακόμη πιο ευάριθμους μελετητές του Ευρωπαϊκού Διαφωτισμού· και ίσως να μην ξένιζε, βεβαίως, ο προσδιορισμός *Εθνικό Σύνταγμα* ή *Προϋπολογισμός του Έθνους*. Ομοίως, έως και τη δεκαετία του 1970, θα ήταν πλήρως αποδεκτή η απόδοση *κοινοτική ανάπτυξη* για το *desarrollo comunitario* και θα παρέπεμπε σε κοινότητες-χωριά, όπως συμβαίνει στο πρωτότυπο, καθώς ο Έλληνας άκουγε καθημερινά για την «Κοινότητα» και τον «Πρόεδρο της Κοινότητας» στο χωριό του, πριν αυτό μετατραπεί σε δήμο ή «δημοτικό διαμέρισμα» με τα σχέδια «Καποδίστριας»,

«Καλλικράτης» κ.ά., αλλά και πριν από την επίσημη ένταξη της χώρας στην ΕΟΚ το 1981 και τους συνειρμούς του *κοινοτικός* που αναφέρθηκαν πιο πάνω. Αναλόγως, το ίδιο μετάφρασμα το έτος 2122 ίσως να μπορεί να «σηκώσει» τους όρους *συνηγορίνα*, *δικαστίνα* και *υφυπουργίνα* χωρίς αυτοί να ακούγονται αδόκιμοι, και οι *πατρογονικές γαίες* των εκτοπισμένων αυτοχθόνων να μπορούν, με κριτήριο τη συμπεριληπτική γλώσσα, να χαρακτηριστούν και *μητρογονικές*. Ανάλογες διαφοροποιήσεις θα παρουσίαζε η μεταφραστική διαδικασία σε μια άλλη χώρα, π.χ. του αραβικού κόσμου.

Ως εκ τούτου, η *τοπικότητα* και η *χρονικότητα* ενός εκφωνήματος (Γ. Φλώρος, στο Γραμμενίδης et al., 2015: 79) είναι καθοριστικοί παράγοντες κατά τη μεταφορά λόγου από τη μία γλώσσα στην άλλη. Καταδεικνύεται, εν κατακλείδι, μία από τις σημαντικότερες πτυχές του ρόλου των μεταφραστών, όχι ως απλών διακομιστών γλωσσικών μηνυμάτων, αλλά ως ενεργών παραγόντων που αναλαμβάνουν την ευθύνη για τη διαδικασία της διαπολιτισμικής επαφής και επικοινωνίας και μεσολαβούν, κατά την προσπάθεια για την απόδοση λόγου σε μια άλλη γλώσσα, ώστε να «συστήσουν» πολιτισμούς μακρινούς ή και άγνωστους μεταξύ τους και να γεφυρώσουν πολιτισμικά κενά κατανόησης ανάμεσα στους λαούς.

3. Επί μέρους Σχόλια

Στο Κεφάλαιο αυτό εξετάζεται η λεγόμενη *κειμενική μικροδομή* (λέξεις και εκφωνήματα) του πρωτοτύπου και του μεταφράσματος της εργασίας. Σύμφωνα με τον Γ. Φλώρο (στο Γραμμενίδης & al., 2015: 78), η προσέγγιση αυτή εστιάζει κυρίως στο λεξιλογικό επίπεδο ενός κειμένου, με έμφαση σε μεμονωμένα λεξιλογικά, εκφραστικά και γραμματικο-συντακτικά στοιχεία· αφορά, επομένως, ουσιαστικά, κύρια ονόματα, μεταγραφή ξενικών στοιχείων στη γλώσσα-στόχο, ιδιαίτερες γραμματικές μορφές ή συντακτικές δομές των δύο γλωσσών, αλλά και του εκάστοτε κειμενικού είδους, στοιχεία δηλαδή των οποίων η έκταση δεν ξεπερνά τη λέξη, την πρόταση ή την περίοδο. Καθώς η παρούσα εργασία πραγματεύεται ειδικό κείμενο, και συγκεκριμένα νομικό, παρουσιάζονται καταρχάς τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της νομικής γλώσσας (ΝΓ) ως ειδικής γλώσσας σε σχέση με τη γενική γλώσσα (ΓΓ) και στη συνέχεια ακολουθεί η εξέτασή τους με περισσότερες λεπτομέρειες, συνοδευόμενη από τις σχετικές διαπιστώσεις που προκύπτουν από τη σύγκριση του ισπανόφωνου πρωτοτύπου και του ελληνικού μεταφράσματος

3.1. Νομική Γλώσσα (ΝΓ)

Η πρώτη παραδοχή που πρέπει να γίνει για τη ΝΓ είναι ότι διαφέρει από τη ΓΓ, καθώς και ότι η διάκριση που συνδέει τις δύο έννοιες σχετίζεται με τη διχοτόμηση της γνώσης σε δύο διαφορετικούς τύπους: αφενός μεν τη *γενική ή κοινή γνώση*, και αφετέρου την *ειδική ή εξειδικευμένη γνώση*. Έτσι, λοιπόν, οι *ειδικές γλώσσες ή γλώσσες για ειδικούς σκοπούς* (ΓΕΣ) – ισπ. *lenguajes especializados* ή *lenguajes para propósitos específicos* (Cabré, 2004: 19-34) – χαρακτηρίζονται από έναν γλωσσικό κώδικα ή μια υφολογική ποικιλία που χρησιμοποιείται σε ένα συγκεκριμένο *θεματικό πεδίο* και χαρακτηρίζεται από τη χρήση *είδων* μέσων έκφρασης, δηλαδή ειδικών, με την αυστηρή έννοια του *είδους* στη σχέση γένους-είδους της Λογικής (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 18). Έχει, επίσης, δοθεί έμφαση στην καθολικότητα της γλώσσας και στο επαγγελματικό καθεστώς του εκάστοτε θεματικού πεδίου με τον ορισμό της ειδικής γλώσσας ως «*το σύνολο όλων των γλωσσικών μέσων που χρησιμοποιούνται σε ένα πεδίο το οποίο ορίζεται από το αντικείμενο ενός*

επαγγέλματος» (Felber, 1984: 106). Αναφέρεται, τέλος, ρητά η αντιδιαστολή μεταξύ ΓΓ και ΝΓ στον παρακάτω ορισμό: «*Η νομική γλώσσα διαφέρει από την καθομιλουμένη γλώσσα έχοντας ιδιαίτερα γνωρίσματα. Τα ιδιαίτερα αυτά στοιχεία διαφοροποιούν την πρώτη από τη δεύτερη και παράλληλα συνιστούν τα υφολογικά χαρακτηριστικά της νομικής γλώσσας*» (Βλαχόπουλος, 2003, 21-34, σ. 22). Τρεις μεγάλες κατηγορίες ειδίων γλωσσικών μέσων έκφρασης της ΝΓ (που απαντούν και στα κείμενα της εργασίας) είναι:

α) όροι όπως *μέρη* (*partes*), *ακρόαση* (*audiencia*), *παρακολούθηση/εποπτεία* (*supervisión*), *τελεσιδικώ* (*quedar firme*)·

β) φράσεις όπως *απόφαση επί της ουσίας* (*sentencia de fondo*), *αιτιολογικές σκέψεις* (*considerandos*), *δικαιοδοτικό καθήκον* (*función jurisdiccional*), *πρακτική αποτελεσματικότητα* (στο κείμενο γαλ. *effet utile*, ισπ. *eficacia* και *efectividad*), *ένσταση του δεδικοσμένου* (*excepción de cosa juzgada*), *προσφυγή αντισυνταγματικότητας* (*acción de inconstitucionalidad*), *με την επιφύλαξη...* (*sin perjuicio de*)·

γ) τρόποι σύνταξης όπως η αυξημένη χρήση ρηματικών ουσιαστικών, η παθητική σύνταξη και το σχήμα υπερβατό, τα οποία εξετάζονται αναλυτικότερα παρακάτω (Βλαχόπουλος, 2003, ό.π.).

Τέλος, κι έχοντας στον νου την επισήμανση ότι «*η νομική γλώσσα δεν αποτελεί γλώσσα υπό την ίδια έννοια όπως η Γαλλική, η Φινλανδική ή η Αραβική*» (Mattila, 2006: 3), κλείνει η εισαγωγική αυτή ενότητα με τη σημείωση ότι στην πραγματικότητα μιλάμε στον πληθυντικό για γλώσσες για ειδικούς σκοπούς (ΓΕΣ) ως ευρείες υποκατηγορίες της ΓΓ (Felber, 1984: 106-107), εφόσον κάθε θεματικό πεδίο διαθέτει τη δική του ΓΕΣ, και ότι αυτές οι ΓΕΣ διακρίνονται σε *τεχνικές* (ΤΕΓΕΣ) και *θεσμικές* (ΘΕΓΕΣ)· συνεπώς, και η νομική μετάφραση θεωρείται μια *εξειδικευμένη μετάφραση* ή *specialized translation* (Newmark, 1988: 44) με τους κανόνες και τις ιδιομορφίες της.

3.2. Νεοελληνική Νομική Γλώσσα (NENG)

Εξειδικεύοντας τη μελέτη της νομικής γλώσσας και μετάφρασης, είναι απαραίτητη η αναφορά στη Νεοελληνική Νομική Γλώσσα (NENG) και τα ιδιαίτερα χαρακτηριστικά της:

α) απαντούν σε αυτήν ιδιαιτέρως πολυάριθμοι όροι σε σχέση με άλλες νομικές γλώσσες (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 129), στοιχείο που, όπως και πολλά από τα παρακάτω, ανάγεται στη βαθιά επιρροή που δέχθηκε από τη γερμανική γλώσσα και τη συνεισφορά ενός εκ των τεσσάρων αντιβασιλέων του βασιλιά Όθωνα μεταξύ 1832-1834, τον δικηγόρο Georg Ludwig von Maurer (Sosoni et al., 2018: 171), στον οποίο ανατέθηκε και η οργάνωση της Δικαιοσύνης του νεοσύστατου κράτους. Αυτό οφείλεται:

i) στον μεγάλο αριθμό προθημάτων που προσφέρει η νεοελληνική, π.χ. *υπο-*, *επι-*, *ανα-*, *κατα-*, *περι-*, *αντι-*, *παρα-*, *προ-*, και που παρέχουν τη δυνατότητα δημιουργίας νέων όρων (ευχέρεια σύνθεσης) από απλές λέξεις, που ήταν ήδη όροι ή όχι. Ενδεικτικά, αναφέρονται από το πρωτότυπο και το μετάφρασμα: *υπέχει*, ισπ. *incurrió en· επιφύλαξη*, ισπ. *perjuicio· καταγραφή*, ισπ. *registro· επανακαθορίζεται*, ισπ. *vuelva a fijar· αντισυνταγματικότητα*, ισπ. *inconstitucionalidad· παράδοση*, ισπ. *entrega*. Επίσης, ειδικά οι μονολεκτικοί σύμπλοκοι όροι της NENG παράγονται μέσω πολυάριθμων παραγωγικών καταλήξεων, οι οποίες συχνά προέρχονται από ρήμα, όπως *-δικείο* (Πρωτοδικείο, ισπ. *Juzgado de Primera Instancia*)· *-δικία* (τελεσιδικία, ισπ. *de quedar firme*)· *-βλητος/-βλητέος* (καταβλητέος, ισπ. *a ser abonado*)· *-δικος* (διάδικος, ισπ. *parte*, πρωτόδικος, ισπ. *de primera instancia*), καθώς και προθημάτων που προέρχονται από ουσιαστικά που είναι τα ίδια νομικοί όροι, όπως *δικαιο-* (δικαιοδοτικός, ισπ. *jurisdiccional*).

ii) στα πολλά ομώνυμα και συνώνυμα εντός του γλωσσικού συστήματος, λόγω της ανάμιξης δημώδους και λόγιας γλώσσας, δηλαδή στη λεγόμενη «διγλωσσία», η οποία μάστιζε το νεοελληνικό κράτος από την ίδρυσή του το 1830 (Sosoni et al., 2018: 172), για παράδειγμα οι ταυτόσημοι όροι *αστικός* (αστική διαδικασία, ισπ. *vía civil*)· *αστικό δίκαιο*, ισπ. *derecho civil*) και *πολιτικός* (Πολιτικό Δικαστήριο [Πρωτοδικείο] Αστικού και Εμπορικού Δικαίου, ή Αστικό και Εμπορικό Πρωτοδικείο, *Juzgado de Primera Instancia en lo Civil y*

Comercial), που όμως χρησιμοποιούνται, όπως βλέπουμε, με διαφορετικά ουσιαστικά (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 129-130).

β) αποφεύγει επιμελώς τους δάνειους όρους, πράγμα που τίθεται και ως ρητή επιταγή στο *Εγχειρίδιο οδηγιών για την κωδικοποίηση της νομοθεσίας* (Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, 2006), εν αντιθέσει με το ισπανόφωνο κείμενο της εργασίας, όπου π.χ. προτιμάται ο γαλλικός όρος *effet utile* (αντί για τον αντίστοιχο ισπανόφωνο), ο οποίος παρατίθεται, μεν, στο ελληνικό μετάφρασμα σε παρένθεση, αλλά συνοδεύεται οπωσδήποτε από τον αντίστοιχο ελληνικό σε αγκύλες: *αρχή της πρακτικής αποτελεσματικότητας*.

γ) προτιμά τους ονοματικούς τύπους (ρηματικά ουσιαστικά, ρηματικά επίθετα, μετοχές) αντί των ρηματικών και παρουσιάζει εκτεταμένη χρήση περίπλοκων γραμματικών και συντακτικών δομών (Sosoni et al., 2018: 172): η *ονοματ(ικ)οποίηση* αυτή (*nominalization*) οδηγεί στην αυξημένη χρήση της γενικής πτώσης, και συνεπώς απαιτείται περισσότερη νοητική προσπάθεια και χρόνος για την κατανόηση του περιεχομένου (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 32). Παραδείγματα: *para que una delegación del Tribunal pudiera efectuar estas diligencias*, ελλ. *ώστε να καταστεί δυνατή η διεξαγωγή των διαδικασιών αυτών από αντιπροσωπεία του Δικαστηρίου: ésta implica una obligación estatal de realizar campañas de documentación de identidad*, ελλ. *αυτή συνεπάγεται την υποχρέωση του Κράτους για διενέργεια εκστρατειών τεκμηρίωσης της ταυτότητας* (ουσιαστικά αντί απαρεμφάτων, με συνεπακόλουθη χρήση γενικής πτώσης και παθητική σύνταξη). Η χρήση της τεχνικής της *μετάταξης/transposition* (αλλαγής της γραμματικής κατηγορίας) των ρημάτων σε ουσιαστικά χωρίς αλλαγή νοήματος (Vinay & Darbelnet, 1958) είναι η πιο συνήθης πρακτική στη νομική μετάφραση.

3.2.1. Νεοελληνική Νομική Ορολογία (NENO)

Η Νομική Ορολογία (ΝΟ) συνιστά ένα απαραίτητο υποσύνολο της ΝΓ. Εξυπακούεται ότι η ΝΓ δεν είναι μόνο ΝΟ. Η ΝΟ είναι το δομημένο σύνολο των όρων που αντιπροσωπεύουν το σύστημα εννοιών της Νομικής Επιστήμης και εμπίπτουν στο αντικείμενο μελέτης της Επιστήμης των Όρων, της Ορολογίας (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 125). Καθώς η ενασχόληση με τη ΝΓ

συνεπάγεται την ενασχόληση και με τη ΝΟ, η ορολογία του κειμένου αποτέλεσε από τα πρώτα ζητήματα προς μελέτη και σωστή απόδοση.

Οι όροι για την απόδοση των οποίων χρειάστηκε περισσότερη προσπάθεια, αναζήτηση και επιλογή του κατάλληλου ισοδύναμου στα ελληνικά είναι αρκετοί, αρχής γενομένης, μάλιστα, από την ίδια την επικεφαλίδα. Καθώς ο όρος *sentencia* μπορεί να αποδοθεί ως *απόφαση* (επί το γενικότερον), αλλά κυρίως ως *διαταγή*, ως *καταδίκη*, μέχρι και ως *ποινή* (επί οριστικών, τελικών αποφάσεων), ενώ ο όρος *resolución* αποδίδει αποφάσεις προδικαστικές, για παρεμπόπτοντα ζητήματα, και δεδομένου ότι τον όρο *cumplimiento* δύνανται να τον αποδώσουν οι λέξεις *σύναψη*, *τήρηση*, *εκπλήρωση*, *εκτέλεση*, *έκτιση*, *συμμόρφωση* (με), η αρχική μετάφραση της τελευταίας πρότασης του τίτλου ήταν «*Επίβλεψη Έκτισης Ποινής*». Η φύση της υπόθεσης, όμως, και η γνώση των λεπτομερειών της οδήγησαν σε μια εντελώς διαφορετική απόδοση του «*Supervisión de Cumplimiento de Sentencia*»: «*Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση*». Διαπιστώθηκε ότι σε κανέναν δεν επιβλήθηκε ποινή, οπότε κανένα όργανο δεν επιβλέπει την έκτισή της. Αποφασίστηκε, λοιπόν, ότι η τελευταία πρόταση πρέπει να αποδοθεί ως «*Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση*», δεδομένου ότι η παρούσα Απόφαση βασίζεται στην Απόφαση επί της ουσίας του 2006 και αποτελεί μία από τις πολλές που εκδόθηκαν εκ των υστέρων (2007-2017) μαζί με εκθέσεις του Κράτους, υπομνήματα των εκπροσώπων των θυμάτων και γραπτές παρατηρήσεις (2015-2019), για να διασφαλιστεί ότι τα όσα αποφασίστηκαν τηρούνται και εφαρμόζονται.

Ανάλογη διαδρομή ακολούθησε η μεταφραστική σκέψη για το ονομαστικό σύνολο *tierras tradicionales*. Αρχικά αποδόθηκε ως *παραδοσιακά εδάφη*. Όταν, όμως, άρχισε να προηγείται η λέξη *entrega* (*παράδοση*), τότε ηχούσε άσχημα το *παράδοση των παραδοσιακών εδαφών* κι έγινε *παράδοση των πατρογονικών γαιών*· εξάλλου, το επίθετο *παραδοσιακός* περιέχει μια συνυποδήλωση πολιτιστικής κληρονομιάς ή φολκλόρ (προς αποφυγήν εδώ).

Στους πίνακες που ακολουθούν παρατίθενται νομικοί όροι/εκφράσεις, αλλά και λέξεις του ευρύτερου λεξιλογίου, που απαντούν επανειλημμένως στο κείμενο και σε κάθε περίπτωση χρειάστηκε προσπάθεια διάκρισης για διαφοροποιημένη απόδοσή τους, ώστε να επιτευχθεί μεγαλύτερη ακρίβεια, σαφήνεια, ορθότητα, αλλά και φυσικότητα.

Νομικοί όροι/εκφράσεις με πολλαπλές αποδόσεις:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
-Sentencia de reparaciones -tres reparaciones	-Απόφαση επί των αποζημιώσεων -τρία μέτρα αποκατάστασης	Visto 1 Considerando 1
-acuerdos entre las partes -información de las partes	-συμφωνίες μεταξύ των διαδίκων -πληροφορίες από τα μέρη	Considerando 8 Considerando 26
- acciones judiciales - acciones de inconstitucionalidad	-νομικές ενέργειες προσφυγές αντισυνταγματικότητας	Considerando 15 Considerando 15
-a nombre del juicio -que entienda en juicio un tema - juicios abiertos	-για λογαριασμό του Δικαστηρίου -το ότι εκδικάζει ζήτημα -ανοικτές δίκες	Considerando 13 Considerando 18 Nota a pie 38
-excepción de cosa juzgada que había interpuesto el INDI -proceso judicial interpuesto en la vía civil -iban a ser interpuestos recursos de apelación	-ένσταση του δεδικασμένου που είχε υποβάλει το INDI -νομικές διαδικασίες που κινήθηκαν στο πλαίσιο αστικής διαδικασίας -επρόκειτο να ασκηθεί προσφυγή	Considerando 17 Considerando 20 Considerando 21
-era possible dar trámite a una demanda por fijación de precio -el referido proceso judicial se encuentra en trámite -resta[ba]n solo algunos trámites administrativos	ήταν δυνατή η εκδίκαση αιτήματος για καθορισμό των τιμών -η προαναφερθείσα δικαστική διαδικασία βρίσκεται σε εξέλιξη -απέμεναν λίγες μόνο διοικητικές διαδικασίες	Considerando 20 Considerando 21 Considerando 26
-la aplicación efectiva de dicha ley -da[n]do posesión efectiva de [...] sus territorios	-η αποτελεσματική εφαρμογή του εν λόγω νόμου -δίνοντας την ουσιαστική κατοχή των [...] εδαφών τους	Considerando 20 Considerando 22
-Sin perjuicio de reconocer el avance -en perjuicio de determinados miembros	-με την επιφύλαξη της αναγνώρισης της προόδου -εις βάρος ορισμένων μελών	Considerando 23 Nota a pie 2
-En el ejercicio de su función jurisdiccional -incluir dichos fondos en el ejercicio fiscal del 2018	-Κατά την άσκηση του δικαιοδοτικού του καθήκοντος -να συμπεριλάβει τα κονδύλια αυτά στο οικονομικό έτος 2018	Considerando 1 Considerando 26
-documento otorgado por el Estado -plazo otorgado por la Corte -plazo otorgado en la parte resolutive de esta resolución	-έγγραφο που να εκδίδεται από το Κράτος -προθεσμία που είχε δοθεί από το Δικαστήριο -προθεσμία που ορίζεται στο αιτιολογικό μέρος της παρούσας απόφασης	Nota a pie 2 Considerando 13 Considerando 30
-que entienda en juicio un tema -para entendimiento del Congreso	-το ότι εκδικάζει ζήτημα -για έγκριση από το Κογκρέσο	Considerando 18 Considerando 26
-La Sentencia de fondo -crear un fondo de desarrollo -todos los fondos necesarios	-Την Απόφαση επί της ουσίας -δημιουργία ταμείου ανάπτυξης -όλα τα απαραίτητα κονδύλια	Visto 1 Considerando 4 Considerando 12

Λέξεις του ευρύτερου λεξιλογίου με πολλαπλές αποδόσεις:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
-Competencia, <i>Serie C</i> -una <i>serie</i> de compromisos	-[Περιοδικό]Competencia, <i>Τεύχος C</i> -μια <i>σειρά</i> δεσμεύσεων	Nota a pie 13 Considerando 9
-para los tres <i>casos</i> - <i>casos</i> de emergencia	-για τις τρεις <i>υποθέσεις</i> -επείγοντα <i>περιστατικά</i>	Visto 7 Nota a pie 10
- <i>entregar</i> a los miembros sus tierras tradicionales -deberá <i>entregarles</i> tierras alternativas - <i>entrega</i> de alimentos	-να <i>παραδώσει</i> στα μέλη τις πατρογονικές τους γαίες -θα πρέπει να τους <i>παραχωρήσει</i> εναλλακτικές εκτάσεις - <i>διανομή</i> τροφίμων	Considerando 12 Considerando 12 Considerando 37
-mientras se les restituyen las tierras que les <i>corresponden</i> -los pagos <i>correspondientes</i> a la expropiación - <i>corresponde</i> al Estado adoptar medidas	-κατά τη διάρκεια της επιστροφής των εδαφών που τους <i>αναλογούν</i> -τις πληρωμές που <i>αντιστοιχούν</i> στην απαλλοτρίωση - <i>εναπόκειται</i> στο Κράτος να λάβει μέτρα	Considerando 7 Considerando 13 Considerando 19
-se <i>efectuaron</i> recorridos por distintos lugares -la delegación <i>efectuó</i> las preguntas	- <i>πραγματοποιήθηκαν</i> περιηγήσεις σε διάφορους χώρους -η αντιπροσωπεία <i>υπέβαλε</i> τις ερωτήσεις	Considerando 7 Considerando 7
-la actitud <i>asumida</i> por el Estado -para <i>asumir</i> compromisos	-η στάση που <i>υιοθέτησε</i> το Κράτος -να <i>αναλάβουν</i> δεσμεύσεις	Considerando 9 Considerando 11
- <i>registro</i> y documentación -funcionarios del area de <i>Registro</i> -fallecieron y no contaban con <i>registro</i> de nacimiento/defunción	- <i>καταγραφή</i> και τεκμηρίωση -υπάλληλοι του τμήμ. <i>Μητρώου</i> -απεβίωσαν χωρίς να υπάρχει γι' αυτούς <i>ληξιαρχική πράξη</i> γέννησης ή θανάτου	Considerando 31 Considerando 32 Nota a pie 2
-la <i>conformación</i> del comité -que dicha <i>conformación</i> haya sido consensuada entre -La delegación [...] estuvo <i>conformada</i> por el Juez [...] -el comité de implementación [...] está <i>conformado</i> por [...]	-η <i>συγκρότηση</i> της επιτροπής -το γεγονός ότι η <i>σύνθεση</i> αυτή συμφωνήθηκε από -Η αντιπροσωπεία [...] <i>απαρτίστηκε</i> από τον Δικαστή [...] -η επιτροπή υλοποίησης [...] <i>αποτελείται</i> από [...]	Considerando 28 Considerando 28 Considerando 6 Considerando 28
- <i>implementación</i> de proyectos - <i>implementación</i> de la reparación - <i>implementación</i> del fondo de desarrollo - <i>implementación</i> de los fondos	- <i>υλοποίηση</i> έργων -η <i>εφαρμογή</i> της αποζημίωσης - <i>ενεργοποίηση</i> του ταμείου ανάπτυξης -η <i>απορρόφηση</i> των κονδυλίων	Considerando 24 Considerando 3 Considerando 24 Considerando 25
-sistema de <i>comunicación</i> -Ministerio de Obras Públicas y <i>Comunicaciones</i>	-σύστημα <i>επικοινωνίας</i> -Υπουργείο Δημοσίων Έργων και <i>Συγκοινωνιών</i>	Nota a pie 10 Considerando 6
-implementación de <i>proyectos</i> educacionales -dicho <i>proyecto</i> se encontraría "en estudio ante el Poder Legislativo"	-υλοποίηση εκπαιδευτικών <i>έργων</i> -το εν λόγω <i>σχέδιο</i> επρόκειτο να κατατεθεί «προς συζήτηση στη Βουλή»	Considerando 24 Considerando 25

3.2.2. Διατήρηση (ή μη) ισπανικών όρων - ισπανικής γραφής

Στο μετάφρασμα διατηρείται ο γαλλικός όρος *effet utile* της αιτιολογικής σκέψης 2 (εφόσον παρατίθεται αυτούσιος σε παρένθεση στο ισπανόφωνο πρωτότυπο) για τη μεταφορά του ύφους, της επίκλησης δηλαδή ενός παγιωμένου όρου διεθνώς, αλλά μεταφρασμένος σε αγκύλες ως *αρχή της πρακτικής αποτελεσματικότητας*, για πληρέστερη κατανόηση από το ελληνόφωνο αναγνωστικό κοινό. Επίσης, παραμένουν ως έχουν (γραμμένα στο λατινικό αλφάβητο), οι επωνυμίες των εταιρειών της υποσημείωσης 47 «Kansol S.A.» και «Roswell Company S.A.», όπως παρατηρείται ότι γίνεται και στα επίσημα κείμενα της ΕΕ. Μεταγράφεται, αντιθέτως, το όνομα του νομικού περιοδικού *Competencia* της υποσημείωσης 13 με προσθήκη της πρωτότυπης γραφής και την επεξήγηση σε αγκύλες *νομικό περιοδικό*, ώστε να καταστεί σαφές ότι πρόκειται για τίτλο εντύπου.

Σε ό,τι αφορά την πρακτική που ακολουθήθηκε στο μετάφρασμα για τη μεταφορά ξενικών ονομάτων, ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων, παρατίθενται οι ξενικές ονομασίες αρχικά μεταγεγραμμένες στα ελληνικά (για πρόσωπα, πόλεις κ.λπ.), ώστε να βοηθηθεί ο Έλληνας αναγνώστης μεγαλύτερης ηλικίας και/ή μη εξοικειωμένος με τη λατινική γραφή, και αμέσως μετά δίνονται σε παρένθεση στην πρωτότυπη λατινική γραφή τους την πρώτη φορά, για τον αναγνώστη που ενδεχομένως επιθυμεί να αναζητήσει πληροφορίες σε ξένη βιβλιογραφία ή στο διαδίκτυο. Εξαίρεση αποτελούν τα πολύ ιδιαίτερα ονόματα των φυλών *Sawhoyamaxa*, *Yakye Axa* και *Xákmok Kásek* (που γράφονται εξελληνισμένα άπαξ, και σίγουρα όχι στον τίτλο), για τα οποία στάθηκε αδύνατη η ανεύρεση αναφοράς τους σε ελληνόφωνες πηγές, έντυπες ή διαδικτυακές (και, ως εκ τούτου, υπάρχει μια κάποια επιφύλαξη ως προς την ορθότητα και την ακρίβεια στην ελληνική απόδοση της εκφοράς των ονομάτων από τις αντίστοιχες γλώσσες/διαλέκτους των αυτοχθόνων), παρά μόνο στο βίντεο που παρατίθεται προς το τέλος της εργασίας, στη σελίδα 92, και που αναζητήθηκε κυρίως με αυτόν τον σκοπό (βλ. σελ. 53-54). Για τη μεταγραφή των ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων στα ελληνικά επικρατεί η αρχή της απλοποίησης (η οποία υιοθετείται πλέον και συνιστάται και από το Διοργανικό Εγχειρίδιο Σύνταξης Κειμένων της ΕΕ) και όχι εκείνη της αντιστρεψιμότητας, με μόνη εξαίρεση το κύριο ουσιαστικό

Παραγουάη, μια που πρόκειται για παλαιόθεν καθιερωμένη γραφή στα ελληνικά, και μάλιστα που προσιδιάζει κατά το γλωσσικό αισθητήριο του Έλληνα σε ουσιαστικό θηλυκού γένους, καθώς το τελικό [y] του ονόματος της χώρας *Paraguay* έχει από πολύ παλιά μεταγραφεί σε [η], άρα στη γενική πτώση κατά την κλίση του παίρνει [ς], οπότε *Υπόθεση ... κατά Παραγουάης*, αλλά και το όνομα της χώρας *Γουατεμάλα*, το οποίο κλίνεται ως εξελληνισμένο θηλυκό, άρα *Υπόθεση Μολίνα Τάισεν (Molina Theissen) κατά Γουατεμάλας*· αντιθέτως, *Υπόθεση Σφαγών του Ρίο Νέγρο* (άκλιτο).

Η πάγια αρχή που εφαρμόζεται, γενικά, για τη μεταγραφή των ξενικών ανθρωπωνυμίων και τοπωνυμίων είναι η όσο το δυνατόν ακριβέστερη απόδοση του αυθεντικού τρόπου προφοράς τους στη γλώσσα του πρωτοτύπου, σε συνδυασμό με την όσο το δυνατόν απλούστερη γραφή στα ελληνικά. Έτσι, γίνονται μονά τα διπλά σύμφωνα (*Σιέρα* για το *Sierra* και *Γκρόσι* για το *Grossi*)· το [g] αποδίδεται με [γ], μαλακό φωνήεν, όπου απαιτείται, και όχι με [γκ] (*Μιγέλ* για το *Miguel* και όχι *Μιγκέλ*, κι επίσης *Ούγο Σαμανιέγο* για το *Hugo Samaniego* και όχι *Ούγκο Σαμανιέγκο*), ή με [χ] (*Εουχένιο* για το *Eugenio*)· το [d] αποδίδεται με [δ] και όχι με [ντ] (*Εδουάρδο* για το *Eduardo* και όχι *Εντουάρντο*). Ομοίως, δεν χρησιμοποιείται το [θ] των «ορθών» ισπανικών της Ισπανίας (π.χ. της Μαδρίτης), παρά αποδίδεται ο φυσικός τρόπος προφοράς του [z], [ce] και [za] ως [σ], [σε] και [σα], αντιστοίχως, των χωρών της Λατινικής Αμερικής, και άρα *Μαρσέλο* για το *Marcelo* και όχι *Μαρθέλο*· *Πέρες* για το *Pérez* και όχι *Πέρεθ*· *Σαφαρόνι* για το *Zaffaroni* και όχι *Θαφαρόνι* ή *Ζαφαρόνι*· αλλά και *Πουασότ* για το *Poisot* και όχι *Πουασό*, γιατί φαίνεται μεν γαλλόφωνο ή γαλλικής προέλευσης το επώνυμο, αλλά στη Λατινική Αμερική δεν τηρείται ο κανόνας της σίγασης του τελικού συμφώνου που υπάρχει στη γαλλική γλώσσα, κι έτσι προφέρεται το [t] εν προκειμένω, συνεπώς διατηρείται και μεταγράφεται και στα ελληνικά. Ακόμα και για το «αγνώστου περιεχομένου» αρχικό C. στο πλήρες όνομα του δικαστή Ricardo C. Pérez Manríque χρειάστηκε έρευνα ώστε να εξακριβωθεί το ακριβές όνομα που αρχίζει από C., οπότε με βεβαιότητα να μεταγραφεί ως *Κ.* (αν ήταν, για παράδειγμα, *Carlos*), ή, όπως αποδείχθηκε, να πρέπει να αποδοθεί ως *Σ.*, λόγω του ότι εν τέλει βρέθηκε ότι αντιστοιχεί στο *César*=*Σέσαρ*.

3.2.3. Ακρωνύμια-Αρκτικόλεξα / Συντμήσεις / Νομοτεχνικά

Στο κείμενο εντοπίζονται αρκετά ακρωνύμια, κυρίως φορέων, οργανισμών και επιτροπών, αλλά και νομισματικών μονάδων (γκουαρανί). Στην αιτιολογική σκέψη 6 αναφέρεται η οργάνωση «CEJIL», της οποίας τα αρχικά αναλύονται πρώτα στα ισπανικά και ακολουθεί, βεβαίως, η ενημέρωση του αναγνώστη περί του αρχικού σχηματισμού του ακρωνυμίου στα αγγλικά: CEntre for Justice and International Law (<https://www.opendemocracy.net/es/author/cejil-centro-por-la-justicia-y-el%20derecho-internac/>). Στην αιτιολογική σκέψη 10 εντοπίζεται το αρκτικόλεξο «CICSI», το οποίο βεβαίως αναφέρεται ολογράφως στο πρωτότυπο, *Comisión Interinstitucional para el Cumplimiento de las Sentencias Internacionales*, οπότε και μεταφράζεται το περιεχόμενό του στα ελληνικά, αλλά παρατίθεται και αυτούσιο σε παρένθεση για τη διευκόλυνση των αναγνωστών που ενδεχομένως θελήσουν να αναζητήσουν πληροφορίες σε διαδικτυακούς τόπους σχετιζόμενους με τη Διοργανική αυτή Επιτροπή. Η ίδια πρακτική ακολουθείται για το ακρωνύμιο *INDI* (*INstituto Paraguayo Del Indígena*) της αιτιολογικής σκέψης 17: μεταφράζονται οι λέξεις που το αποτελούν, καθώς δίνονται ούτως ή άλλως και στο πρωτότυπο, και κατόπιν παρατίθεται ως *INDI*, προς περαιτέρω εξοικείωση του αναγνώστη με τον φορέα και τις δράσεις του (<https://www.indi.gov.py/index.php/Instituto-ParaguayodelInd%C3%ADgena>), αλλά και για το αρκτικόλεξο *MOPC* (*Ministerio de Obras Públicas y Comunicaciones*) της υποσημείωσης 48. Στην ίδια υποσημείωση διατηρείται η σύντμηση «Gs» (*guaraníes*, γκουαρανί) για εξοικείωση του αναγνώστη με το σύμβολο της νομισματικής μονάδας της Παραγουάης και εύκολη κατανόησή του σε άλλα σχετιζόμενα κείμενα.

Αναφορικά με τις συντομογραφίες, ακολουθείται η συνηθέστατη ελληνική πρακτική της συντετμημένης αναγραφής νομοτεχνικών όρων, όπως *παρ. (παράγραφος)*, *εδ. (εδάφιο)*, *ν. (νόμος)*, όταν μνημονεύεται στο κείμενο με τον αντίστοιχο αριθμό του), *άρ. (άρθρο)* κ.λπ. (Διοργανικό Εγχειρίδιο Σύνταξης Κειμένων της ΕΕ, σελ. 206). Μόνη εξαίρεση αποτελούν οι υποσημειώσεις, όπου γράφεται π.χ. *άρθρο 62.1* αντί για *άρ. 62 παρ. 1*, για λόγους εξοικονόμησης χώρου, λόγου χάρη στην υποσημείωση 9 του κειμένου.

Μια τελευταία παρατήρηση νομοτεχνικής φύσεως αφορά την απόδοση των απαρεμφάτων του τελικού μέρους της Απόφασης: Με μια αντιπαραβολή νομικών κειμένων στην ισπανική και την ελληνική, παρατηρείται απόκλιση στον τρόπο με τον οποίο εκφέρονται τα αποφασιζόμενα στο τελευταίο τμήμα με τις τελικές αποφάσεις του κειμένου (*RESUELVE=ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ*). Ενώ στο ισπανικό πρωτότυπο διαπιστώνεται (εύλογη) χρήση απαρεμφάτων (*reafirmar, declarar, mantener, disponer*), που συντακτικά «στέκουν» περισσότερο (*ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ να επιβεβαιώσει, να διαπιστώσει, να διατηρήσει, να διατάξει* κ.λπ.), στο ελληνικό μετάφρασμα ακολουθείται η συνήθης εκφορά των στοιχείων της απόφασης και η πάγια τακτική της χρήσης διαδοχικών ρημάτων στην Οριστική: «*Αποφασίζει: Επαναβεβαιώνει, Διαπιστώνει, Διατηρεί, Διατάσσει*». Με την Οριστική επιτυγχάνεται άμεσα η *επιτελεστική/performative* λειτουργία της ΝΓ (εκτέλεση πράξεων με εκφωνήματα), για να συνδέσουμε την έγκλιση αυτή με το πραγματολογικό επίπεδο (Cao, 1997: 13-20).

3.2.4. Διατήρηση του Περιεχομένου, αλλά όχι της Μορφής

Υπήρξαν περιπτώσεις κατά τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας κατά τις οποίες προτιμήθηκαν μικρές (ή και μεγαλύτερες) μορφικές αποκλίσεις από δομικά σχήματα του πρωτοτύπου, ώστε αυτά να είναι καλύτερα κατανοητά και να μην «ξενίζει» η μετάφραση τον αναγνώστη. Το χαρακτηριστικότερο παράδειγμα αυτής της ενότητας είναι οι μετοχές, οι οποίες προσδίδουν οικονομία και συμπίκνωση στον ούτως ή άλλως μακροπερίοδο νομικό λόγο. Σε γενικές γραμμές, οι επίσημες οδηγίες ενθαρρύνουν την περιφραστική απόδοση των μετοχών, όπως αναφέρεται στην έκδοση της Γενικής Γραμματείας της Κυβέρνησης με τίτλο *Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο στην Ελλάδα. Εγχειρίδιο Εναρμόνισης* (Μαρτσούκου & Τράντας, 2013: 41). Για την εξισορρόπηση μεταξύ λόγιου νομικού ύφους και κατανοητής γλώσσας, αλλά και για τη σωστή απόδοση του νοήματος, χρειάστηκε αρκετή προσπάθεια για την κατανόηση, και κατόπιν απόδοση, όλων όσα «κρύβει» η μετοχή, εφόσον «μετέχει» των στοιχείων τόσο του ουσιαστικού (γένος, αριθμός, πτώση) όσο και του ρήματος (χρόνος -και άρα προτερόχρονο, σύγχρονο ή υστερόχρονο ως προς το κύριο ρήμα της πρότασης-, έγκλιση, φωνή), ενώ έγινε απόδοσή της ακόμα και με επίθετα και εμπρόθετους προσδιορισμούς:

• **ΕΝΕΡΓΗΤΙΚΕΣ ΜΕΤΟΧΕΣ**

Απόδοση με ενεργητική μετοχή (πλήρης αντιστοιχία & προσαρμογή χρόνου).

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>en relación con el presente caso</i>	σε σχέση με την παρούσα υπόθεση	Visto 2
<i>La presente resolución se estructura en</i>	Η παρούσα απόφαση διαρθρώνεται με	Considerando 4
<i>la falta de coordinación entre las partes intervinientes del Estado</i>	η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των παρεμβαινόντων του Κράτους	Considerando 18
<i>y que el monto restante se habría dividido entre las empresas</i>	και ότι το εναπομείναν ποσό επρόκειτο να κατανεμηθεί μεταξύ των εταιρειών	Considerando 18
<i>se había indicado al INDI que solicitara con carácter urgente al Ministerio de Hacienda</i>	το INDI είχε λάβει εντολή να ζητήσει με τον χαρακτήρα του επείγοντος από το Υπουργείο Οικονομικών	Considerando 26

Απόδοση με επίθετο.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>y la información sobre las restantes medidas de reparación</i>	και οι πληροφορίες σχετικά με τα υπόλοιπα μέτρα αποκατάστασης	Considerando 3
<i>en el siguiente orden:</i>	με την ακόλουθη σειρά:	Considerando 4
<i>con el fin de obtener [...] información relevante de</i>	προκειμένου να λάβουν [...] σχετικές πληροφορίες από	Considerando 5
<i>la extensión y calidad de las tierras deberán ser las suficientes para garantizar</i>	η έκταση και ποιότητα των εδαφών θα πρέπει να είναι επαρκείς για να εγγυώνται	Considerando 12
<i>quedando un saldo pendiente [...] a ser abonado</i>	αφήνοντας εκκρεμές υπόλοιπο [...] καταβλητέο	Considerando 17
<i>con los consecuentes problemas en los linderos</i>	με τα συνακόλουθα προβλήματα στα σύνορα	Considerando 22
<i>es pertinente recordar que</i>	είναι σκόπιμο να υπενθυμιστεί ότι	Considerando 35
<i>de manera permanente</i>	σε μόνιμη βάση	Considerando 37

Απόδοση με ουσιαστικό (προσθήκη 1^{ου} παραδείγματος παθητικής μετοχής).

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>El escrito presentado por los representantes de las víctimas</i>	Το υπόμνημα που υπέβαλαν οι εκπρόσωποι των θυμάτων	Visto 4
<i>dando posesión efectiva [...] a los integrantes de la comunidad indígena</i>	δίνοντας την ουσιαστική κατοχή [...] στα μέλη της αυτόχθονης κοινότητας	Considerando 22

Απόδοση με αναφορική πρόταση και χρήση του χρόνου που αρμόζει.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
La Resolución [...] correspondiente a los tres casos	Την Απόφαση [...] που αντιστοιχεί στις τρεις υποθέσεις	Visto 6
y, de ser el caso, las pendientes de implementar	και, εφόσον χρειαστεί, για εκείνες που εκκρεμούν προς υλοποίηση	Considerando14
“[...] gestiones llevadas a cabo por el Estado”, consistentes en que	«[...] προσπάθειες που κατέβαλε το Κράτος», οι οποίες συνίσταντο στο γεγονός ότι	Considerando 32
Dio cumplimiento total a la medida correspondiente a establecer en los asientos	Συμμορφώθηκε πλήρως με το μέτρο που αντιστοιχούσε στη δημιουργία εντός των οικισμών	Nota a pie 10

• ΠΑΘΗΤΙΚΕΣ ΜΕΤΟΧΕΣ

Απόδοση με αναφορική πρόταση και ρήμα Αορίστου σε ενεργητική φωνή.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
La Sentencia [...] emitida por la Corte	Η απόφαση [...] που εξέδωσε το Δικαστήριο	Visto 1
Los informes presentados por el Estado	Τις εκθέσεις που υπέβαλε το Κράτος	Visto 3
Los escritos presentados por los representantes	Τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν οι εκπρόσωποι	Visto 10
la última información aportada por Paraguay es que	οι τελευταίες πληροφορίες που παρέσχε η Παραγουάη είναι ότι	Considerando20
Con base en la información presentada por el Estado	Με βάση τις πληροφορίες που παρουσίασε το Κράτος	Considerando16
“se valoró las gestiones llevadas a cabo por el Estado”	«εκτίμησε τα μέτρα που έλαβε το Κράτος»	Considerando32
información, la cual deberá tener en cuenta los compromisos asumidos por las diversas autoridades estatales	πληροφορίες, οι οποίες θα πρέπει να λάβουν υπόψη τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν οι διάφορες κρατικές αρχές	Considerando 38
así como las observaciones formuladas por los representantes	καθώς και τις παρατηρήσεις που διατύπωσαν οι εκπρόσωποι	Considerando38

Απόδοση με αναφορική πρόταση και ρήμα Αορίστου σε παθητική φωνή.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
Las visitas [...] <i>realizadas</i>	Τις επισκέψεις [...] <i>που πραγματοποιήθηκαν</i>	Visto 8
La Corte valorará la información <i>presentada</i> por las partes [...], al igual que la <i>recabada</i> de forma directa	Το Δικαστήριο θα αξιολογήσει τις πληροφορίες <i>που υποβλήθηκαν</i> από τα μέρη [...], καθώς και αυτές <i>που συγκεντρώθηκαν</i> άμεσα	Considerando 13
Medida <i>ordenada</i> por la Corte.	Μέτρο <i>που διατάχθηκε</i> από το Δικαστήριο	Considerando 12
supervisión <i>realizada</i> en resoluciones anteriores	παρακολούθηση <i>που πραγματοποιήθηκε</i> με προηγούμενες αποφάσεις	Considerando 12
De acuerdo con lo informado por el Estado y <i>no controvertido</i> por los representantes	Σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέσχε το Κράτος και <i>που δεν αμφισβητήθηκαν</i> από τους εκπροσώπους	Considerando 33
Situación <i>constatada</i> en la visita	Κατάσταση <i>που διαπιστώθηκε</i> κατά την επίσκεψη	Considerando 15
Luego de la audiencia de supervisión de cumplimiento <i>celebrada</i> en	Μετά την ακρόαση για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης <i>που πραγματοποιήθηκε</i> στο	Considerando 17

Απόδοση με αναφορική πρόταση & ρήμα Υπερσυντελικού σε παθητική φωνή.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
En la Resolución de junio de 2015 este Tribunal valoró positivamente que el Estado hubiera adoptado diversas acciones para cumplir con la obligación de entregar las tierras a la Comunidad indígena Sawhoyamacha, aunque hizo notar que éstas se realizaron cinco años después del vencimiento del plazo <i>otorgado</i> para el cumplimiento de esta medida	Στην Απόφαση του Ιουνίου 2015 το παρόν Δικαστήριο αξιολόγησε θετικά το γεγονός ότι το Κράτος είχε προχωρήσει σε διάφορες ενέργειες για να συμμορφωθεί με την υποχρέωση παράδοσης των γαιών στην αυτόχθονη Κοινότητα Sawhoyamacha, μολονότι σημείωσε ότι αυτές πραγματοποιήθηκαν πέντε χρόνια μετά τη λήξη της προθεσμίας <i>που είχε δοθεί</i> για τη συμμόρφωση με το μέτρο αυτό	Considerando 13
el monto <i>depositado</i> para el pago por consignación fue “finalmente retirado” por las empresas expropiadas	το ποσό που <i>είχε κατατεθεί</i> για την πληρωμή με αποστολή «εισπράχθηκε τελικά» από τις απαλλοτριωθείσες εταιρείες	Considerando 18
la decisión de la Corte Suprema de Justicia de Paraguay de “no hacer lugar” a una acción de inconstitucionalidad <i>promovida</i> en contra de la referida ley de expropiación	η απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Παραγουάης να «μην κάνει δεκτή» προσφυγή αντισυνταγματικότητας που <i>είχε ασκηθεί</i> κατά του προαναφερθέντος νόμου περί απαλλοτριώσεων	Considerando 13 ii)

Απόδοση με αναφορική πρόταση και ρήμα σε χρόνο Ενεστώτα ενεργητικής φωνής.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>Esta obligación incluye el deber del Estado de informar a la Corte sobre las medidas adoptadas para cumplir cada uno de los puntos ordenados</i>	Η υποχρέωση αυτή περιλαμβάνει το καθήκον του Κράτους να ενημερώνει το Δικαστήριο σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνει για τη συμμόρφωση με καθένα από τα σημεία που διατάσσονται	Considerando 2
<i>para cuestionar el monto de indemnización fijado por dicha ley de expropiación</i>	για να αμφισβητήσουν το ποσό της αποζημίωσης που ορίζει ο εν λόγω νόμος περί απαλλοτριώσεως	Considerando 15

Απόδοση με αναφορική πρόταση & ρήμα σε χρόνο Ενεστώτα παθητικής/μέσης φωνής.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>Esta obligación incluye el deber del Estado de informar a la Corte sobre las medidas adoptadas para cumplir cada uno de los puntos ordenados</i>	Η υποχρέωση αυτή περιλαμβάνει το καθήκον του Κράτους να ενημερώνει το Δικαστήριο σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνει για τη συμμόρφωση με καθένα από τα σημεία που διατάσσονται	Considerando 2
<i>“se había indicado al INDI que solicitara [...] los fondos requeridos por las Sentencias de la Corte”</i>	«το INDI είχε λάβει εντολή να ζητήσει [...] τα κονδύλια που απαιτούνται από τις Αποφάσεις του Δικαστηρίου»	Considerando 26
<i>El Estado deberá presentar, en el plazo otorgado en la parte resolutive de esta resolución, información</i>	Το Κράτος οφείλει να υποβάλει, εντός της προθεσμίας που ορίζεται στο αιτιολογικό μέρος της παρούσας απόφασης, πληροφορίες	Considerando 30
<i>a las Comunidades indígenas [...], ubicadas en el</i>	στις αυτόχθονες Κοινότητες [...], που βρίσκονται στο	Parte Resolutiva 1
<i>observaciones al informe del Estado mentionado en el punto resolutive anterior</i>	παρατηρήσεις επί της έκθεσης του Κράτους που αναφέρεται στην προηγούμενη αιτιολογική παράγραφο	Parte Resolutiva 6
<i>Según información proporcionada en el informe estatal de enero de 2018</i>	Σύμφωνα με πληροφορίες που παρέχονται στην κρατική έκθεση του Ιανουαρίου 2018	Nota a pie 37

Απόδοση με αναφορική πρόταση & ρήμα Ενεστώτα σε Υποτακτική έγκλιση.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
Adicionalmente, se declaró que Paraguay violó el derecho a la personalidad jurídica, en perjuicio de determinados miembros de la Comunidad Sawhoymaxa que fallecieron y no contaban con registro de nacimiento o defunción, ni algún otro documento otorgado por el Estado que demostrara su identidad	Επιπλέον, δηλώθηκε ότι η Παραγουάη παραβίασε το δικαίωμα στη νομική προσωπικότητα εις βάρος ορισμένων μελών της Κοινότητας Sawhoymaxa που απεβίωσαν χωρίς να υπάρχει γι' αυτούς ληξιαρχική πράξη γέννησης ή θανάτου, ούτε οποιοδήποτε άλλο έγγραφο που να εκδίδεται από το Κράτος και να αποδεικνύει την ταυτότητά τους	Nota a pie 2

Απόδοση με αναφορική πρόταση και ρήμα Μέλλοντα σε παθητική φωνή.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
El Estado deberá entregarles tierras alternativas, electas de modo consensuado con la comunidad indígena	το Κράτος οφείλει να τους παραχωρήσει εναλλακτικές εκτάσεις, που θα επιλεγούν κατόπιν συναίνεσης με την αυτόχθονη κοινότητα	Considerando 12
En cuanto al referido comité de implementación, se dispuso que [...] "estará conformado por tres miembros: un representante designado por las víctimas, otro por el Estado, y uno designado de común acuerdo entre las víctimas y el Estado"	Σε ό,τι αφορά την προαναφερθείσα επιτροπή υλοποίησης, ορίστηκε ότι [...] «θα αποτελείται από τρία μέλη: ένα μέλος εκπροσώπησης που θα οριστεί από τα θύματα, ένα από το Κράτος και ένα που θα οριστεί με κοινή συμφωνία μεταξύ των θυμάτων και του Κράτους»	Considerando 24

Απόδοση με εμπρόθετο προσδιορισμό ή ουσιαστικό ή αναφορική ελεύθερη ονοματική πρόταση.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
el Estado ha realizado diversas acciones encaminadas a entregar física y formalmente a los miembros de la Comunidad Sawhoymaxa sus tierras tradicionales	το Κράτος έχει προβεί σε διάφορες ενέργειες με στόχο τη φυσική και επίσημη παράδοση στα μέλη της Κοινότητας Sawhoymaxa των πατρογονικών τους γαιών	Considerando 19
Considerando lo afirmado por Paraguay y lo observado por los representantes	Λαμβάνοντας υπόψη τους ισχυρισμούς της Παραγουάης και τις παρατηρήσεις των εκπροσώπων	Considerando 20

este Tribunal constató, con base en lo expuesto por las partes, que	το παρόν Δικαστήριο διαπίστωσε, βάσει των ισχυρισμών των μερών, ότι	Considerando25
Con respecto a lo indicado por el Estado	Σχετικά με τα όσα ανέφερε το Κράτος	Considerando27
el Estado debe realizar, en el plazo máximo de un año contado a partir de la notificación de la [...] Sentencia	το Κράτος οφείλει να υλοποιήσει, εντός μέγιστης προθεσμίας ενός έτους από την κοινοποίηση της [...] Απόφασης	Considerando31
De acuerdo con lo informado por el Estado	Σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέσχε το Κράτος	Considerando33
En cuanto a lo alegado por los representantes	Σε ό,τι αφορά τους ισχυρισμούς των εκπροσώπων	Considerando35
de acuerdo con lo considerado en la presente Resolución, y con lo estipulado en el artículo 68.1	σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται στην παρούσα Απόφαση, και με τις διατάξεις του άρ. 68 παρ. 1	Parte Resolutiva 4

Φυσικά, δεν λείπουν και οι περιπτώσεις κατά τις οποίες οι (παθητικές, κυρίως) μετοχές ως (επιθετικοί) προσδιορισμοί σε ουσιαστικά (ή και με τη μορφή απλού επιθέτου) επιτρέπονται, και μάλιστα ενδείκνυνται, διότι συνάδουν με το λόγιο ύφος του νομικού λόγου, στον κατάλληλο χρόνο, βέβαια:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
acción de inconstitucionalidad promovida en contra de la referida ley de expropiación	προσφυγή αντισυνταγματικότητας που είχε ασκηθεί κατά του προαναφερθέντος νόμου περί απαλλοτριώσεως	Considerando13
El Tribunal también se refirió a alegadas actividades realizadas por terceros	Το Δικαστήριο αναφέρθηκε, επίσης, σε φερόμενες δραστηριότητες τρίτων	Considerando13
la Corte [...] le requirió que presente información actualizada y detallada sobre	το Δικαστήριο [...] του ζήτησε να υποβάλει επικαιροποιημένες και λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με	Considerando14
el monto depositado para el pago por consignación fue “finalmente retirado” por las empresas expropiadas	το ποσό που είχε κατατεθεί για την πληρωμή με αποστολή «εισπράχθηκε τελικά» από τις απαλλοτριωθείσες εταιρείες	Considerando18
el Estado no había presentado soportes probatorios sobre las afirmaciones indicadas	το Κράτος δεν είχε παρουσιάσει αποδεικτικά στοιχεία για τους προαναφερθέντες ισχυρισμούς	Considerando25
este Tribunal estima necesario que Paraguay [...] indique una fecha estimada	το παρόν Δικαστήριο θεωρεί ότι η Παραγουάη οφείλει [...] να υποδείξει μια εκτιμώμενη ημερομηνία	Considerando27
funcionarios [...] habían visitado [...] la Comunidad acompañados de un oficial	υπάλληλοι [...] είχαν επισκεφθεί [...] την Κοινότητα συνοδευόμενοι από έναν αξιωματικό	Considerando32
la educación impartida	η παρεχόμενη εκπαίδευση	Considerando37

3.2.5. Συντακτικά Θέματα

Όπως προαναφέρθηκε, τα νεοελληνικά νομικά κείμενα περιέχουν αξιοπρόσεκτα περίπλοκες και μακροσκελείς περιόδους και χαρακτηρίζονται από τυπική και απρόσωπη σύνταξη, η οποία στην περίπτωση του ζεύγους ισπανικών-ελληνικών μετατρέπεται συνήθως σε παθητική φωνή, καθώς η ελληνική δεν διαθέτει απρόσωπη δομή αντίστοιχη της ισπανικής *se* + *ρήμα*, είτε ξεκινώντας από *ρήμα* σε απρόσωπη/παθητική σύνταξη, είτε από απαρέμφατο (προτελευταίο παράδειγμα), ενώ προτιμάται το β' πληθυντικό όταν πρόκειται για Προστακτική σε απρόσωπη σύνταξη (τελευταίο παράδειγμα):

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>Se destaca positivamente la actitud asumida por el Estado en esta audiencia</i>	Η στάση που υιοθέτησε το Κράτος σε αυτήν την ακροαματική διαδικασία επισημαίνεται θετικά	Considerando 9
<i>así como que se lograran acuerdos entre las partes con dicho fin</i>	καθώς και να επιτευχθούν σχετικές συμφωνίες μεταξύ των διαδίκων	Considerando 8
<i>En cada una de las visitas se escuchó a varios de los líderes y miembros de las comunidades indígenas</i>	Σε κάθε μία από τις επισκέψεις ακούστηκαν αρκετοί από τους ηγέτες και τα μέλη των αυτόχθονων κοινοτήτων	Considerando 7
<i>para lo cual se siguió una agenda consensuada entre el Estado y los representantes de las víctimas</i>	για τις οποίες συμφωνήθηκε ημερήσια διάταξη μεταξύ του Κράτους και των εκπροσώπων των θυμάτων	Considerando 6
<i>se declaró que Paraguay violó el derecho a la personalidad jurídica</i>	δηλώθηκε ότι η Παραγουάη παραβίασε το δικαίωμα στη νομική προσωπικότητα	Nota a pie 2
<i>mediante la cual se supervisó [...] el grado de cumplimiento</i>	με την οποία εποπτεύθηκε [...] ο βαθμός συμμόρφωσης	Visto 2
<i>se hizo constar [...] que el Estado</i>	επισημάνθηκε [...] ότι το Κράτος	Considerando 25
<i>es pertinente recordar que en la Sentencia se indicó, únicamente, que el Estado</i>	είναι σκόπιμο να υπενθυμιστεί ότι στην Απόφαση αναφέρθηκε μόνο ότι το Κράτος	Considerando 35
<i>[p]rocedase a indemnizar al propietario de los inmuebles expropiados</i>	προχωρήσατε στην αποζημίωση του ιδιοκτήτη των απαλλοτριωθέντων ακινήτων	Nota a pie 48

3.2.6. Υφολογικά Θέματα

Στην Ενότητα 3.1 περί Νομικής Γλώσσας, αλλά και κατόπιν στο Κεφάλαιο 3.2 περί Νεοελληνικής Νομικής Γλώσσας (NENΓ), έγινε λόγος για την ιδιαίτερη σύνταξη των νομικών κειμένων, αλλά και τη συνύπαρξη δημοτικής γλώσσας και τύπων της καθαρεύουσας, της λόγιας ελληνικής γλώσσας, η οποία, αν και καταργήθηκε επισήμως στα επίσημα κείμενα ήδη από τα μέσα της δεκαετίας του '70 με τον ν. 309/1976 «Περί οργανώσεως και διοικήσεως της Γενικής Εκπαιδεύσεως» της μεταδικτατορικής κυβέρνησης του Κ. Καραμανλή (Μπαμπινιώτης, 1998: 25-26), εξακολουθεί να βρίσκει τον δρόμο της στα νομικά κείμενα με τον έναν ή τον άλλον τρόπο (Sosoni et al., 2018: 172). Προσπαθώντας το παρόν μετάφρασμα να μην ξενίζει τον Νεοέλληνα αναγνώστη, καθιστώντας το παράλληλα εναρμονισμένο με την υφολογική ποικιλία (*register*) της γλώσσας των νομικών κειμένων, αποφασίστηκε να επιτραπεί κάποιος βαθμός αρχαικότητας (ελεγχόμενος, όμως, και όχι ακραιφνής), διότι i) άλλες φορές εκ των πραγμάτων δεν γινόταν αλλιώς (π.χ. ρήμα με αρχαίζουσα κλίση), ii) άλλες γιατί προτιμήθηκε απλώς η λόγια απόδοση, όπως βλέπουμε στον παρακάτω πίνακα,

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>la aplicación efectiva de dicha ley [...] estaría dependiendo de la resolución de un proceso judicial por fijación de precio</i>	η αποτελεσματική εφαρμογή του εν λόγω νόμου [...] θα εξαρτάτο από την επίλυση των νομικών διαδικασιών καθορισμού των τιμών	<i>Considerando 20</i>
<i>también la Procuraduría General de la República estaría planteando un recurso de apelación</i>	η Γενική Εισαγγελία της Δημοκρατίας επρόκειτο να ασκήσει , επίσης, προσφυγή	<i>Nota a pie 49</i>
<i>se valor[ó] las gestiones llevadas a cabo por el Estado, consistentes en que [...]</i>	εκτιμήθηκαν οι προσπάθειες που κατέβαλε το Κράτος, οι οποίες συνίσταντο στο γεγονός ότι [...]	<i>Considerando 32</i>
<i>En virtud de que ello no fue posible [...]</i>	Καθώς αυτό δεν κατέστη δυνατό [...]	<i>Considerando 26</i>
<i>Estas visitas permitieron supervisar las diversas medidas</i>	Οι επισκέψεις αυτές κατέστησαν δυνατή την επίβλεψη των διαφόρων μέτρων	<i>Considerando 7</i>

και iii) άλλες φορές ως αναπλήρωση για τη διατήρηση του λόγιου ύφους (Γραμμενίδης et al., 2015: 56) σε σημεία όπου δεν ήταν δυνατή μια ισοδύναμη ελληνική λόγια δομή, ιδίως με την ισπανόφωνη έκφραση *encontrarse + gerundio* (κάτι σαν το «βρίσκεται να...», «διαπιστούται ότι...»):

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>la delegación de la Corte Interamericana pudo constatar que los miembros de la Comunidad Indígena Sawhoyamaxa se encuentran viviendo en sus tierras tradicionales</i>	η αντιπροσωπεία του Διαμερικανικού Δικαστηρίου είχε τη δυνατότητα να εξακριβώσει ότι τα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamaxa διαβιούν στις πατρογονικές τους γαίες	Considerando 15
<i>a efectos de que ésta pueda implementar proyectos en las tierras en las cuales ya se encuentra viviendo</i>	ούτως ώστε να καταστεί δυνατή η υλοποίηση έργων στα εδάφη στα οποία πλέον διαβιού	Considerando 27
<i>el referido comité de implementación ya se encuentra [...] ejerciendo plenamente sus funciones, trabajando en las modalidades de implementación de los fondos</i>	η προαναφερθείσα επιτροπή υλοποίησης ήδη ασκεί [...] πλήρως τα καθήκοντά της, εργαζόμενη επί των λεπτομερειών απορρόφησης των κονδυλίων	Considerando 29

Ένα ακόμη υφολογικό ζήτημα της ΝΕΝΓ είναι η αναγκαιότητα παράλειψης του αόριστου άρθρου στο μετάφρασμα, μολονότι υπάρχει (ή είναι απαραίτητο) στο πρωτότυπο. Η χρήση του δεν συγκαταλέγεται, βέβαια, μεταξύ των μεταφραστικών εγκλημάτων· η αποφυγή του, πάντως, προσδίδει την απαραίτητη εκφραστική πυκνότητα και το λόγιο ύφος που απαιτούν τα νομικά κείμενα.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>Resulta de vital importancia que el Estado haya colaborado para que una delegación del Tribunal pudiera efectuar estas diligencias</i>	Η συνεργασία του Κράτους αποδεικνύεται ότι ήταν ζωτικής σημασίας, ώστε να καταστεί δυνατή η διεξαγωγή των διαδικασιών αυτών από αντιπροσωπεία του Δικαστηρίου	Considerando 10
<i>también la Procuraduría General de la República estaría planteando un recurso de apelación</i>	η Γενική Εισαγγελία της Δημοκρατίας επρόκειτο να ασκήσει, επίσης, προσφυγή	Nota a pie 49
<i>los representantes han sostenido que es una “irregularidad que un Juzgado de Primera Instancia entienda en juicio, un tema que ya fue resuelto por la Corte Suprema de Justicia”</i>	οι εκπρόσωποι υποστήριξαν ότι αποτελεί «παρατυπία το γεγονός ότι το Πρωτοδικείο εκδικάζει ζήτημα που έχει ήδη επιλυθεί από το Ανώτατο Δικαστήριο»	Considerando 18
<i>Crear un fondo de desarrollo comunitario</i>	Δημιουργία ταμείου για την ανάπτυξη των κοινοτήτων	Considerando 24

3.3. Ιδιαίτερες Μεταφραστικές Δυσκολίες

Η μετάφραση, από και προς οποιαδήποτε γλώσσα κι αν γίνεται, είναι γνωστό ότι καθόλου απλό εγχείρημα δεν είναι. Άλλοτε οι δομές της κάθε γλώσσας, άλλοτε οι πολιτισμικές καταβολές των ομιλητών, άλλοτε η πρόσληψη από τους δέκτες των μεταφρασμάτων, άλλοτε οι επικοινωνιακές περιστάσεις, δημιουργούν δυσκολίες που ανακύπτουν καθ' όλη τη διάρκεια της μεταφραστικής διαδικασίας, ακόμη και στο επίπεδο της λέξης. Όπως εύστοχα επισημαίνει ο καθηγητής Γ. Κεντρωτής, δίνοντας έμφαση στη μεστότητα των κειμένων, τα οποία αποκαλεί «πυκνές υφάνσεις» των επιρροών των δομών και λειτουργιών τους:

«Οι δυσκολίες στη μετάφραση ξεκινούν από το αναμφισβήτητο γεγονός ότι το κάθε κείμενο χωριστά αποτελεί κατά το μάλλον ή ήττον πυκνή – καθότι text– ύφανση πολυπλόκων αλληλεπιδράσεων δομών και λειτουργιών ή, κατά τον ορισμό του Λουδοβίκου Hjeltslev, συμπερίληψη όλων των ήδη εκπεφρασμένων και όλων των δυνατόν να εκφρασθούν δηλουμένων μιας γλώσσας» (Κεντρωτής, 1996: 293).

Στην ενότητα αυτή παρουσιάζονται δύο από τα «παράδοξα» της ΝΓ, χαρακτηριστικά δηλαδή που αποκαλούνται τέτοια, διότι επιχειρούν τον συνδυασμό αντιφατικών εννοιών (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 36-37):

- i) η προσπάθεια συγκερασμού βεβαιότητας και αβεβαιότητας και
- ii) η επιδίωξη ακρίβειας και αοριστίας συγχρόνως.

Επίσης, περιγράφεται η προσπάθεια αντιμετώπισης των προβλημάτων που απορρέουν από αυτές τις παραδοξότητες και οι τεχνικές που επιστρατεύονται.

Οι ανθρώπινες σχέσεις απαιτούν ρύθμιση με βεβαιότητα και αποφασιστικότητα. Ταυτόχρονα, όμως, λαμβάνονται υπόψη οι αναρίθμητοι συνδυασμοί γεγονότων που δύναται να παρουσιάσει η πραγματικότητα, και έτσι χρησιμοποιείται ευρέως μια διατύπωση τέτοια που μετριάζει την απολυτότητα του νομικού λόγου και αφήνει ανοιχτά όλα τα ενδεχόμενα για διαφορετική αντιμετώπιση με τη χρήση λέξεων/εκφράσεων όπως *ενίοτε, όποτε, ενδεικτικά, ιδίως, εφόσον, τηρουμένων των αναλογιών*, κ.λπ. Δικαίως αποκαλείται αυτό το χαρακτηριστικό *τραγική ειρωνεία του Δικαίου* από τους

Βαλεοντή & Κριμπά (2015: 37). Αναφέρονται ορισμένα τέτοια παραδείγματα από το πρωτότυπο και το μετάφρασμα στους πίνακες που ακολουθούν:

i) συγκερασμός αποφασιστικότητας και επιφυλακτικότητας:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>En la medida de lo posible, la educación impartida considerará la cultura de la Comunidad y del Paraguay y será bilingüe</i>	Στο μέτρο του δυνατού, η παρεχόμενη εκπαίδευση θα λαμβάνει υπόψη την κουλτούρα της Κοινότητας και της Παραγουάης και θα είναι δίγλωσση	Considerando 37
<i>la Corte insistió en “que el Estado debe adoptar, de manera definitiva y a la mayor brevedad, todas las medidas que sean necesarias para cumplir efectivamente con la Sentencia”, y le requirió que “presente información actualizada y detallada sobre las acciones específicas que está implementando y, de ser el caso, las pendientes de implementar para ejecutar la expropiación y titular las tierras [...]”</i>	το Δικαστήριο επέμεινε «ότι το Κράτος οφείλει να λάβει, οριστικά και το συντομότερο δυνατόν, όλα τα μέτρα που απαιτούνται για την αποτελεσματική συμμόρφωση με την Απόφαση», και ζήτησε από το Κράτος να «υποβάλει επικαιροποιημένες και λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις συγκεκριμένες ενέργειες που πραγματοποιεί και, εφόσον χρειαστεί, για τις ενέργειες εκείνες που παραμένουν σε εκκρεμότητα για την εκτέλεση της απαλλοτρίωσης και την τιτλοποίηση των γαιών [...]»	Considerando 14
<i>Asimismo, durante la visita se constataron las condiciones de vivienda y provisión de servicios básicos, particularmente en lo que respecta al abastecimiento de agua potable, acceso a letrinas o servicios sanitarios adecuados y tratamiento de aguas residuales, acceso a servicios de atención en salud, y acceso a educación y de alimentación</i>	Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης εξακριβώθηκαν οι συνθήκες στέγασης και η παροχή βασικών υπηρεσιών, ιδίως σε ό,τι αφορά την παροχή πόσιμου νερού, την πρόσβαση σε αποχωρητήρια ή σε κατάλληλη αποχέτευση και επεξεργασία λυμάτων, την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την τροφή	Considerando 15
<i>la Corte [d]isp[uso], de conformidad con el artículo 69 de su Reglamento, [que] de ser necesario, el Presidente de la Corte podr[ía] delegar a uno o más jueces de la Corte o funcionarios de la Secretaría la realización de una visita a Paraguay</i>	το Δικαστήριο όρισε, σύμφωνα με το άρθρο 69 του Εσωτερικού Κανονισμού του, ότι, εφόσον κρινόταν αναγκαίο, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου μπορούσε να αναθέσει σε έναν ή περισσότερους δικαστές του Δικαστηρίου ή υπαλλήλους της Γραμματείας την πραγματοποίηση επίσκεψης στην Παραγουάη	Considerando 5

ii) ταυτόχρονη επιδίωξη ακρίβειας και αοριστίας (βλ. σελ. 49 περί αοριστίας):

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>audiencia privada sobre supervisión de cumplimiento de las Sentencias, celebrada en Asunción, Paraguay</i>	ιδιωτική ακρόαση για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις Αποφάσεις που πραγματοποιήθηκε στην πρωτεύουσα Ασυνσιόν (<i>Asunción</i>) της Παραγουάης	Visto 8
<i>Cfr. Caso Ivcher Bronstein Vs. Perú. Competencia</i>	Πρβλ. Υπόθεση Ίβτσερ Μπρόνστιν (<i>Ivcher Bronstein</i>) κατά Περού. [νομικό περιοδικό] «Κομπετένσια» (« <i>Competencia</i> »)	Nota a pie 13
<i>tuvieron lugar las visitas a los miembros de las Comunidades indígenas Yakye Axa, Sawhoyamaya y Hákmok Kásek, ubicadas en el Departamento de Presidente Hayes, en el Chaco paraguayo</i>	πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στα μέλη των αυτόχθονων κοινοτήτων Yakye Axa, Sawhoyamaya και Hákmok Kásek, οι οποίες βρίσκονται στο γεωγραφικό διαμέρισμα Πρεσιδέντε Αγίες (<i>Presidente Hayes</i>), στην περιοχή Τσάκο της Παραγουάης	Considerando 6
<i>Estas obligaciones deben ser interpretadas y aplicadas de manera que la garantía protegida sea verdaderamente práctica y eficaz, teniendo presente la naturaleza especial de los tratados de derechos humanos</i>	Οι εν λόγω υποχρεώσεις πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο τέτοιο, ώστε η προστατευόμενη εγγύηση να είναι όντως πρακτική και αποτελεσματική, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης φύσης των συνθηκών που υπογράφονται για τα ανθρώπινα δικαιώματα	Considerando 2
<i>Para mejorar tales condiciones, el Estado asumió compromisos durante la audiencia</i>	Για τη βελτίωση των συνθηκών αυτών, το Κράτος ανέλαβε δεσμεύσεις κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας	Considerando 15
<i>Solicitud de información sobre la reparación relativa al suministro de bienes y servicios básicos a los miembros de la Comunidad de Sawhoyamaya</i>	Αίτημα για πληροφορίες σχετικά με την <u>παροχή βασικών αγαθών και υπηρεσιών στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamaya</u>	Considerando 37
<i>adopción de medidas legislativas, administrativas y de cualquier otro carácter que sean necesarias para garantizar el efectivo goce del derecho a la propiedad de los miembros de los pueblos indígenas</i>	λήψη νομοθετικών, διοικητικών και κάθε άλλου είδους μέτρων, ώστε να διασφαλιστεί ότι τα μέλη των αυτόχθονων πληθυσμών θα απολαύουν αποτελεσματικά του δικαιώματος της ιδιοκτησίας	Punto resolutivo 3e

Στα παραπάνω τρία πρώτα παραδείγματα επιστρατεύεται η τεχνική της χρήσης ταξινομητή (*classifier*), δηλαδή επιπρόσθετης λέξης, για να προσδιορίσει μια άλλη έννοια, επειδή η κατανόηση της τελευταίας δεν θεωρείται

δεδομένη (Newmark, 1988). Δεν γνωρίζουν, δηλαδή, όλοι οι Έλληνες ότι η Asunción είναι η *πρωτεύουσα* της Παραγουάης, ή ότι το Departamento Presidente Hayes αποτελεί *γεωγραφικό* διαμέρισμα ή νομό ή επαρχία ή τμήμα, πάντως, της Παραγουάης· ομοίως, είναι μάλλον βέβαιο ότι ο μέσος Έλληνας αναγνώστης δεν γνωρίζει ότι το *Competencia* είναι όνομα *νομικού περιοδικού*, όπως είναι τα περιοδικά *Δίκη* και *Νομική Επιθεώρηση* της Ελλάδας.

Στα επόμενα δύο παραδείγματα με τη γενική πτώση των *συνθηκών* καταφαίνεται η ανάγκη για την τεχνική της *αποσαφήνισης* (*explicitation*) (Delisle et al., 2008), κατά την οποία κρίνεται απαραίτητη η προσθήκη πληροφορίας με την οποία δίνεται σαφήνεια σε ένα τμήμα του πρωτοτύπου, διότι στη μετάφρασή του ενυπάρχει κίνδυνος για τη διάπραξη του μεταφραστικού λάθους του *άτοπου νοήματος* (Γραμμενίδης et al., 2015: 55), γι' αυτό προστίθεται η αναφορική πρόταση που υπογράφονται, ώστε να γίνει κατανοητό ότι πρόκειται για συνθήκες, σύμφωνα, συμφωνίες (*tratados*), και όχι για συνθήκες, καλές ή κακές (*condiciones*), που επικρατούν όσον αφορά τα ανθρώπινα δικαιώματα.

Στο προτελευταίο παράδειγμα χρησιμοποιείται η τεχνική της *υπόρρησης* (*implication*), η αφαίρεση πληροφορίας (*reparación relativa a*), διότι εννοείται εύκολα στο μετάφρασμα, εφόσον έχει ήδη αναφερθεί επανειλημμένως το σύνολο *μέτρα αποκατάστασης* (ή *αποζημιώσεις*) *σχετικά με*, άρα η επανάληψη του κουράζει τους αναγνώστες και «βαραίνει» το κείμενο (Delisle et al., 2008).

Στο τελευταίο παράδειγμα απαντά μια περίπτωση που χρειάστηκε ιδιαίτερη προσοχή. Ενώ το αντίστοιχο ελληνικό ουσιαστικό για το *gose* και εφικτό και ενδεδειγμένο ήταν (προτίμηση σε ουσιαστικά, *nominalization*, βλ. σελ. 28), εντούτοις η *απολαυή* δεν προσφερόταν, διότι κατά τον Γ. Μπαμπινιώτη (1998: 250) δεν ευσταθεί αυτή η ορθογράφηση, παρά η σωστή είναι *απολαβή*. Ωστόσο, η *απολαβή* παραπέμπει στις απολαβές, την αμοιβή για εργασία, τις αποδοχές· η δε *απόλαυση* από το *απολαμβάνω* (=ευχαριστιέμαι, μου αρέσει) δεν ενδείκνυται για την περίπτωση, παρά αρμόζει σύνδεση με το *απολαύω* (=είμαι αποδέκτης, μου παρέχεται). Εν τέλει, προτιμήθηκε η χρήση ρήματος σε Μέλλοντα διαρκείας με την τεχνική της *μετάταξης* (*transposition*), εφόσον η ενδεχόμενη απόδοση θα *απολαύσουν* θα παρέπεμπε στην (ακατάλληλη εδώ) απόλαυση/ευχαρίστηση, αλλά και για να συνδηλωθεί η μονιμότητα του μέτρου, δηλαδή μονίμως θα παρέχεται στους αυτόχθονες το δικαίωμα της ιδιοκτησίας και δεν θα τους παρασχεθεί άπαξ και προσωρινώς.

Η αοριστία που διαπιστώθηκε στο νομικό κείμενο της εργασίας εντοπίζεται κυρίως σε τυπολογικές διαφορές των δύο γλωσσών και, κυρίως, στο ποιόν ενεργείας των ρημάτων (αγγλ. *aspect*, γερμ. *Aktionsart*) στον Μέλλοντα και στην Υποτακτική έγκλιση (Μπαμπινιώτης, 1998: 1453):

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>De conformidad con lo establecido en el artículo 68.1 de la Convención Americana, “[l]os Estados Partes en la Convención se comprometen a cumplir la decisión de la Corte en todo caso en que sean partes”. Esta obligación incluye el deber del Estado de informar a la Corte sobre las medidas adoptadas para cumplir cada uno de los puntos ordenados, lo cual es fundamental para evaluar el estado de cumplimiento de la Sentencia en su conjunto. Los Estados Parte en la Convención deben garantizar el cumplimiento de las disposiciones convencionales y sus efectos propios (effet utile) en el plano de sus respectivos derechos internos. Estas obligaciones deben ser interpretadas y aplicadas de manera que la garantía protegida sea verdaderamente práctica y eficaz.</i>	Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρ. 68 παρ. 1 της Αμερικανικής Σύμβασης, «τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται με την απόφαση του Δικαστηρίου σε κάθε υπόθεση στην οποία είναι συμβαλλόμενα μέρη». Η υποχρέωση αυτή περιλαμβάνει το καθήκον του κράτους να ενημερώνει το Δικαστήριο σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνει για τη συμμόρφωση με καθένα από τα σημεία που διατάσσονται, το οποίο είναι θεμελιώδες για την αξιολόγηση της κατάστασης συμμόρφωσης με την Απόφαση στο σύνολό της. Τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση κράτη οφείλουν να εγγυώνται τη συμμόρφωσή τους με τις διατάξεις της Σύμβασης και τα αποτελέσματα αυτών (effet utile) [αρχή της πρακτικής αποτελεσματικότητας] στο επίπεδο της αντίστοιχης εσωτερικής τους νομοθεσίας. Οι εν λόγω υποχρεώσεις πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο τέτοιο, ώστε η προστατευόμενη εγγύηση να είναι όντως πρακτική και αποτελεσματική.	Considerando 2
<i>la Corte Suprema de Justicia del Paraguay decidió “no hacer lugar” a una segunda acción de inconstitucionalidad promovida contra el artículo 3 de la referida Ley de expropiación (Ley No. 5194/14) que establece cómo debe realizarse la determinación del monto y pago de la indemnización por la expropiación.</i>	το Ανώτατο Δικαστήριο της Παραγουάης αποφάσισε να «μην κάνει δεκτή» δεύτερη προσφυγή αντισυνταγματικότητας που ασκήθηκε κατά του άρ. 3 του προαναφερθέντος νόμου περί απαλλοτριώσεως (ν. 5194/14), το οποίο ορίζει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνει ο καθορισμός του ποσού και η καταβολή της αποζημίωσης για την απαλλοτρίωση.	Considerando 16^a

Adicionalmente, se constata que en noviembre de 2017 el Ministerio del Interior emitió la Resolución No. 560, en la cual, considerando las Sentencias emitidas por la Corte Interamericana en los tres casos de comunidades indígenas contra Paraguay, resolvió “[e]stablecer la realización de campañas de documentación”. El Estado manifestó que dichas “campañas de documentación” se realizarán en las tres comunidades indígenas “de manera periódica, dos veces al año”. Los representantes observaron que “[s]i bien la mayor parte de la comunidad se encuentra documentada, aún el Estado no ha podido señalar el programa específico que echaría a andar de forma a lograr facilidades para una documentación continua y no solo en determinados momentos del año”.	Επιπροσθέτως, επισημαίνεται ότι τον Νοέμβριο του 2017 το Υπουργείο Εσωτερικών εξέδωσε την απόφαση αριθ. 560, με την οποία, λαμβάνοντας υπόψη τις Αποφάσεις που εξέδωσε το Διαμερικανικό Δικαστήριο στις τρεις υποθέσεις των αυτόχθονων κοινοτήτων κατά της Παραγουάης, αποφάσισε «να καθιερώσει τη διενέργεια εκστρατειών τεκμηρίωσης». Το Κράτος δήλωσε ότι τέτοιες «εκστρατείες τεκμηρίωσης» θα διενεργούνται στις τρεις αυτόχθονες κοινότητες «περιοδικά, δύο φορές τον χρόνο». Οι εκπρόσωποι διατύπωσαν την παρατήρηση ότι «ενώ το μεγαλύτερο μέρος της κοινότητας είναι καταγεγραμμένο, το Κράτος εξακολουθεί να μην έχει καταφέρει να υποδείξει το συγκεκριμένο πρόγραμμα που επρόκειτο να δρομολογήσει, προκειμένου να διευκολύνεται η συνεχής τεκμηρίωση και όχι μόνο σε ορισμένες περιόδους του έτους».	Considerando 34
La Corte valora positivamente la resolución emitida por el Ministerio del Interior y considera que ésta implica una obligación estatal de realizar campañas de documentación de identidad no solo en la Comunidad Sawhoyamaya, sino también en las otras dos comunidades sobre cuyos casos se ha pronunciado este Tribunal. Asimismo, este Tribunal toma nota del compromiso estatal de realizar dichas campañas dos veces al año. Si bien los representantes consideraron que la documentación debe ser “continua”, es pertinente recordar que en la Sentencia se indicó, únicamente, que el Estado debía realizar un programa de registro y documentación para que los miembros de la Comunidad pudieran “registrarse y obtener sus documentos de identificación” (supra Considerando 31) [...].	Το Δικαστήριο αξιολογεί θετικά την απόφαση που εξέδωσε το Υπουργείο Εσωτερικών και θεωρεί ότι αυτή συνεπάγεται την υποχρέωση του Κράτους για διενέργεια εκστρατειών τεκμηρίωσης της ταυτότητας όχι μόνο στην Κοινότητα Sawhoyamaya, αλλά και στις άλλες δύο κοινότητες για τις υποθέσεις των οποίων έχει αποφανθεί το Δικαστήριο. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημειώνει τη δέσμευση του Κράτους για διενέργεια τέτοιων εκστρατειών δύο φορές τον χρόνο. Μολονότι οι εκπρόσωποι θεώρησαν ότι η τεκμηρίωση θα πρέπει να είναι «συνεχής», είναι σκόπιμο να υπενθυμιστεί ότι στην Απόφαση αναφέρθηκε μόνο ότι το Κράτος όφειλε να υλοποιήσει πρόγραμμα καταγραφής και τεκμηρίωσης, ούτως ώστε τα μέλη της Κοινότητας να έχουν τη δυνατότητα «να καταγραφούν και να αποκτήσουν τα έγγραφα ταυτοποίησής τους» (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 31) [...].	Considerando 35

<i>Con base en lo anterior, este Tribunal considera que el Estado ha dado cumplimiento total a la medida de reparación ordenada en el punto resolutivo décimo primero de la Sentencia, relativa a realizar un programa de registro y documentación, de tal forma que los miembros de la Comunidad indígena Sawhoyamaya puedan <u>registrarse</u> y <u>obtener</u> sus documentos de identificación.</i>	Με βάση τα ανωτέρω, το παρόν Δικαστήριο θεωρεί ότι το Κράτος έχει συμμορφωθεί πλήρως με το μέτρο αποκατάστασης που διατάχθηκε στην ενδέκατη αιτιολογική παράγραφο της Απόφασης σχετικά με την υλοποίηση προγράμματος καταγραφής και τεκμηρίωσης, ούτως ώστε τα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamaya να έχουν τη δυνατότητα <u>καταγραφής</u> και <u>απόκτησης</u> των εγγράφων ταυτοποίησής τους.	Considerando 36
--	--	------------------------

Με το στιγμιαίο ποιόν ενεργείας (συνοπτικός χαρακτήρας της πράξης, έλλειψη επανάληψης ή διάρκειας) δηλώνεται η λήψη μέτρων άπαξ, ενώ με το εξακολουθητικό/συνεχές ποιόν ενεργείας (επανάληψη ή διάρκεια της πράξης) κυοφορείται μεταρρύθμιση: οι μεν εκπρόσωποι των θυμάτων ζητούν μόνιμες λύσεις και καταγραφές με κάποια συχνότητα και περιοδικότητα, δηλαδή θέλουν να *καταγράφονται*, να *αποκτούν* έγγραφα ταυτοποίησης, να *διευκολύνεται* η διαδικασία, αφού θα γίνεται περιοδικώς κ.λπ. (άλλωστε, δεν είναι άπαντες καταγεγραμμένοι, ούτε θα πάψουν να γεννιούνται και να πεθαίνουν άνθρωποι στην Κοινότητα)· το δε Κράτος μάλλον προσπαθεί να φανεί «εντάξει» αν *διεξαγάγει/διενεργήσει* μια φορά το πρόγραμμα, αν το *υλοποιήσει*, χωρίς να χρειάζεται να το *διεξάγει/διενεργεί* σε τακτική και μόνιμη βάση. Σύγκρουση συμφερόντων λόγω του ποιού ενεργείας. Η θέση της μεταφράστριας δύσκολη. Στα περισσότερα ανωτέρω παραδείγματα έγινε προσπάθεια επιλογής του στιγμιαίου ή του διαρκούς τύπου, αναλόγως των συμφραζομένων. Μόνο στις αιτιολογικές σκέψεις 35 και 36 και στα πράσινα υπογραμμισμένα παραδείγματα επιστρατεύτηκε η αλλαγή μέρους του λόγου από απαρέμφατο σε ουσιαστικό με την τεχνική της *μετάταξης/transposition* (Vinay & Darbelnet, 1958) και αποφασίστηκε η χρήση των ουσιαστικών *διενέργεια*, *καταγραφή* και *απόκτηση* (αντί Υποτακτικής να *διενεργήσει/διενεργεί*, να *καταγραφούν/καταγράφονται* και να *αποκτήσουν/αποκτούν*), διότι η ρηματική διατύπωση παρουσίαζε δίλημμα στην απόδοση της θέσης του Δικαστηρίου σχετικά με την υποχρέωση του Κράτους: θα είναι συνεχής η διενέργεια ή θα συμβεί μεμονωμένα, θα ξεχαστούν οι αυτόχθονες μετά την πρώτη καταγραφή και τεκμηρίωση της ταυτότητάς τους

και θα ξαναφεθούν στην τύχη τους; Διατηρήθηκε, λοιπόν, η αοριστία, η απροσδιοριστία μεταξύ περιοδικότητας (μονιμότητας) και άπαξ υλοποίησης του μέτρου (προσωρινότητας), καθώς με τον τρόπο αυτόν η φύση της νομικής γλώσσας μπορεί να παραμένει ανοικτή σε ερμηνεία, είτε αυτή η αοριστία θεωρείται αθώα (απλή γενικολογία) είτε μη αθώα, όταν, π.χ. σε ιδιωτικές συμβάσεις, στοχεύεται η εκμετάλλευση του αντισυμβαλλομένου (Βαλεοντής & Κριμπάς, 2015: 36-37).

3.4. Αντιμετώπιση Λαθών του Πρωτοτύπου

Δυστυχώς, στα πρωτότυπα κείμενα συχνά απαντούν λάθη. Αμελητέα ποσότητα αποτελούν τα λάθη πληκτρολόγησης για τα οποία η διόρθωση και η αρχική πρόθεση της ορθής γραφής από τον συντάκτη συνάγονται εύκολα. Υπάρχουν, όμως, περιπτώσεις που αποδεικνύονται σπαζοκεφαλιές για τους μεταφραστές. Στο πρωτότυπο της εργασίας εντοπίζονται δύο τέτοια σημεία:

α) το πρώτο χρηματικό ποσό της αιτιολογικής σκέψης 17, το οποίο εμφανίζει στο μέσον του ένα επιπλέον ψηφίο (επτά αντί έξι, προφανώς) και λείπει η τελεία που θα διέκρινε τις χιλιάδες από τα εκατομμύρια:

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>En consecuencia, se “conden[ó] al INDI al pago de una suma de guaraníes de 55.4980746.740, quedando un saldo pendiente a ser abonado de guaraníes de 24.559.129.578, en el plazo de 10 días de quedar firme dicha [decisión judicial]”.</i>	Κατά συνέπεια, το INDI «καταδικάστηκε να καταβάλει ποσό 55.4980746.740 γκουαρανί (guaraníes), αφήνοντας εκκρεμές υπόλοιπο 24.559.129.578 γκουαρανί, καταβλητέο εντός 10 ημερών από την τελεσιδικία της παρούσας [δικαστικής απόφασης]».	<i>Considerando 17</i>

Εφόσον όλα τα σχετικά κείμενα στην ιστοσελίδα του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων περιέχουν το ίδιο (λανθασμένα γραμμένο) ποσό και στάθηκε αδύνατη η επικοινωνία με κάποιον υπεύθυνο

επικοινωνίας του ΔΔΑΔ, εστάλη e-mail στο Επίτιμο Προξενείο της Παραγουάης στην Αθήνα για παροχή βοήθειας. Δεν ήταν καθόλου εύκολο να δοθεί απάντηση· η υπεύθυνη επικοινωνίας, όμως, θεώρησε σχεδόν βέβαιο ότι μάλλον πρόκειται για έξι ψηφία, εκ των οποίων το μεσαίο περιπτό μηδέν πληκτρολογήθηκε κατά λάθος αντί της τελείας, και αυτό το ποσό αναγράφεται στο μετάφρασμα μέσα σε αγκύλες με τη σημείωση «σ.σ.» (=σημείωση συντάκτριας του μεταφράσματος). Πρόκειται για περίπτωση *υπομνηματισμένης μετάφρασης* (Γραμμενίδης et al., 2015: 40), ή αλλιώς *gloss translation* (Newmark, 1988), χωρίς όμως υποσημειώσεις, καθώς το πρωτότυπο νομικό κείμενο βρίθει υποσημειώσεων, παρά με αστερίσκο και παράθεση των απαραίτητων πληροφοριών στο τέλος του μεταφράσματος (σελ. 69).

β) η γλώσσα «*exent*» (?) της αιτιολογικής σκέψης 37, μία από τις γλώσσες της δίγλωσσης εκπαίδευσης που θα λάβουν οι αυτόχθονες, με την άλλη να αποτελεί επιλογή μεταξύ της ισπανικής ή της γκουαρανί των αυτοχθόνων.

ισπανόφωνο πρωτότυπο	ελληνική απόδοση	παρ.
<i>En la medida de lo posible la educación impartida considerará la cultura de la Comunidad y del Paraguay y será bilingüe, en idioma exent y, a elección de los miembros de la Comunidad, español o guaraní.</i>	Στο μέτρο του δυνατού, η παρεχόμενη εκπαίδευση θα λαμβάνει υπόψη την κουλτούρα της Κοινότητας και της Παραγουάης και θα είναι δίγλωσση, σε γλώσσα ? και, κατ' επιλογήν των μελών της Κοινότητας, στην ισπανική ή την γκουαρανί.	<i>Considerando</i> 37

Περιττεύει κάθε αναφορά στον μακράς διαρκείας πονοκέφαλο που προκάλεσε αυτός ο δυσεπίλυτος γρίφος περί του τι σήμαινε η παράξενη λέξη *exent*, η οποία, όσο κι αν αναζητήθηκε σε λεξικά και ιστοτόπους, ακόμα και λατινο-ελληνικά ευρετήρια (διότι δινόταν η εντύπωση μιας ομοιότητας με ρήματα όπως τα *exeo-exitum-exire* = *εξέρχομαι, πορεύομαι*, ή *eximo-exemptum-eximere* = *εξαιρώ, απαλλάσσω*, κ.λπ.), φαινόταν άτοπη κάθε σύνδεσή της με το νόημα του χωρίου που αναφέρεται στις γλώσσες της

εκπαίδευσης των Sawhoymaxa. Εν τέλει, η λύση δόθηκε απροσδόκητα σε ένα βίντεο που αφορούσε την υπόθεση της φυλής αυτής, και στο οποίο βρέθηκε τυχαία η παρακάτω φωτογραφία από πορεία διαμαρτυρίας των αυτοχθόνων, οι οποίοι σε πανό έγραφαν «[Εμείς] Οι Ένξετ απαιτούμε την επιστροφή της γης μας εδώ και τώρα». Ως εκ θαύματος, δόθηκε λύση στο αίνιγμα!

Επρόκειτο, λοιπόν, περί τυπογραφικού λάθους, αναγραμματισμού, και η σωστή λέξη είναι Ένξετ, *Enxet*, το όνομα της γενικότερης φυλετικής ομάδας στην οποία υπάγεται η φυλή Sawhoymaxa, αλλά και της γλώσσας της, και όχι *exent*. Καθ' όλα εύστοχος, λοιπόν, ο χαρακτηρισμός «*υπερκατηγορία πολυμεσικών κειμένων*» για τα οπτικοακουστικά κείμενα (Γραμμενίδης et al., 2015: 51), καθώς, πέραν του ότι μπορούν να υπαχθούν και στους τρεις συνήθεις κειμενικούς τύπους, δύνανται από τη φύση τους να δώσουν πληροφορίες και διευκρινίσεις εκεί όπου ο γραπτός λόγος αδυνατεί (βλ. σελ. 32 περί αναζήτησης πηγών για ορθή μεταγραφή της ονομασίας Sawhoymaxa).

Οπτικοακουστικό κείμενο		
Πληροφοριακό κείμενο	Εκφραστικό κείμενο	Προτρεπτικό κείμενο

Είτε με αρκετή προσπάθεια, είτε με λίγη τύχη, είτε με αμφότερες τις παραμέτρους, τα λάθη του πρωτοτύπου διορθώθηκαν και αποσοβήθηκε ο

κίνδυνος της προχειρολογίας, του «περίπου». Δεν ενδιαφέρουν, βεβαίως, κάθε αναγνώστη τα ακριβή ποσά που επιβλήθηκαν στο INDI, το Ινστιτούτο Αυτοχθόνων της Παραγουάης, ή σε ποια ακριβώς γλώσσα θα πραγματοποιηθεί ο γραμματισμός των αυτοχθόνων. Θα μπορούσε, όμως, να αποτελεί σημείο ζωτικής σημασίας· ένα οικονομικό και ένα γλωσσικό-εθνοτικό ζήτημα δεν είναι δυνατόν να θεωρηθούν ήσσονος σημασίας και να μεταφερθούν στη μετάφραση της ιστοσελίδας ενός τέτοιου οργανισμού, όπως το ΔΔΑΔ, με τρόπο εσφαλμένο, και ίσως γελοίο. Διότι «[...] οι κακές μεταφράσεις [poor translations] μπορεί να οδηγήσουν σε ζημίες πολιτών ή εταιρειών, καθώς και σε ανασφάλεια δικαίου και σε δικαστικές υποθέσεις» (European Commission, *Quantifying Quality Costs and the Cost of Poor Quality in Translation. Quality Efforts and the Consequences of Poor Quality in the European Commission's Directorate-General for Translation*. Luxembourg: Publications Office of the European Union, σειρά Studies on Translation and Multilingualism 1, 2012, σ. 1, στο Βαλεοντής & Κριμπάς, 2014: 241).

4. Μετάφρασμα

**ΑΠΟΦΑΣΗ ΤΟΥ
ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟΥ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟΥ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ
ΤΗΣ 14^{ης} ΜΑΪΟΥ 2019
ΥΠΟΘΕΣΗ ΑΥΤΟΧΘΟΝΗΣ ΚΟΙΝΟΤΗΤΑΣ SAWHOYAMAXA ΚΑΤΑ ΠΑΡΑΓΟΥΑΗΣ
ΠΑΡΑΚΟΛΟΥΘΗΣΗ ΣΥΜΜΟΡΦΩΣΗΣ ΜΕ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ**

ΛΑΜΒΑΝΟΝΤΑΣ ΥΠΟΨΗ (ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ):

1. Την Απόφαση επί της ουσίας, επί των αποζημιώσεων και επί των εξόδων που εξέδωσε το Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (εφεξής και για λόγους συντομίας «το Δικαστήριο» ή «το Διαμερικανικό Δικαστήριο») στις 29 Μαρτίου 2006¹. Το Δικαστήριο έκρινε ότι η Δημοκρατία της Παραγουάης (στο εξής «το Κράτος» ή «η Παραγουάη») υπέχει διεθνή ευθύνη επειδή παραβίασε, μεταξύ άλλων², τα δικαιώματα ιδιοκτησίας, δικαστικών εγγυήσεων και δικαστικής προστασίας, λόγω της μη κατοχύρωσης του δικαιώματος της κοινοτικής ιδιοκτησίας στις πατρογονικές γαίες της αυτόχθονης κοινότητας Σαουχογιαμάξα (Sawhoyamacha), γεγονός που είχε πολυάριθμες επιπτώσεις στα αντίστοιχα μέλη της. Το Δικαστήριο διαπίστωσε ότι η Απόφασή του συνιστά αφ' εαυτής μια μορφή αποζημίωσης και, επιπροσθέτως, διέταξε το Κράτος να προχωρήσει στη λήψη ορισμένων μέτρων αποκατάστασης (κατωτέρω αιτιολογική σκέψη 1).
2. Τις Αποφάσεις παρακολούθησης της συμμόρφωσης με την Απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 2 Φεβρουαρίου 2007³ και στις 8 Φεβρουαρίου 2008⁴ σε σχέση με την παρούσα υπόθεση, και στις 24 Ιουνίου 2015, με την οποία εποπτεύθηκε, από κοινού για τις τρεις υποθέσεις κατά της Παραγουάης που αφορούν τις αυτόχθονες Κοινότητες Γιάκιε Άξα (Yakye Axa), Σαουχογιαμάξα (Sawhoyamacha) και Ξάκμοκ Κάσεκ (Xákmok Kásek) (εφεξής επίσης «οι τρεις υποθέσεις»), ο βαθμός συμμόρφωσης με τις αποζημιώσεις που σχετίζονται με τον προσδιορισμό, την παράδοση και την τιτλοποίηση πατρογονικών γαιών στις εν λόγω κοινότητες⁵.
3. Τις εκθέσεις που υπέβαλε το Κράτος τον Δεκέμβριο του 2015 και τον Ιανουάριο του 2016.
4. Το υπόμνημα που υπέβαλαν οι εκπρόσωποι των θυμάτων (εφεξής «οι εκπρόσωποι») ⁶ τον Ιούνιο του 2016.

¹ Πρβλ. Υπόθεση Αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha κατά Παραγουάης. Επί της ουσίας, Αποζημιώσεις και Έξοδα. Απόφαση της 29^{ης} Μαρτίου 2006. [νομικό περιοδικό «Κομπετένσια», Competencia] Τεύχος C αριθ. 146. Το πλήρες κείμενο της Απόφασης είναι διαθέσιμο στη διεύθυνση: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_146_esp2.pdf. Η Απόφαση κοινοποιήθηκε στις 19 Μαΐου 2006.

² Το Δικαστήριο κήρυξε, επίσης, τη διεθνή ευθύνη του Κράτους για την παραβίαση του δικαιώματος στη ζωή και των δικαιωμάτων του παιδιού, για τους θανάτους ενός ενήλικα και 18 παιδιών της Κοινότητας Sawhoyamacha, που καταλογίζονται στο Κράτος για την παράλειψή του να λάβει επαρκή θετικά μέτρα για την πρόληψη ή την αποφυγή των εν λόγω θανάτων, τα αίτια των οποίων ήταν διάφορες ασθένειες, αφυδάτωση και υποσιτισμός. Επιπλέον, δηλώθηκε ότι η Παραγουάη παραβίασε το δικαίωμα στη νομική προσωπικότητα εις βάρος ορισμένων μελών της Κοινότητας Sawhoyamacha που απεβίωσαν χωρίς να υπάρχει γι' αυτούς ληξιαρχική πράξη γέννησης ή θανάτου, ούτε οποιοδήποτε άλλο έγγραφο που να εκδίδεται από το Κράτος και να αποδεικνύει την ταυτότητά τους.

³ Διαθέσιμο: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/sawhoyamacha_02_02_07.pdf.

⁴ Διαθέσιμο: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/sawhoyamacha_08_02_08.pdf.

⁵ Διαθέσιμο: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/yakie_24_06_15.pdf.

⁶ Η οργάνωση Τιεραβίβα (Tierraviva).

5. Τις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Διαμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων (εφεξής «η Διαμερικανική Επιτροπή» ή «η Επιτροπή») τον Ιούλιο του 2016.
6. Την Απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου της 1ης Σεπτεμβρίου 2016 που αντιστοιχεί στις τρεις υποθέσεις (*κατωτέρω* αιτιολογική σκέψη 5), σκοπός της οποίας ήταν να οργανωθεί ο συντονισμός επίσκεψης παρακολούθησης της συμμόρφωσης στην Παραγουάη⁷.
7. Την Απόφαση της παρακολούθησης της συμμόρφωσης με την Απόφαση που εξέδωσε το Δικαστήριο στις 30 Αυγούστου 2017, από κοινού για τις τρεις υποθέσεις, στην οποία διαπιστώθηκε η πλήρης ή μερική συμμόρφωση με ορισμένες αποζημιώσεις⁸.
8. Τις επισκέψεις αντιπροσωπείας του Διαμερικανικού Δικαστηρίου στην περιοχή Τσάκο (Chaco) της Παραγουάης, όπου βρίσκονται οι αυτόχθονες κοινότητες Yakye Axa, Sawhoyamaxa και Xákmok Kásek, που πραγματοποιήθηκαν μεταξύ 27 και 29 Νοεμβρίου 2017, και την ιδιωτική ακρόαση για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις Αποφάσεις που πραγματοποιήθηκε στην πρωτεύουσα Ασυνσιόν (Asunción) της Παραγουάης στις 30 Νοεμβρίου 2017 (*κατωτέρω* αιτιολογικές σκέψεις 6 έως 11).
9. Τα υπομνήματα που υπέβαλε το Κράτος μεταξύ Αυγούστου του 2017 και Μαΐου του 2019.
10. Τις γραπτές παρατηρήσεις που κατέθεσαν οι εκπρόσωποι μεταξύ Μαΐου 2017 και Μαΐου 2019.
11. Τις γραπτές παρατηρήσεις που υπέβαλε η Επιτροπή τον Αύγουστο του 2017 και τον Αύγουστο του 2018.

ΑΙΤΙΟΛΟΓΙΚΕΣ ΣΚΕΨΕΙΣ:

1. Κατά την άσκηση του δικαιοδοτικού του καθήκοντος να επιβλέπει την τήρηση των αποφάσεων του⁹, το Δικαστήριο έχει παρακολουθήσει την εκτέλεση της Απόφασης που εκδόθηκε στην παρούσα υπόθεση πριν από δεκατρία και πλέον έτη (*ανωτέρω* παραπομπή 1). Το Δικαστήριο εξέδωσε αποφάσεις παρακολούθησης της συμμόρφωσης το 2007, το 2008, το 2015 και το 2017, στις οποίες δήλωσε ότι στην παρούσα υπόθεση το Κράτος συμμορφώθηκε πλήρως με ένα μέτρο αποκατάστασης¹⁰ και εν μέρει με τρία μέτρα αποκατάστασης¹¹, και ότι επτά μέτρα αποκατάστασης εκκρεμούν προς συμμόρφωση (*κατωτέρω* αιτιολογικές σκέψεις 12, 24, 31 και 37 και παράγραφος αιτιολογικού μέρους της Απόφασης [εφεξής «αιτιολογική παράγραφος»] 3).
2. Σύμφωνα με τις διατάξεις του άρ. 68 παρ. 1 της Αμερικανικής Σύμβασης, «τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση κράτη αναλαμβάνουν την υποχρέωση να συμμορφώνονται με την απόφαση του Δικαστηρίου σε κάθε υπόθεση στην οποία είναι συμβαλλόμενα μέρη». Η υποχρέωση αυτή περιλαμβάνει το καθήκον του κράτους να ενημερώνει το Δικαστήριο σχετικά με τα μέτρα που λαμβάνει για τη συμμόρφωση με καθένα από τα σημεία που διατάσσονται, το οποίο είναι θεμελιώδες για την αξιολόγηση της κατάστασης συμμόρφωσης με την Απόφαση στο σύνολό της¹². Τα συμβαλλόμενα στη Σύμβαση κράτη οφείλουν να εγγυώνται τη συμμόρφωσή τους με τις διατάξεις της Σύμβασης και τα αποτελέσματα αυτών (*effet utile*) [αρχή της πρακτικής αποτελεσματικότητας] στο επίπεδο της αντίστοιχης εσωτερικής τους

⁷ Διαθέσιμο: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/comunidades_01_09_16.pdf.

⁸ Διαθέσιμο: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/3casosparaguayos_30_08_17.pdf.

⁹ Εξουσία που επίσης απορρέει από τις διατάξεις των άρ. 33, 62.1, 62.3 και 65 της Αμερικανικής Σύμβασης και 30 του Καταστατικού της και ρυθμίζεται στο άρ. 69 του Εσωτερικού Κανονισμού της.

¹⁰ Συμμορφώθηκε πλήρως με το μέτρο που αντιστοιχούσε στη δημιουργία εντός των οικισμών Santa Elisa και Kilómetro 16 της Κοινότητας Sawhoyamaxa ενός συστήματος επικοινωνίας που θα επιτρέπει στα θύματα να επικοινωνούν με τις αρμόδιες υγειονομικές αρχές, προκειμένου να αντιμετωπίζονται επείγοντα περιστατικά (*δέκατη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης*).

¹¹ Έχει συμμορφωθεί εν μέρει με τα μέτρα αποκατάστασης που αφορούν: i) καταβολή αποζημίωσης για ηθική βλάβη και την επιστροφή εξόδων και δαπανών (*όγδοη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης*)· ii) υλοποίηση προγράμματος καταγραφής και τεκμηρίωσης (*ενδέκατη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης*) και iii) δημοσίευση και ραδιοφωνική μετάδοση ορισμένων τμημάτων της Απόφασης, δεδομένου ότι το Κράτος συμμορφώθηκε με τη δημοσίευση στην επίσημη εφημερίδα και με τη ραδιοφωνική μετάδοση, εν αναμονή της δημοσίευσης στην εφημερίδα εθνικής κυκλοφορίας (*δέκατη τρίτη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης*).

¹² Πρβλ. *Υπόθεση Πέντε Συνταξιούχων κατά Περού. Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση*. Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 17^{ης} Νοεμβρίου 2004, αιτιολογική σκέψη 5, και *Υπόθεση Μολίνα Τάισεν (Molina Theissen) κατά Γουατεμάλας. Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση*. Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 14^{ης} Μαρτίου 2019, αιτιολογική σκέψη 2.

νομοθεσίας. Οι εν λόγω υποχρεώσεις πρέπει να ερμηνεύονται και να εφαρμόζονται κατά τρόπο τέτοιο, ώστε η προστατευόμενη εγγύηση να είναι όντως πρακτική και αποτελεσματική, λαμβανομένης υπόψη της ιδιαίτερης φύσης των συνθηκών που υπογράφονται για τα ανθρώπινα δικαιώματα¹³.

3. Στην παρούσα Απόφαση το Δικαστήριο θα αποφανθεί επί τριών μέτρων αποζημίωσης σχετικά με: την παράδοση των πατρογονικών γαιών στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha, τη δημιουργία ταμείου για την ανάπτυξη των κοινοτήτων και την υλοποίηση προγράμματος καταγραφής και τεκμηρίωσης, ώστε τα μέλη της κοινότητας να αποκτήσουν έγγραφα ταυτότητας. Για τον σκοπό αυτόν, το Δικαστήριο θα αξιολογήσει τις πληροφορίες που υποβλήθηκαν από τα μέρη και τη Διαμερικανική Επιτροπή, καθώς και αυτές που συγκεντρώθηκαν άμεσα κατά την επίσκεψη στην αυτόχθονη Κοινότητα Sawhoyamacha και κατά την ιδιωτική εποπτική ακρόαση. Οι πληροφορίες που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια της επίσκεψης αναφορικά με την εφαρμογή της αποζημίωσης ως προς την παροχή βασικών αγαθών και υπηρεσιών στην Κοινότητα Sawhoyamacha, οι οποίες υποβλήθηκαν μετά την επίσκεψη, καθώς και οι πληροφορίες σχετικά με τα υπόλοιπα μέτρα αποκατάστασης, θα αξιολογηθούν από το Δικαστήριο σε μεταγενέστερη απόφαση παρακολούθησης της συμμόρφωσης¹⁴ και, ως εκ τούτου, με την ευκαιρία αυτή θα ζητηθούν από το Κράτος επικαιροποιημένες πληροφορίες (κατωτέρω αιτιολογικές σκέψεις 37 και 38 και αιτιολογική παράγραφος 5).

4. Η παρούσα απόφαση διαρθρώνεται με την ακόλουθη σειρά:

A. Επίσκεψη σε τρεις αυτόχθονες κοινότητες στο Τσάκο της Παραγουάης και κοινή ακροαματική διαδικασία για τις υποθέσεις των τριών αυτόχθονων κοινοτήτων

B. Φυσική και επίσημη παράδοση των πατρογονικών γαιών στα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha

Γ. Δημιουργία ταμείου για την ανάπτυξη των κοινοτήτων

Δ. Υλοποίηση προγράμματος καταγραφής και τεκμηρίωσης της ταυτότητας

E. Αίτημα για πληροφορίες σχετικά με την παροχή βασικών αγαθών και υπηρεσιών στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha

A. Επίσκεψη σε τρεις αυτόχθονες κοινότητες στο Τσάκο της Παραγουάης και κοινή ακρόαση για τις υποθέσεις των τριών αυτόχθονων κοινοτήτων

5. Στην Απόφαση του Ιουνίου του 2015 (ανωτέρω παραπομπή 2), το Δικαστήριο «όρισε, σύμφωνα με το άρ. 69 του Εσωτερικού Κανονισμού του, ότι, εφόσον κρινόταν αναγκαίο, ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου μπορούσε να αναθέσει σε έναν ή περισσότερους δικαστές του Δικαστηρίου ή υπαλλήλους της Γραμματείας την πραγματοποίηση επίσκεψης στην Παραγουάη, προκειμένου οι τελευταίοι να λάβουν άμεσα σχετικές πληροφορίες από τα μέρη για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις Αποφάσεις, με την επιφύλαξη της προηγούμενης συγκατάθεσης και του συντονισμού με το Κράτος της Παραγουάης»¹⁵. Στη συνέχεια, με Απόφαση του Σεπτεμβρίου του 2016 (ανωτέρω παραπομπή 6), ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου διέταξε, μεταξύ άλλων, τον Γραμματέα του Δικαστηρίου να δρομολογήσει μέτρα για τον συντονισμό με την Παραγουάη σχετικά με τη δυνατότητα πραγματοποίησης τέτοιας επίσκεψης, προκειμένου να ληφθούν πληροφορίες, ιδίως αναφορικά με τις αποζημιώσεις ως προς τη διασφάλιση του συλλογικού δικαιώματος ιδιοκτησίας που διατάχθηκε στις τρεις υποθέσεις των αυτόχθονων κοινοτήτων¹⁶.

¹³ Πρβλ. Υπόθεση Ιβτσερ Μπρόνστιν (Ivcher Bronstein) κατά Περού. [νομικό περιοδικό] «Κομπετένσια» («Competencia»). Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 24^{ης} Σεπτεμβρίου 1999. Τεύχος C αριθ. 54, εδ. 37, και Υπόθεση Μολίνα Τάισεν κατά Γουατεμάλας, ανωτέρω υποσημείωση 12.

¹⁴ Στην έκθεση του Ιανουαρίου του 2018, το Κράτος υποστήριξε ότι τα οριζόμενα στην αιτιολογική παράγραφο σχετικά με την καταβολή αποζημίωσης για ηθική βλάβη και την επιστροφή εξόδων και δαπανών «έχουν τηρηθεί καθ' ολοκληρίαν», διότι «οριστικοποίησε την καταβολή» «τόσο του κεφαλαίου όσο και των τόκων» «το έτος 2011». Οι πληροφορίες αυτές θα αξιολογηθούν σε επόμενη απόφαση.

¹⁵ Πρβλ. Υποθέσεις των Αυτόχθονων Κοινοτήτων Yakye Axa, Sawhoyamacha και Hákmok Kásek κατά Παραγουάης. Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση. Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 24^{ης} Ιουνίου 2015, έβδομη αιτιολογική παράγραφος.

¹⁶ Πρβλ. Υποθέσεις των Αυτόχθονων Κοινοτήτων Yakye Axa, Sawhoyamacha και Hákmok Kásek κατά Παραγουάης. Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση. Απόφαση του Προέδρου του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 1^{ης} Σεπτεμβρίου 2016, αιτιολογική σκέψη 19 και πρώτη αιτιολογική παράγραφος.

6. Από τις 27 έως τις 29 Νοεμβρίου 2017 πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στα μέλη των αυτόχthonων κοινοτήτων Yakye Axa, Sawhoyamacha και Χάκμοκ Κάσεκ, οι οποίες βρίσκονται στο γεωγραφικό διαμέρισμα Πρεσιδέντε Άγιες (Presidente Hayes), στην περιοχή Τσάκο της Παραγουάης, για τις οποίες συμφωνήθηκε ημερήσια διάταξη μεταξύ του Κράτους και των εκπροσώπων των θυμάτων (από τις οργανώσεις Τιεραβίβα [Tierraviva] και CEJIL [Centro por la Justicia y el Derecho Internacional, αγγλ. CEntre for Justice and International Law, Κέντρο Δικαιοσύνης και Διεθνούς Δικαίου). Η αντιπροσωπεία του Διαμερικανικού Δικαστηρίου απαρτίστηκε από τον Δικαστή Λ. Πατρίσιο Παζμίνιο Φρέιρε (L. Patricio Pazmiño Freire) και τρεις δικηγόρους από τη Μονάδα Παρακολούθησης της Συμμόρφωσης με τις αποφάσεις της Γραμματείας του Δικαστηρίου. Σε καθεμία από τις επισκέψεις η αντιπροσωπεία έγινε δεκτή από τους ηγέτες και άλλα μέλη των κοινοτήτων. Στις επισκέψεις στις τρεις κοινότητες συμμετείχαν επίσης και οι νομικοί εκπρόσωποι των θυμάτων¹⁷. Συμμετείχε, επίσης, μεγάλη αντιπροσωπεία του Κράτους, συμπεριλαμβανομένων υψηλόβαθμων αξιωματούχων που εκπροσωπούσαν διάφορα υπουργεία και δημόσιους φορείς που είναι αρμόδιοι για την εφαρμογή των αποζημιώσεων. Η εν λόγω αντιπροσωπεία απαρτίστηκε, μεταξύ άλλων, από: μία υπουργό του Ανωτάτου Δικαστηρίου¹⁸, την υφυπουργό Δημόσιας Υγείας και Κοινωνικής Πρόνοιας¹⁹, τον πρόεδρο του Κράτους της Παραγουάης στην Κόστα Ρίκα²⁰, τον γενικό διευθυντή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Υπουργείου Εξωτερικών²¹, τον νομικό σύμβουλο της Αντιπροεδρίας της Δημοκρατίας²², τον πρόεδρο του Ινστιτούτου Αυτόχthonων της Παραγουάης²³, τον κυβερνήτη του γεωγραφικού διαμερίσματος Πρεσιδέντε Άγιες²⁴, τη γενική συνήγορο του Δημοσίου²⁵, τον γενικό διευθυντή Εκπαίδευσης Αυτόχthonων του Υπουργείου Παιδείας και Επιστημών²⁶, τη διευθύντρια της Γραμματείας Κοινωνικής Δράσης²⁷, τη διευθύντρια Εθνικών Υποθέσεων του Υπουργείου Δημόσιας Διοίκησης²⁸, τον διευθυντή Επαρχιακών Οδών του Υπουργείου Δημοσίων Έργων και Συγκοινωνιών²⁹, τις διευθύντριες Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων του Ανωτάτου Δικαστηρίου³⁰, και των Υπουργείων Εσωτερικών³¹ και Υγείας³², καθώς και μέλη του προσωπικού της Εθνικής Γραμματείας Έκτακτης Ανάγκης³³, του Υπουργείου Δημοσίων Έργων και Συγκοινωνιών³⁴ και της Εθνικής Γραμματείας Στέγασης και Οικισμών³⁵. Η Διαμερικανική Επιτροπή δεν συμμετείχε στις επισκέψεις³⁶.

7. Σε κάθε μία από τις επισκέψεις ακούστηκαν αρκετοί από τους ηγέτες και τα μέλη των αυτόχthonων κοινοτήτων, καθώς και οι νομικοί εκπρόσωποί τους και διάφορες κρατικές αρχές, και πραγματοποιήθηκαν περιηγήσεις σε διάφορους χώρους των κοινοτήτων για να εξακριβωθούν οι συνθήκες που επικρατούν. Επιπλέον, κατά τη διάρκεια των περιηγήσεων, η αντιπροσωπεία του Δικαστηρίου υπέβαλε τις ερωτήσεις που έκρινε απαραίτητες. Οι επισκέψεις αυτές κατέστησαν δυνατή την επίβλεψη των διαφόρων μέτρων αποκατάστασης που διατάχθηκαν στις Αποφάσεις των τριών υποθέσεων και αφορούσαν: την απόκτηση, παράδοση και τιτλοποίηση των πατρογονικών γαιών υπέρ των τριών αυτόχthonων κοινοτήτων· την παροχή βασικών αγαθών και υπηρεσιών που είναι απαραίτητα για τη διαβίωση των μελών τους κατά τη διάρκεια της επιστροφής των εδαφών που τους αναλογούν και τη δημιουργία και υλοποίηση ταμείων ανάπτυξης των κοινοτήτων στα εδάφη που αντιστοιχούν στις εν λόγω αυτόχθονες κοινότητες.

¹⁷ Χούλια Καμπέγιο Αλόνσο (Julia Cabello Alonso), Όσκαρ Αγιάλα Αμαρίγια (Oscar Ayala Amarilla) και Χοσέ Πανιάγουα Ροδρίγκες (José Paniagua Rodríguez) της οργάνωσης Τιεραβίβα & Αλεχάντρα Βισέντε και Μαρία Νοέλ Λεόνι της CEJIL.

¹⁸ Αλίσια Πουτσέτα δε Κορέα (Alicia Pucheta de Correa).

¹⁹ Μαρία Τερέσα Μπάραν (María Teresa Baran).

²⁰ Χοσέ Φέλιξ Φερνάντες (José Félix Fernández).

²¹ Μαρσέλο Σκαπίνι (Marcelo Scappini).

²² Μιγέλ Άνχελ Μπριτέζ (Miguel Ángel Britez).

²³ Άλδο Σαλδίβαρ (Aldo Zaldívar).

²⁴ Αντόνιο Ραμόν Σαλδίβαρ (Antonio Ramón Saldivar).

²⁵ Αμάλια Κιντάντα (Amalia Quintana).

²⁶ Σέσαρ Γκονσάλες (César González).

²⁷ Μαρία Γαλβάν (María Galván).

²⁸ Δόρα Πενάγιο (Dora Penayo).

²⁹ Ροδόλφο Σεγόβια (Rodolfo Segovia).

³⁰ Νούρι Μοντιέλ (Nury Montiel).

³¹ Ούγο Σαμανιέγο (Hugo Samaniego).

³² Λάουρα Μπορδόν (Laura Bordón).

³³ Ράιμοντ Κρέτσι (Raymond Crechi).

³⁴ Χόρχε Οβάντο (Jorge Ovando), Σέρχιο Ριβέρος (Sergio Riveros), Αντρές Καμπρέρα (Andrés Cabrera) και Μαρσέλα Γκονσάλες (Marcela González).

³⁵ Μαρία Ανχέλικα Φερνάντες (María Angélica Fernández) και Έδιτ Σόσα (Edith Sosa).

³⁶ Ανακοίνωσε ότι αυτό οφειλόταν σε «δημοσιονομικούς λόγους».

8. Συγκεκριμένα, η επίσκεψη σχετικά με την παρούσα υπόθεση πραγματοποιήθηκε το πρωί της 28ης Νοεμβρίου 2017. Κατά τη στιγμή της επίσκεψης, η εν λόγω κοινότητα αποτελείτο από 172 οικογένειες (511 άτομα) κατανεμημένες σε τρία χωριά (Σάντα Ελίσα [Santa Elisa], Σέντρο [Centro] και Ντιεσισέις δε Αγόστο [16 de Agosto])³⁷. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης ακούστηκαν οι ηγέτες Κάρλος Μαρέκο [Carlos Mareco], Λεονάρδο Γκονσάλες [Leonardo González] και Εριμπέρτο Αγιάλα [Eriberto Ayala], καθώς και οι κυρίες Απαρίσια Γκονσάλες [Aparicia González] και Μαριάννα Αγιάλα [Mariana Ayala], μέλη της κοινότητας Sawhoyamacha³⁸. Ακούστηκαν, επίσης, οι εκπρόσωποι του Κράτους και των θυμάτων. Αυτό απεικονίζεται στις φωτογραφίες 1 έως 3 στο παράρτημα της παρούσας Απόφασης. Στη συνέχεια έγινε περιήγηση στην κοινότητα, κατά την οποία πραγματοποιήθηκαν επισκέψεις στο σχολείο, στο ιατρείο, στους μηχανισμούς που χρησιμοποιούνται για την παροχή νερού, στους λαχανόκηπους και στις κατοικίες τους. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης, ο Δικαστής Πασμίνιο Φρέιρε υπογράμμισε την ανάγκη να αναλάβει η Παραγουάη σοβαρές δεσμεύσεις για την τήρηση των αποζημιώσεων, με συγκεκριμένες προθεσμίες, καθώς και να επιτευχθούν σχετικές συμφωνίες μεταξύ των διαδίκων.

9. Στις 30 Νοεμβρίου 2017, ως συμπλήρωμα των πληροφοριών που ελήφθησαν κατά τη διάρκεια των επισκέψεων στις αυτόχθονες κοινότητες, πραγματοποιήθηκε στην πρωτεύουσα Ασυνσιόν ιδιωτική ακρόαση παρακολούθησης της συμμόρφωσης σε ό,τι αφορά τις τρεις υποθέσεις (ανωτέρω παραπομπή 8)³⁹. Η στάση που υιοθέτησε το Κράτος σε αυτήν την ακροαματική διαδικασία επισημαίνεται θετικά, καθώς επωφελήθηκε αυτής για να επικεντρωθεί στον καθορισμό μιας σειράς συγκεκριμένων δεσμεύσεων για την πρόοδο της εφαρμογής των αποζημιώσεων. Οι εκπρόσωποι των θυμάτων εξέφρασαν τα αιτήματα και τις παρατηρήσεις τους σχετικά με το θέμα αυτό, καθώς και την πρόθεσή τους να εργαστούν από κοινού με το Κράτος για να προχωρήσει άμεσα η εφαρμογή.

10. Η συνεργασία του Κράτους αποδεικνύεται ότι ήταν ζωτικής σημασίας, ώστε να καταστεί δυνατή η διεξαγωγή των διαδικασιών αυτών από αντιπροσωπεία του Δικαστηρίου για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις Αποφάσεις στην επικράτειά του. Η Διοργανική Επιτροπή για τη Συμμόρφωση με τις Διεθνείς Αποφάσεις (CICSI) [Comisión Interinstitucional para el Cumplimiento de las Sentencias Internacionales] της Παραγουάης⁴⁰ επιφορτίστηκε με τις απαραίτητες πτυχές της οργάνωσής της και με τη σύγκληση της συμμετοχής των διαφόρων κρατικών αρχών. Επιπλέον, η ολομέλεια του Ανώτατου Δικαστηρίου της Παραγουάης κήρυξε την επίσκεψη αυτή του Διαμερικανικού Δικαστηρίου ως «Θεσμικού Ενδιαφέροντος»⁴¹.

11. Το Δικαστήριο υπογραμμίζει την ανάγκη, σε υποθέσεις όπως η παρούσα, τα κράτη να υιοθετούν αυτού του είδους τη στάση, σε ό,τι αφορά την εποπτεία των αποζημιώσεων που την αξίζουν, ούτως ώστε οι διαδικασίες να διεξάγονται απευθείας στην επικράτειά τους, με τη μεγαλύτερη δυνατή συμμετοχή των υπαλλήλων που είναι υπεύθυνοι για την εφαρμογή τους και τη μεγαλύτερη δυνατή προθυμία να αναλάβουν δεσμεύσεις που αποσκοπούν στην άμεση εφαρμογή των αποζημιώσεων. Αυτός ο τύπος επίσκεψης επέτρεψε, επίσης, την απευθείας και άμεση επικοινωνία μεταξύ των θυμάτων και των ανώτερων κρατικών αξιωματούχων, ώστε οι τελευταίοι να δεσμευτούν για τη δρομολόγηση συγκεκριμένων ενεργειών που αποσκοπούν στην πρόοδο της τήρησης των μέτρων και ταυτόχρονα να ακουστούν τα θύματα σχετικά με την πρόοδο και τις ελλείψεις που εντοπίζουν⁴².

³⁷ Σύμφωνα με πληροφορίες που παρέχονται στην κρατική έκθεση του Ιανουαρίου 2018, οι οποίες δεν αμφισβητήθηκαν από τους εκπροσώπους.

³⁸ Εξέθεσαν, μεταξύ άλλων, την αποτυχία του Κράτους να παραδώσει επίσημα τις πατρογονικές τους γαίες στην κοινότητα, την παράλειψη μέτρησης και τιτλοποίησης των εκτάσεων και τις ανοικτές δίκες σχετικά με την καταβολή πληρωμών στις εταιρείες των οποίων οι εκτάσεις απαλλοτριώθηκαν. Αναφέρθηκαν, επίσης, στις συνθήκες διαβίωσής τους και στα εμπόδια που αντιμετωπίζουν για την παροχή τροφής, νερού, βασικών υπηρεσιών, υγείας και εκπαίδευσης.

³⁹ Συμμετείχαν, μεταξύ άλλων, οι εκπρόσωποι των θυμάτων και ανώτερες κρατικές αρχές που αναφέρονται (ανωτέρω υποσημειώσεις 17 έως 35), καθώς και η υφυπουργός Παιδείας και ένας εντεταλμένος εισαγγελέας από τη Γενική Εισαγγελία της Δημοκρατίας.

⁴⁰ <http://www.vicpresidencia.gov.py/index.php/cicisi>.

⁴¹ Πρβλ. Αποφάσεις της ολομέλειας του Ανώτατου Δικαστηρίου της Παραγουάης, συνεδρίαση της 6^{ης} Νοεμβρίου 2017, θέμα αριθ. 3, διαθέσιμες στη διεύθυνση: <https://www.pj.gov.py/notas/14785-decisiones-del-pleno-de-la-corte-suprema>.

⁴² Πρβλ. Υπόθεση Σφαγών του Ρίο Νέγρο (Río Negro) κατά Γουατεμάλας. Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση. Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 25^{ης} Μαΐου 2017, αιτιολογική σκέψη 9, και Υπόθεση Σφαγών του Ελ Μοσότε (El Mozote) και των γύρω περιοχών κατά Ελ Σαλβαδόρ. Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση. Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 28^{ης} Νοεμβρίου 2018, αιτιολογική σκέψη 10.

Β. Φυσική και επίσημη παράδοση των πατρογονικών γαιών στα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha

Β.1. Μέτρο που διατάχθηκε από το Δικαστήριο και παρακολούθηση που πραγματοποιήθηκε με προηγούμενες αποφάσεις

12. Στην έκτη αιτιολογική παράγραφο και στα εδ. 210 έως 215 της Απόφασης, το Δικαστήριο όρισε ότι «το Κράτος οφείλει να λάβει όλα τα νομοθετικά, διοικητικά και άλλα αναγκαία μέτρα για να [...] παραδώσει φυσικά και επίσημα στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha τις πατρογονικές τους γαίες». Το Δικαστήριο έκρινε ότι «το Κράτος θα πρέπει να αξιολογήσει τη δυνατότητα αγοράς ή τη νομιμότητα, την αναγκαιότητα και την αναλογικότητα της απαλλοτρίωσης των εκτάσεων αυτών». Όρισε, επίσης, ότι «εάν, για αντικειμενικούς και τεκμηριωμένους λόγους, η επιστροφή των προγονικών εδαφών στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha δεν καταστεί δυνατή, το Κράτος οφείλει να τους παραχωρήσει εναλλακτικές εκτάσεις, οι οποίες θα επιλεγούν κατόπιν συναίνεσης με την αυτόχθονη κοινότητα». Ανέφερε ότι «σε κάθε περίπτωση, η έκταση και η ποιότητα των εδαφών θα πρέπει να είναι επαρκείς για να εγγυώνται τη διατήρηση και την ανάπτυξη του τρόπου ζωής της Κοινότητας». Τέλος, όρισε ότι «το Κράτος έχει προθεσμία τριών ετών από την κοινοποίηση της [...] Απόφασης για να παραδώσει φυσικά και επίσημα τις εκτάσεις στα θύματα» και ότι, «για να το πράξει αυτό, θα πρέπει να εξασφαλίσει όλα τα απαραίτητα κονδύλια».

13. Στις Αποφάσεις παρακολούθησης της συμμόρφωσης του Φεβρουαρίου 2007 και του Φεβρουαρίου 2008 (ανωτέρω παραπομπή 2), το Δικαστήριο δήλωσε ότι το μέτρο αυτό της αποζημίωσης δεν είχε τηρηθεί. Στην Απόφαση του Ιουνίου 2015 το παρόν Δικαστήριο αξιολόγησε θετικά το γεγονός ότι το Κράτος είχε προχωρήσει σε διάφορες ενέργειες για να συμμορφωθεί με την υποχρέωση παράδοσης των εδαφών στην αυτόχθονη Κοινότητα Sawhoyamacha, μολονότι σημείωσε ότι αυτές πραγματοποιήθηκαν πέντε χρόνια μετά τη λήξη της προθεσμίας που είχε δοθεί για τη συμμόρφωση με το μέτρο αυτό. Εν προκειμένω, διαπιστώθηκε ότι είχε σημειωθεί η ακόλουθη πρόοδος σε ό,τι αφορά τη συμμόρφωση: i) η έγκριση, τον Μάιο του 2014, του νόμου για την απαλλοτρίωση των πατρογονικών γαιών που αναλογούν στην αυτόχθονη Κοινότητα Sawhoyamacha (ν. 5194/14)· ii) η απόφαση του Ανώτατου Δικαστηρίου της Παραγουάης να «μην κάνει δεκτή» προσφυγή αντισυνταγματικότητας που είχε ασκηθεί κατά του προαναφερθέντος νόμου περί απαλλοτριώσεως· iii) η απόφαση του Φεβρουαρίου 2015 του Αστικού και Εμπορικού Πρωτοδικείου σε 2^ο Βαθμό, με την οποία η Εθνική Τράπεζα Ανάπτυξης (Banco Nacional de Fomento) διατάχθηκε «να ανοίξει δικαστικό λογαριασμό κατόπιν εντολής του Δικαστηρίου», λόγω της άρνησης των ανωνύμων εταιρειών που είναι ιδιοκτήτριες των εν λόγω εκτάσεων να αποδεχθούν τις πληρωμές που αντιστοιχούν στην απαλλοτρίωση, και iv) η εγγραφή της «αίτησης για προληπτική καταχώριση του [εν λόγω] νόμου [περί απαλλοτριώσεως] ενώπιον του Αστικού και Εμπορικού Πρωτοδικείου»⁴³. Από την άλλη πλευρά, το παρόν Δικαστήριο διαπίστωσε ότι, μετά την παρέλευση σχεδόν τεσσάρων ετών από τη λήξη της προθεσμίας που είχε δοθεί από το Δικαστήριο για τη συμμόρφωση με την αποζημίωση, και πριν από την έγκριση του προαναφερθέντος νόμου περί απαλλοτριώσεως, μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha πραγματοποίησαν «ειρηνική είσοδο» στις πατρογονικές τους γαίες⁴⁴. Το Δικαστήριο αναφέρθηκε, επίσης, σε φερόμενες δραστηριότητες τρίτων που θα μπορούσαν να βλάψουν ανεπανόρθωτα τα εδάφη της κοινότητας αυτής, καθώς και στο καθήκον του Κράτους να τα διαφυλάξει, ενόσω προχωρά στη φυσική και επίσημη παράδοσή τους⁴⁵.

14. Τέλος, στην προαναφερθείσα Απόφαση του Ιουνίου 2015, το Δικαστήριο επέμεινε «ότι το Κράτος οφείλει να λάβει, οριστικά και το συντομότερο δυνατόν, όλα τα μέτρα που απαιτούνται για την αποτελεσματική συμμόρφωση με την Απόφαση», και ζήτησε από το Κράτος να «υποβάλει επικαιροποιημένες και λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με τις συγκεκριμένες ενέργειες που πραγματοποιεί και, εφόσον χρειαστεί, για τις ενέργειες εκείνες που παραμένουν σε εκκρεμότητα για την εκτέλεση της απαλλοτρίωσης και την τιτλοποίηση των γαιών, προκειμένου να συμμορφωθεί με την υποχρέωσή του να πραγματοποιήσει τη φυσική και επίσημη παράδοση των πατρογονικών γαιών»⁴⁶.

⁴³ Αιτιολογική σκέψη 22.

⁴⁴ Αιτιολογική σκέψη 23.

⁴⁵ Αιτιολογικές σκέψεις 24 έως 26.

⁴⁶ Αιτιολογική σκέψη 27.

B.2. Σκέψεις του Δικαστηρίου

i) Κατάσταση που διαπιστώθηκε κατά την επίσκεψη που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2017

15. Κατά τη διάρκεια της επίσκεψης για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2017 (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 8), η αντιπροσωπεία του Διαμερικανικού Δικαστηρίου είχε τη δυνατότητα να εξακριβώσει ότι τα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamcha διαβιούν στις πατρογονικές τους γαίες, όπως προκύπτει από τις φωτογραφίες 4 έως 6 που επισυνάπτονται στην παρούσα Απόφαση. Ωστόσο, οι εκτάσεις αυτές δεν έχουν ακόμη τιτλοποιηθεί υπέρ τους. Αυτό οφείλεται κυρίως σε νομικές ενέργειες (δύο προσφυγές αντισυνταγματικότητας κατά του ν. 5194 περί απαλλοτριώσεως που εκδόθηκε το 2014 και ένα αίτημα για τον καθορισμό των τιμών) στις οποίες προέβησαν οι απαλλοτριωθείσες ανώνυμες εταιρείες, για να αμφισβητήσουν το ποσό της αποζημίωσης που ορίζει ο εν λόγω νόμος περί απαλλοτριώσεως (κατωτέρω αιτιολογικές σκέψεις 16 έως 18). Επιπλέον, κατά τη διάρκεια της επίσκεψης εξακριβώθηκαν οι συνθήκες στέγασης και η παροχή βασικών υπηρεσιών, ιδίως σε ό,τι αφορά την παροχή πόσιμου νερού, την πρόσβαση σε αποχωρητήρια ή σε κατάλληλη αποχέτευση και επεξεργασία λυμάτων, την πρόσβαση σε υπηρεσίες υγειονομικής περίθαλψης και την πρόσβαση στην εκπαίδευση και την τροφή. Για τη βελτίωση των συνθηκών αυτών, το Κράτος ανέλαβε δεσμεύσεις κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας που πραγματοποιήθηκε στην πρωτεύουσα Ασουνσιόν στις 30 Νοεμβρίου 2017, οι οποίες θα αξιολογηθούν σε μεταγενέστερη απόφαση.

ii) Φυσική και επίσημη παράδοση των πατρογονικών γαιών

16. Με βάση τις πληροφορίες που παρουσίασε το Κράτος, οι οποίες επιβεβαιώθηκαν και από τους εκπροσώπους, το Δικαστήριο διαπιστώνει ότι ελήφθησαν ορισμένα μέτρα για να προχωρήσει η εκπλήρωση αυτής της αποζημίωσης:

α) το Ανώτατο Δικαστήριο της Παραγουάης αποφάσισε να «μην κάνει δεκτή» δεύτερη προσφυγή αντισυνταγματικότητας⁴⁷ που ασκήθηκε κατά του άρ. 3 του προαναφερθέντος νόμου περί απαλλοτριώσεως (ν. 5194/14), το οποίο ορίζει τον τρόπο με τον οποίο πρέπει να γίνει ο καθορισμός του ποσού και η καταβολή της αποζημίωσης για την απαλλοτρίωση⁴⁸.

β) διατάχθηκε με δικαστική απόφαση η «προληπτική καταχώριση του νόμου [περί απαλλοτριώσεως]» ενώπιον της «Γενικής Διεύθυνσης Δημοσίων Μητρώων».

γ) λόγω της απροθυμίας των εκπροσώπων των απαλλοτριωθείσων ανωνύμων εταιρειών να αποδεχθούν το ποσό της αποζημίωσης που όριζε ο εν λόγω νόμος περί απαλλοτριώσεως, πραγματοποιήθηκε τον Μάρτιο του 2015 δικαστική κατάθεση του ποσού που προέκυψε από την επίσημη φορολογική εκτίμηση της απαλλοτρίωσης, προκειμένου στη συνέχεια να προχωρήσει η «καταβολή πληρωμής με αποστολή».

17. Παρά τα ανωτέρω, το Κράτος ανέφερε ότι οι απαλλοτριωθείσες εταιρείες «υπέβαλαν αίτημα για τον καθορισμό των τιμών» ενώπιον του Αστικού και Εμπορικού Πρωτοδικείου σε 5^ο Βαθμό

⁴⁷ Πρόκειται για προσφυγή αντισυνταγματικότητας κατά του άρ. 3 του νόμου περί απαλλοτριώσεως, η οποία ασκήθηκε από τον νομικό εκπρόσωπο των εταιρειών Kansol S.A. και Roswell Company S.A. Προηγουμένως, οι ίδιες εταιρείες είχαν ασκήσει προσφυγή αντισυνταγματικότητας κατά του εν λόγω νόμου περί απαλλοτριώσεως στο σύνολό του, η οποία απορρίφθηκε ως απαράδεκτη από το Ανώτατο Δικαστήριο της Παραγουάης τον Σεπτέμβριο του 2014, γεγονός που επιβεβαιώθηκε από το Διαμερικανικό Δικαστήριο (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 13). Πρβλ. Συμφωνία και Απόφαση αριθ. 384 του Ανώτατου Δικαστηρίου της Παραγουάης της 2^{ας} Ιουνίου 2015 (Παράρτημα της έκθεσης που υπέβαλε το Κράτος στις 4 Δεκεμβρίου 2015).

⁴⁸ Το άρ. 3 του προαναφερθέντος νόμου περί απαλλοτριώσεως ορίζει: «προχωρήσατε στην αποζημίωση του ιδιοκτήτη των απαλλοτριωθέντων ακινήτων, σύμφωνα με το άρ. 109 του Εθνικού Συντάγματος, βάσει της εκτίμησης που διενεργήθηκε από το Υπουργείο Δημοσίων Έργων και Συγκοινωνιών [Ministerio de Obras Públicas y Comunicaciones (MOPC)] στις 25 Οκτωβρίου 2012. Η καταβολή του ποσού της αποζημίωσης θα πραγματοποιηθεί από το Ινστιτούτο Αυτόχθονων της Παραγουάης [Instituto Paraguayo del Indígena (INDI)]». Σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέσχε το Κράτος, «η προαναφερθείσα έκθεση φορολογικής εκτίμησης όρισε την τιμή σε: Gs. 34.939.617.222 (τριάντα τέσσερα δισεκατομμύρια εννιακόσια τριάντα εννέα εκατομμύρια εξακόσιες δεκαεπτά χιλιάδες διακόσια είκοσι δύο γκουαρανί)».

της Ασουνσιόν, καθώς επιδιώκουν «να επανακαθοριστεί από το Πρωτοδικείο η τιμή της αποζημίωσης, η οποία είχε ήδη καθοριστεί με τον νόμο [περί απαλλοτριώσεως] και επικυρωθεί από το Ανώτατο Δικαστήριο» (ανωτέρω αιτιολογικές σκέψεις 13 και 16.α). Μετά την ακρόαση για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2017, κατά την οποία η Παραγουάη ανέλαβε συγκεκριμένες δεσμεύσεις σε μια προσπάθεια επίσπευσης της διεκπεραίωσης του προαναφερθέντος αιτήματος για τον καθορισμό των τιμών, το Κράτος ανέφερε ότι τον Δεκέμβριο του 2017 το Πρωτοδικείο εξέδωσε απόφαση με την οποία: απέρριψε την ένσταση του δεδικασμένου που είχε υποβάλει το Ινστιτούτο Αυτοχθόνων της Παραγουάης (Instituto Paraguayo del Indígena) (στο εξής επίσης το «INDI»)· ενέκρινε την έκθεση της πραγματογνώμονος εκτιμήτριας που διόρισε το ίδιο δικαστήριο και έκανε δεκτό, με έξοδα, το αίτημα δικαστικού καθορισμού των τιμών, τροποποιώντας το ποσό που όφειλε να καταβάλει το INDI για την απαλλοτρίωση των γαιών. Κατά συνέπεια, το INDI «καταδικάστηκε να καταβάλει ποσό 55.4980746.740* [σ.σ. 55.498.746.740, διορθωμένο ποσό στο μετάφρασμα] (guarantías), αφήνοντας εκκρεμές υπόλοιπο 24.559.129.578 γκουαρανί, καταβλητέο εντός 10 ημερών από την τελεσιδικία της παρούσας [δικαστικής απόφασης]». Επιπλέον, το Κράτος υποστήριξε ότι τις πρώτες ημέρες του Φεβρουαρίου 2018 το INDI θα ασκούσε προσφυγή κατά της εν λόγω πρωτόδικης απόφασης⁴⁹.

18. Σε ό,τι αφορά την προαναφερθείσα δικαστική διαδικασία, οι εκπρόσωποι υποστήριξαν ότι αποτελεί «παράτυπη το γεγονός ότι το Πρωτοδικείο εκδικάζει ζήτημα που έχει ήδη επιλυθεί από το Ανώτατο Δικαστήριο» στο πλαίσιο των προσφυγών αντισυνταγματικότητας (ανωτέρω αιτιολογικές σκέψεις 13 και 16.α). Επιπλέον, αναφέρθηκαν και σε άλλες «ήσσονος σημασίας παρατυπίες» της εν λόγω δίκης, όπως «η έλλειψη συντονισμού μεταξύ των παρεμβαίνόντων του Κράτους (INDI και Γενικής Εισαγγελίας της Δημοκρατίας)». Πρόσθεσαν, επίσης, ότι το ποσό που είχε κατατεθεί για την πληρωμή με αποστολή «εισπράχθηκε τελικά» από τις απαλλοτριωθείσες εταιρείες (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 16.γ) και διατύπωσαν παρατηρήσεις σχετικά με το γεγονός ότι μέρος του ποσού αυτού επρόκειτο να διατεθεί, με δικαστική απόφαση, για την πληρωμή των εξόδων και όχι για την πληρωμή των απαλλοτριωθείσων εκτάσεων, όπως ήταν ο «προκαθορισμένος σκοπός» του, και ότι το εναπομείναν ποσό επρόκειτο να κατανεμηθεί μεταξύ των εταιρειών εσφαλμένα⁵⁰, γεγονός που θα είχε ως αποτέλεσμα την «υπερπληρωμή» σε μία από αυτές. Επιπλέον, επιβεβαίωσαν ότι το Κράτος «θα ασκούσε [...] έφεση κατά της πρωτόδικης απόφασης» της εν λόγω δίκης.

19. Παρά το γεγονός ότι το Κράτος έχει προβεί σε διάφορες ενέργειες με στόχο τη φυσική και επίσημη παράδοση στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha των πατρογονικών τους γαιών (ανωτέρω αιτιολογικές σκέψεις 13 και 16), το Δικαστήριο θεωρεί ιδιαίτερα σοβαρό το γεγονός ότι έχουν παρέλθει δέκα έτη από την εκπονή της προθεσμίας που δόθηκε με την Απόφαση για τη συμμόρφωση με την εν λόγω αποζημίωση (ανωτέρω παραπομπή 1 και αιτιολογική σκέψη 12) και πέντε έτη από την έγκριση του νόμου περί απαλλοτριώσεως των εν λόγω εκτάσεων (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 13), χωρίς να έχουν παραδοθεί επίσημα οι εκτάσεις στην αυτόχθονη Κοινότητα Sawhoyamacha μέσω της τιτλοποίησής τους υπέρ της. Το Δικαστήριο υπενθυμίζει ότι εναπόκειται στο Κράτος να λάβει μέτρα για να διασφαλίσει την αποτελεσματικότητα του νόμου αυτού και να προβεί στις απαραίτητες ενέργειες για την ολοκλήρωση της τιτλοποίησης αυτής το συντομότερο δυνατόν.

20. Μολονότι η Παραγουάη υποστήριξε ότι «το ποσό της αποζημίωσης έχει οριστεί στον [εν λόγω] νόμο» (ανωτέρω υποσημείωση 48) και επικυρώθηκε κατόπιν από το Ανώτατο Δικαστήριο (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 17), η αποτελεσματική εφαρμογή του εν λόγω νόμου και η τιτλοποίηση των εκτάσεων υπέρ της Κοινότητας Sawhoyamacha θα εξαρτάτο από την επίλυση των νομικών διαδικασιών καθορισμού των τιμών που κινήθηκαν στο πλαίσιο αστικής διαδικασίας από τις απαλλοτριωθείσες εταιρείες. Λαμβάνοντας υπόψη τους ισχυρισμούς της Παραγουάης και τις παρατηρήσεις των εκπροσώπων (ανωτέρω αιτιολογικές σκέψεις 17 και 18), το παρόν Δικαστήριο κρίνει αναγκαίο, καταρχάς, το Κράτος να διευκρινίσει αν,

⁴⁹ Στις γραπτές παρατηρήσεις τους τον Φεβρουάριο του 2018, οι εκπρόσωποι σημείωσαν ότι η Γενική Εισαγγελία της Δημοκρατίας επρόκειτο να ασκήσει, επίσης, προσφυγή.

⁵⁰ Εξήγησαν ότι «το ποσό που εισπράχθηκε από τις εταιρείες και χωρίς αντίρρηση του Κράτους [...] διατέθηκε σε ίσα μέρη [...] από το δικαστήριο, κατόπιν αιτήματος των [εταιρειών], και χωρίς αντίρρηση του INDI ή της Γενικής Εισαγγελίας της Δημοκρατίας». Ανέφεραν ότι, καθώς «κάθε ακίνητο ανήκει σε διαφορετικά νομικά πρόσωπα, των οποίων η αποτίμηση είναι επίσης διαφορετική», αυτό συνεπάγεται ότι «η Δικαστής αποφάσισε να πληρώσει περισσότερα σε μία από τις [εταιρείες] και, στη συνέχεια, η άλλη θα μπορούσε να ισχυριστεί ότι υπάρχει ακόμη έλλειψη συνολικής πληρωμής».

σύμφωνα με την εσωτερική του νομοθεσία, ήταν δυνατή η εκδίκαση αιτήματος για καθορισμό των τιμών, ακόμη και αν η τιμή είχε ήδη επικυρωθεί δικαστικά από το Ανώτατο Δικαστήριο.

21. Δεύτερον, δεδομένου ότι η προαναφερθείσα δικαστική διαδικασία για τον καθορισμό των τιμών βρίσκεται σε εξέλιξη, το Κράτος καλείται να υποβάλει επικαιροποιημένες και λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά με την τρέχουσα κατάστασή της και μια εκτίμηση του πραγματικού χρόνου που θα μπορούσε να παρέλθει έως ότου ληφθεί οριστική απόφαση, εφόσον οι τελευταίες πληροφορίες που παρέσχε η Παραγωγή είναι ότι τον Φεβρουάριο του 2018 επρόκειτο να ασκηθεί προσφυγή κατά της πρωτόδικης απόφασης (*ανωτέρω* αιτιολογική σκέψη 17)⁵¹. Επιπλέον, είναι αναγκαίο να αναφερθεί το Κράτος στους ισχυρισμούς των εκπροσώπων σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο επρόκειτο να χρησιμοποιηθεί το ποσό που κατατέθηκε από το Κράτος για την πληρωμή με αποστολή (*ανωτέρω* αιτιολογική σκέψη 18).

22. Από την άλλη πλευρά, παρά το γεγονός ότι, κατά τη διάρκεια της ακροαματικής διαδικασίας για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2017, το Κράτος δήλωσε ότι «οι εργαζόμενοι των απαλλοτριωθείσων εταιρειών που είχαν παραμείνει παράνομα μετά την απαλλοτρίωση και [...] οι οποίοι εκφόβιζαν τις κοινότητες [...] είχαν εκδιωχθεί [...], δίνοντας την ουσιαστική κατοχή της συνολικής έκτασης των εδαφών τους στα μέλη της αυτόχθονης κοινότητας», οι εκπρόσωποι των θυμάτων συνέχισαν να υποστηρίζουν ότι «η τιτλοποίηση και η μέτρηση των εδαφών παραμένει ημιτελής, με τα συνακόλουθα προβλήματα στα όρια των αγροτεμαχίων με τους εργάτες γης που βρίσκονται ακόμη στον χώρο». Εν προκειμένω, το Κράτος καλείται να αναφερθεί στην εν λόγω δήλωση των εκπροσώπων.

23. Με την επιφύλαξη της αναγνώρισης της προόδου ότι η Κοινότητα Sawhoyamacha καταλαμβάνει ήδη με φυσική παρουσία τις πατρογονικές της γαίες (*ανωτέρω* αιτιολογικές σκέψεις 13, 15 και 22), σύμφωνα με τις ως άνω εκτιμήσεις, το μέτρο που διατάχθηκε στην έκτη αιτιολογική παράγραφο της Απόφασης σχετικά με την επίσημη παράδοση των εν λόγω εδαφών στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha εξακολουθεί να εκκρεμεί προς συμμόρφωση.

Γ. Δημιουργία ταμείου για την ανάπτυξη των κοινοτήτων

Γ.1. Μέτρο που διατάχθηκε από το Δικαστήριο και παρακολούθηση που πραγματοποιήθηκε με προηγούμενες αποφάσεις

24. Στην έβδομη αιτιολογική παράγραφο και στα εδ. 224 και 225 της Απόφασης ορίστηκε, ως αποζημίωση για ηθική βλάβη, ότι το Κράτος όφειλε «να δημιουργήσει ταμείο για την ανάπτυξη των κοινοτήτων στα εδάφη που θα παραδοθούν στα μέλη της Κοινότητας». Το Δικαστήριο ανέφερε, επίσης, ότι για το αναφερόμενο αναπτυξιακό ταμείο «το Κράτος θα πρέπει να διαθέσει το ποσό του \$1.000.000,00 (ενός εκατομμυρίου δολαρίων ΗΠΑ)» και ότι το εν λόγω ταμείο «θα συνίσταται στην υλοποίηση εκπαιδευτικών, στεγαστικών, γεωργικών και υγειονομικών έργων, καθώς και στην παροχή πόσιμου νερού και στην κατασκευή υποδομών υγιεινής, προς όφελος των μελών της Κοινότητας». Επιπλέον, ορίστηκε ότι «τα έργα αυτά θα πρέπει να αποφασίζονται από μια επιτροπή υλοποίησης [...], και [ότι] θα πρέπει να ολοκληρωθούν εντός περιόδου δύο ετών, υπολογιζόμενης από την παράδοση των εδαφών στα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας». Σε ό,τι αφορά την προαναφερθείσα επιτροπή υλοποίησης, ορίστηκε ότι «θα είναι αρμόδια για τον καθορισμό των λεπτομερειών ενεργοποίησης του αναπτυξιακού ταμείου και θα αποτελείται από τρία μέλη: ένα μέλος εκπροσώπησης που θα οριστεί από τα θύματα, ένα από το Κράτος και ένα που θα οριστεί με κοινή συμφωνία μεταξύ των θυμάτων και του Κράτους»⁵².

⁵¹ Στην έκθεσή του τον Σεπτέμβριο του 2018 το Κράτος δεν παρουσίασε πληροφορίες σχετικά με τη συμμόρφωση με αυτό το μέτρο αποκατάστασης. Εν προκειμένω, οι εκπρόσωποι εξέφρασαν στις γραπτές παρατηρήσεις τους τον Οκτώβριο του 2018 ότι «η [εν λόγω] έκθεση του Κράτους δεν περιέχει καμία αναφορά στην κύρια αιτιολογική παράγραφο της Απόφασης» και σημείωσαν ότι «η κατάσταση δεν είχε αλλάξει στο παραμικρό» από τον Φεβρουάριο του 2018.

⁵² Τέλος, σημείωσε ότι, «εάν εντός έξι μηνών από την κοινοποίηση της [...] Απόφασης το Κράτος και οι εκπρόσωποι δεν καταλήξουν σε συμφωνία σχετικά με τη σύνθεση της επιτροπής [...], το Δικαστήριο θα τους συγκαλέσει σε συνεδρίαση για να αποφασίσουν επί του θέματος αυτού».

25. Στην Απόφαση του Φεβρουαρίου 2008 το παρόν Δικαστήριο διαπίστωσε, βάσει των ισχυρισμών των μερών, ότι «το Κράτος δεν είχε τηρήσει το σημείο αυτό της Απόφασης»⁵³. Στην Απόφαση του Προέδρου του Δικαστηρίου τον Σεπτέμβριο του 2016 επισημάνθηκε, σε σχέση με την απορρόφηση των κονδυλίων για την ανάπτυξη των κοινοτήτων που διατάχθηκαν στις Αποφάσεις των τριών υποθέσεων των αυτόχthonων κοινοτήτων κατά της Παραγουάης, ότι το Κράτος είχε αρκестεί στο να ενημερώσει ότι «το Ινστιτούτο Αυτόχthonων της Παραγουάης είχε συμπεριλάβει στο προσχέδιο του προϋπολογισμού του για το οικονομικό έτος [2016] το αίτημα για τα ποσά που απαιτούνταν για την κάλυψη των δεσμεύσεων που είχαν αναληφθεί σε όλες τις υποθέσεις με Απόφαση του Δικαστηρίου» και ότι το εν λόγω σχέδιο επρόκειτο να κατατεθεί «προς συζήτηση στη Βουλή». Επιπλέον, [σημειώθηκε] ότι το Κράτος είχε επισημάνει πως το εν λόγω Ινστιτούτο «είχε διαθέσει κονδύλια από τους προϋπολογισμούς του [...] για την εκτέλεση έργων ανάπτυξης των κοινοτήτων». Ωστόσο, η Προεδρία του παρόντος Δικαστηρίου σημείωσε ότι το Κράτος δεν είχε παρουσιάσει αποδεικτικά στοιχεία για τους προαναφερθέντες ισχυρισμούς, ούτε διευκρίνισε πώς είχαν υλοποιηθεί τα εν λόγω έργα για την ανάπτυξη των κοινοτήτων, οπότε δεν υπήρχαν επαρκείς επικαιροποιημένες πληροφορίες για την αξιολόγηση του μέτρου αυτού⁵⁴.

Γ.2. Σκέψεις του Δικαστηρίου

26. Κατά τη διάρκεια των επισκέψεων και της ακροαματικής διαδικασίας για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης, οι οποίες πραγματοποιήθηκαν τον Νοέμβριο του 2017, η αντιπροσωπεία του Δικαστηρίου έλαβε πληροφορίες από τα μέρη σχετικά με τη μη απορρόφηση των κονδυλίων για την ανάπτυξη των κοινοτήτων που διατάχθηκαν με τις Αποφάσεις επί των υποθέσεων των αυτόχthonων Κοινοτήτων Sawhoyamacha, Yakye Axa και Hákmok Kásek. Εν προκειμένω, επισημάνθηκε από τους εκπροσώπους ότι «[τα] ποσά δεν ζητήθηκαν από την Κυβέρνηση, διότι δεν τελούσαν υπό την υποχρέωση έγκρισης του Εθνικού Κογκρέσου, εφόσον ήταν εκτός προϋπολογισμού των δαπανών του Έθνους για το 2018». Το Κράτος δεσμεύτηκε να καταβάλει κάθε δυνατή προσπάθεια, ώστε να συμπεριλάβει τα κονδύλια αυτά στο οικονομικό έτος 2018⁵⁵. Καθώς αυτό δεν κατέστη δυνατό, το Κράτος ανέφερε τον Σεπτέμβριο του 2018 ότι «το INDI είχε λάβει εντολή να ζητήσει με τον χαρακτήρα του επείγοντος από το Υπουργείο Οικονομικών να συμπεριλάβει τα κονδύλια που απαιτούνταν από τις Αποφάσεις του Δικαστηρίου για το επόμενο οικονομικό έτος». Στη συνέχεια, τον Μάιο του 2019, η Παραγουάη ανέφερε ότι «μέσω του INDI είχε προχωρήσει στα απαραίτητα μέτρα για να λάβει κονδύλια από τον Γενικό Προϋπολογισμό του Έθνους για το έτος 2019, προκειμένου να συμμορφωθεί με τη δέσμευση προς τις [τρεις προαναφερθείσες] κοινότητες». Εξήγησε, επίσης, ότι η καταβολή των κονδυλίων ανάπτυξης για τις τρεις κοινότητες θα πραγματοποιηθεί σε «τρεις ετήσιες δόσεις» μεταξύ 2019 και 2021 και παρέσχε χρονοδιάγραμμα καταβολής κονδυλίων⁵⁶. Δήλωσε, επίσης, ότι «απέμεναν λίγες μόνο διοικητικές διαδικασίες για να πραγματοποιηθεί η [πρώτη] μεταφορά υπέρ της κοινότητας Sawhoyamacha». Οι εκπρόσωποι επισήμαναν ότι, μολονότι η Παραγουάη «ανακοίνωσε [ότι] το ποσό που αντιστοιχεί στην [πρώτη] εκταμίευση του κονδυλίου ανάπτυξης για την] Κοινότητα Sawhoyamacha θα παραδοθεί φέτος, [...] δεν προσδιορίστηκε ακριβής ημερομηνία σχετικά με αυτό».

27. Το Δικαστήριο εκτιμά θετικά το γεγονός ότι στον εθνικό προϋπολογισμό του 2019 έχουν προβλεφθεί κονδύλια για την ενεργοποίηση του ταμείου ανάπτυξης που αντιστοιχεί στην αυτόχthonη κοινότητα Sawhoyamacha. Σχετικά με τα όσα ανέφερε το Κράτος (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 16), το παρόν Δικαστήριο θεωρεί ότι η Παραγουάη είναι απαραίτητο να υποβάλει έκθεση σχετικά με τις διοικητικές διαδικασίες που πρέπει να ολοκληρωθούν και να υποδείξει μια εκτιμώμενη ημερομηνία κατά την οποία η

⁵³ Αιτιολογικές σκέψεις 15 έως 17.

⁵⁴ Αιτιολογική σκέψη 15.

⁵⁵ Στη συνέχεια, στην έκθεσή του τον Ιανουάριο του 2018, υποστήριξε ότι «το INDI έχει ξεκινήσει την τεχνική μελέτη που απαιτείται για τον επαναπρογραμματισμό του προϋπολογισμού, ώστε [αυτή] να συμπεριληφθεί στον προϋπολογισμό του οικονομικού έτους 2018», «προκειμένου να είναι σε θέση να διαθέσει τα κονδύλια που απαιτούνται από τις Αποφάσεις του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων».

⁵⁶ Το χρονοδιάγραμμα αυτό περιγράφει λεπτομερώς το ποσό που θα καταβάλει το Κράτος σε καθεμία από τις τρεις κοινότητες μεταξύ 2019 και 2021. *Πρβλ.* Έγγραφο με τίτλο «Πίνακας Πληρωμών Διεθνών Δικαστικών Αποφάσεων» (Παράρτημα της έκθεσης που υπέβαλε το Κράτος στις 8 Μαΐου 2019).

Κοινότητα Sawhoyamacha θα μπορούσε να λάβει την πρώτη δόση από το ταμείο ανάπτυξης, ούτως ώστε να καταστεί δυνατή η υλοποίηση έργων στα εδάφη στα οποία πλέον διαβίoi (ανωτέρω αιτιολογικές σκέψεις 13, 15 και 23).

28. Επιπλέον, σε ό,τι αφορά τη συγκρότηση της επιτροπής υλοποίησης για τα κονδύλια ανάπτυξης, το παρόν Δικαστήριο διαπιστώνει ότι στις 24 Απριλίου 2019 η Προεδρία του INDI εξέδωσε την απόφαση αριθ. 211/19 «με την οποία συγκροτήθηκαν οι επιτροπές υλοποίησης για την απορρόφηση των κονδυλίων ανάπτυξης των αυτόχθονων κοινοτήτων με απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου [...]»⁵⁷. Στην εν λόγω απόφαση ορίζεται ότι η επιτροπή υλοποίησης για το ταμείο ανάπτυξης της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha αποτελείται από τη σημερινή πρόεδρο του INDI ως εκπρόσωπο του Κράτους⁵⁸, τον εκπρόσωπο της Κοινότητας Εριμπέρτο Αμέρικο Αγιάλα (Eriberto Américo Ayala) εκ μέρους των θυμάτων και τον ανθρωπολόγο Ενρίκε Αμαρίγια Αγιάλα (Enrique Amarilla Ayala), ως εκπρόσωπο που έχει οριστεί με κοινή συμφωνία μεταξύ των θυμάτων και του Κράτους. Το παρόν Δικαστήριο εκτιμά θετικά το γεγονός ότι η σύνθεση αυτή συμφωνήθηκε από το Κράτος, τους ηγέτες της κοινότητας και τους εκπροσώπους της σε συνάντηση που πραγματοποιήθηκε την ημέρα πριν από την έκδοση της προαναφερθείσας απόφασης του INDI, και θεωρεί ότι η σύνθεση αυτή είναι σύμφωνη με τις διατάξεις του εδ. 225 της Απόφασης του Δικαστηρίου (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 24).

29. Επιπλέον, το παρόν Δικαστήριο λαμβάνει υπόψη τα όσα ανέφερε η Παραγουάη σχετικά με το γεγονός ότι η προαναφερθείσα επιτροπή υλοποίησης «ήδη ασκεί [...] πλήρως τα καθήκοντά της, εργαζόμενη επί των λεπτομερειών απορρόφησης των κονδυλίων, επί των έργων, καθώς και επί των κανονισμών που θα τα διέπουν».

30. Βάσει των ανωτέρω, το Δικαστήριο θεωρεί ότι το μέτρο που διατάχθηκε στην έβδομη αιτιολογική παράγραφο της Απόφασης, σχετικά με τη δημιουργία ταμείου για την ανάπτυξη των κοινοτήτων που θα ενεργοποιηθεί στα εδάφη που πρόκειται να παραδοθούν στα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha, εκκρεμεί προς συμμόρφωση. Το Κράτος οφείλει να υποβάλει, εντός της προθεσμίας που ορίζεται στο αιτιολογικό μέρος της παρούσας απόφασης, επικαιροποιημένες και λεπτομερείς πληροφορίες σε ό,τι αφορά τη συμμόρφωση με το μέτρο αυτό, συμπεριλαμβανομένων αυτών που ζητούνται στην αιτιολογική σκέψη 27 της παρούσας Απόφασης.

Δ. Υλοποίηση προγράμματος καταγραφής και τεκμηρίωσης της ταυτότητας

Δ.1. Μέτρο που διατάχθηκε από το Δικαστήριο και παρακολούθηση που πραγματοποιήθηκε με προηγούμενες αποφάσεις

31. Στην ενδέκατη αιτιολογική παράγραφο και στο εδ. 231 της Απόφασης ορίστηκε ότι «το Κράτος οφείλει να υλοποιήσει, εντός μέγιστης προθεσμίας ενός έτους από την κοινοποίηση της [...] Απόφασης, πρόγραμμα καταγραφής και τεκμηρίωσης, ούτως ώστε τα μέλη της Κοινότητας να έχουν τη δυνατότητα καταγραφής και απόκτησης των εγγράφων ταυτοποίησής τους».

32. Στην Απόφαση παρακολούθησης της συμμόρφωσης τον Φεβρουάριο του 2008 το Δικαστήριο δήλωσε ότι το Κράτος «είχε συμμορφωθεί μερικώς» με αυτό το μέτρο αποκατάστασης. Για τον σκοπό αυτόν, «εκτιμήθηκαν οι προσπάθειες που κατέβαλε το Κράτος», οι οποίες συνίσταντο στο γεγονός ότι «υπάλληλοι του τμήματος Μητρώου Κοινοτήτων του INDI είχαν επισκεφθεί την Κοινότητα [...] σε τρεις περιστάσεις συνοδευόμενοι από έναν αξιωματικό του Τμήματος Ταυτοποίησης της Εθνικής Αστυνομίας για την έκδοση δελτίου ταυτότητας, καθώς και πιστοποιητικού γέννησης και Κάρτας Ιθαγενούς»⁵⁹ για τους αυτόχθονες.

⁵⁷ Πρβλ. Απόφαση αριθ. 211/19 που εκδόθηκε στις 24 Απριλίου 2019 από την πρόεδρο του INDI (Παράρτημα της έκθεσης που υπέβαλε το Κράτος στις 8 Μαΐου 2019).

⁵⁸ Η κυρία Άνα Μαρία Άλεν Δάβαλος (Ana María Allen Dávalos). Επιπλέον, το Κράτος όρισε τον κύριο Ντιέγο δε λος Ρίος Μπακέρ (Diego de los Ríos Baquer) και την κυρία Μαρία Κριστίνα Βελάσκο Πάρα (María Cristina Velazco Parra) ως «αναπληρωματικούς» εκπροσώπους.

⁵⁹ Αιτιολογικές σκέψεις 40 έως 43.

Δ.2. Σκέψεις του Δικαστηρίου

33. Σύμφωνα με τις πληροφορίες που παρέσχε το Κράτος και που δεν αμφισβητήθηκαν από τους εκπροσώπους, το παρόν Δικαστήριο διαπιστώνει ότι τον Μάρτιο και τον Νοέμβριο του 2017 η Παραγουάη, «μέσω διαφόρων [κρατικών] φορέων, πραγματοποίησε [...] ημέρες τεκμηρίωσης για τα μέλη [της] κοινότητας, παρέχοντας επιπλέον υπηρεσίες στην κοινότητα στο πλαίσιο του προγράμματος "Ας γίνουμε πολίτες, οικοδομώντας τη συνύπαρξη", όπως για παράδειγμα: καταγραφές γεννήσεων, έκδοση δελτίων ταυτότητας, υπηρεσίες κομμωτηρίου και άλλες».

34. Επιπροσθέτως, επισημαίνεται ότι τον Νοέμβριο του 2017 το Υπουργείο Εσωτερικών εξέδωσε την απόφαση αριθ. 560, με την οποία, λαμβάνοντας υπόψη τις Αποφάσεις που εξέδωσε το Διαμερικανικό Δικαστήριο στις τρεις υποθέσεις των αυτόχθονων κοινοτήτων κατά της Παραγουάης, αποφάσισε «να καθιερώσει τη διενέργεια εκστρατειών τεκμηρίωσης»⁶⁰. Το Κράτος δήλωσε ότι τέτοιες «εκστρατείες τεκμηρίωσης» θα διενεργούνται στις τρεις αυτόχθονες κοινότητες «περιοδικά, δύο φορές τον χρόνο». Οι εκπρόσωποι διατύπωσαν την παρατήρηση ότι «ενώ το μεγαλύτερο μέρος της κοινότητας είναι καταγεγραμμένο, το Κράτος εξακολουθεί να μην έχει καταφέρει να υποδείξει το συγκεκριμένο πρόγραμμα που επρόκειτο να δρομολογήσει, προκειμένου να διευκολύνεται η συνεχής τεκμηρίωση και όχι μόνο σε ορισμένες περιόδους του έτους».

35. Το Δικαστήριο αξιολογεί θετικά την απόφαση που εξέδωσε το Υπουργείο Εσωτερικών και θεωρεί ότι αυτή συνεπάγεται την υποχρέωση του Κράτους για διενέργεια εκστρατειών τεκμηρίωσης της ταυτότητας όχι μόνο στην Κοινότητα Sawhoyamacha, αλλά και στις άλλες δύο κοινότητες για τις υποθέσεις των οποίων έχει αποφανθεί το Δικαστήριο. Επιπλέον, το Δικαστήριο σημειώνει τη δέσμευση του Κράτους για διενέργεια τέτοιων εκστρατειών δύο φορές τον χρόνο. Μολονότι οι εκπρόσωποι θεώρησαν ότι η τεκμηρίωση θα πρέπει να είναι «συνεχής», είναι σκόπιμο να υπενθυμιστεί ότι στην Απόφαση αναφέρθηκε μόνο ότι το Κράτος όφειλε να υλοποιήσει πρόγραμμα καταγραφής και τεκμηρίωσης, ούτως ώστε τα μέλη της Κοινότητας να έχουν τη δυνατότητα «να καταγραφούν και να αποκτήσουν τα έγγραφα ταυτοποίησής τους» (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 31), για το οποίο έχει εγγυηθεί το Κράτος με την προαναφερθείσα υπουργική απόφαση. Σε ό,τι αφορά τους ισχυρισμούς των εκπροσώπων (ανωτέρω αιτιολογική σκέψη 34), το Δικαστήριο θεωρεί ότι οι ενέργειες που πραγματοποίησε το Κράτος είναι επαρκείς για να κηρύξει τη συμμόρφωση με το εν λόγω μέτρο αποκατάστασης.

36. Με βάση τα ανωτέρω, το παρόν Δικαστήριο θεωρεί ότι το Κράτος έχει συμμορφωθεί πλήρως με το μέτρο αποκατάστασης που διατάχθηκε στην ενδέκατη αιτιολογική παράγραφο της Απόφασης σχετικά με την υλοποίηση προγράμματος καταγραφής και τεκμηρίωσης, ούτως ώστε τα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha να έχουν τη δυνατότητα καταγραφής και απόκτησης των εγγράφων ταυτοποίησής τους.

Ε. Αίτημα για πληροφορίες σχετικά με την παροχή βασικών αγαθών και υπηρεσιών στα μέλη της Κοινότητας Sawhoyamacha

37. Στην ένατη αιτιολογική παράγραφο και στο εδ. 230 της Απόφασης το Δικαστήριο όρισε ότι:

[...] ενόσω τα μέλη της Κοινότητας δεν διαθέτουν γη, το Κράτος οφείλει να λάβει αμέσως και σε τακτική και μόνιμη βάση τα ακόλουθα μέτρα: α) επαρκής παροχή πόσιμου νερού για την κατανάλωση και την προσωπική υγιεινή των μελών της Κοινότητας· β) ιατρικός έλεγχος και περίθαλψη όλων των μελών της Κοινότητας, ιδίως των παιδιών, των ηλικιωμένων και των γυναικών, συνοδευόμενη από τακτικές εκστρατείες εμβολιασμού και αποπαρασίτωσης, με σεβασμό στα έθιμα και τις παραδόσεις τους· γ) διανομή τροφίμων σε κατάλληλη ποιότητα και επαρκή ποσότητα· δ) δημιουργία αποχωρητηρίων ή οποιουδήποτε είδους κατάλληλων εγκαταστάσεων υγιεινής στους οικισμούς της Κοινότητας, και ε) παροχή του απαραίτητου υλικού και ανθρώπινου δυναμικού στο σχολείο του οικισμού «Σάντα Ελίσα» και δημιουργία προσωρινού σχολείου με το απαραίτητο υλικό και ανθρώπινο δυναμικό για τα παιδιά του οικισμού «Km. 16». Στο μέτρο του δυνατού, η παρεχόμενη εκπαίδευση θα λαμβάνει υπόψη την κουλτούρα της Κοινότητας και της Παραγουάης και θα είναι δίγλωσση, στη γλώσσα Ένξετ (Enxet) και, κατ' επιλογήν των μελών της Κοινότητας, στην ισπανική ή την γκουαρανί.

⁶⁰ Πρβλ. Απόφαση αριθ. 560 του Υπουργείου Εσωτερικών της 23^{ης} Νοεμβρίου 2017 (Παράρτημα της έκθεσης που υπέβαλε το Κράτος στις 17 Ιανουαρίου 2018).

38. Προκειμένου να αξιολογηθεί η συμμόρφωση με το μέτρο αυτό, το παρόν Δικαστήριο ζητεί από το Κράτος να υποβάλει επικαιροποιημένες και λεπτομερείς πληροφορίες σχετικά, οι οποίες θα πρέπει να λάβουν υπόψη τις δεσμεύσεις που ανέλαβαν οι διάφορες κρατικές αρχές κατά την επίσκεψη παρακολούθησης της συμμόρφωσης που πραγματοποιήθηκε τον Νοέμβριο του 2017 σε ό,τι αφορά τις πτυχές που συνδέονται με την εφαρμογή του εν λόγω μέτρου, καθώς και τις παρατηρήσεις που διατύπωσαν οι εκπρόσωποι των θυμάτων στα υπομνήματα που υπέβαλαν μετά την επίσκεψη και την ακροαματική διαδικασία παρακολούθησης, μεταξύ Φεβρουαρίου 2018 και Μαΐου 2019 (ανωτέρω παραπομπή 10).

ΩΣ ΕΚ ΤΟΥΤΟΥ:

ΤΟ ΔΙΑΜΕΡΙΚΑΝΙΚΟ ΔΙΚΑΣΤΗΡΙΟ ΑΝΘΡΩΠΙΝΩΝ ΔΙΚΑΙΩΜΑΤΩΝ,

κατά την άσκηση των αρμοδιοτήτων του για την παρακολούθηση της συμμόρφωσης με τις αποφάσεις του, σύμφωνα με τα άρθρα 33, 62 παρ. 1, 62 παρ. 3, 65, 67 και 68 παρ. 1 της Αμερικανικής Σύμβασης για τα Ανθρώπινα Δικαιώματα, 24, 25 και 30 του Καταστατικού, και 31 παρ. 2 και 69 του Εσωτερικού Κανονισμού του,

ΑΠΟΦΑΣΙΖΕΙ:

1. Επαναβεβαιώνει τη σημασία του γεγονότος ότι η Παραγουάη έχει δώσει τη συγκατάθεση και τη συνεργασία της για τη διενέργεια διαδικασιών παρακολούθησης της συμμόρφωσης με την Απόφαση στις αυτόχθονες Κοινότητες Yakye Axa, Sawhoyamacha και Xákmok Kásek, που βρίσκονται στο γεωγραφικό διαμέρισμα Πρεσιδέντε Άγιες, στην περιοχή Τσάκο της Παραγουάης, αφού αυτό επέτρεψε την άμεση επαλήθευση από το Διαμερικανικό Δικαστήριο και τη μεγαλύτερη συμμετοχή των θυμάτων και των διαφόρων κρατικών αξιωματούχων και αρχών που είναι επιφορτισμένοι με την εφαρμογή των διαφόρων μέτρων αποκατάστασης που διατάχθηκαν στην Απόφαση, καθώς και την πιο άμεση επαφή μεταξύ των μερών, προκειμένου να εντοπιστούν τυχόν εμπόδια και να δοθούν λύσεις για τη συμμόρφωση με τις αποζημιώσεις.
2. Δηλώνει, σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην αιτιολογική σκέψη 36 της παρούσας Απόφασης, ότι το Κράτος έχει συμμορφωθεί πλήρως με το μέτρο που σχετίζεται με την «υλοποίηση [...] προγράμματος καταγραφής και τεκμηρίωσης, ούτως ώστε τα μέλη της Κοινότητας [Sawhoyamacha] να έχουν τη δυνατότητα καταγραφής και απόκτησης των εγγράφων ταυτοποίησής τους» (ενδέκατη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης).
3. Διατηρεί ανοικτή τη διαδικασία παρακολούθησης της συμμόρφωσης με τα ακόλουθα μέτρα αποκατάστασης:
 - α) φυσική και επίσημη παράδοση του πατρογονικού εδάφους στα μέλη της αυτόχθονης Κοινότητας Sawhoyamacha (έκτη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης)·
 - β) δημιουργία ταμείου για την ανάπτυξη των κοινοτήτων (έβδομη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης)·
 - γ) καταβολή αποζημίωσης για ηθική βλάβη και για έξοδα και δαπάνες (όγδοη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης)·
 - δ) παροχή βασικών αγαθών και υπηρεσιών απαραίτητων για τη διαβίωση των μελών της Κοινότητας, ενόσω αυτά δεν διαθέτουν γη (ένατη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης)·
 - ε) λήψη νομοθετικών, διοικητικών και κάθε άλλου είδους μέτρων, ώστε να διασφαλιστεί ότι τα μέλη των αυτόχθονων πληθυσμών θα απολαύουν αποτελεσματικά του δικαιώματος της ιδιοκτησίας (δωδέκατη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης), και
 - στ) δημοσίευση ορισμένων τμημάτων της Απόφασης σε εφημερίδα εθνικής κυκλοφορίας (δέκατη τρίτη αιτιολογική παράγραφος της Απόφασης).

4. Διατάσσει το Κράτος να λάβει, οριστικά και το συντομότερο δυνατόν, τα αναγκαία μέτρα για την αποτελεσματική και άμεση συμμόρφωση με τα έξι εκκρεμή σημεία της Απόφασης επί της ουσίας, επί των αποζημιώσεων και επί των εξόδων που εκδόθηκε στην παρούσα υπόθεση, σύμφωνα με τα όσα αναφέρονται στην παρούσα Απόφαση και με τις διατάξεις του άρ. 68 παρ. 1 της Αμερικανικής Σύμβασης των δικαιωμάτων του ανθρώπου.
5. Διατάσσει το Κράτος να υποβάλει στο Διαμερικανικό Δικαστήριο Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων, το αργότερο έως τις 13 Σεπτεμβρίου 2019, έκθεση σχετικά με όλα τα μέτρα που εκκρεμούν προς συμμόρφωση, σύμφωνα με τα αναφερόμενα στην τρίτη αιτιολογική παράγραφο και στις αιτιολογικές σκέψεις 20 έως 22, 27 και 30 της παρούσας Απόφασης.
6. Διατάσσει τους εκπροσώπους των θυμάτων και τη Διαμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων να υποβάλουν παρατηρήσεις επί της έκθεσης του Κράτους η οποία αναφέρεται στην προηγούμενη αιτιολογική παράγραφο, εντός τεσσάρων και έξι εβδομάδων, αντίστοιχα, από την παραλαβή της έκθεσης.
7. Διατάσσει τη Γραμματεία του Δικαστηρίου να κοινοποιήσει την παρούσα Απόφαση στο Κράτος, στους εκπροσώπους των θυμάτων και στη Διαμερικανική Επιτροπή Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων.

**Σημείωση μεταφράστριας: Καταβλήθηκε προσπάθεια να διορθωθεί το εσφαλμένα αναγραφόμενο πρώτο ποσό της αιτιολογικής σκέψης 17 μέσω του Επίτιμου Προξενείου της Παραγουάης στην Αθήνα, απ' όπου και ελήφθη η διαφώτιση ότι, κατά πάσα πιθανότητα, πρόκειται για λάθος πληκτρολόγηση του «0» αντί της τελείας μεταξύ χιλιάδων και εκατομμυρίων στο εν λόγω ποσό, όπως παρατίθεται σε αγκύλες.*

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Φωτογραφία αρ. 1

Φωτογραφία αρ. 2

Φωτογραφία αρ. 3

Φωτογραφία αρ. 4

Φωτογραφία αρ. 5

Φωτογραφία αρ. 6

ΔΔΑΔ. Υπόθεση Αυτόχθονης Κοινότητας *Sawhooyataxa* κατά Παραγωγής. Παρακολούθηση Συμμόρφωσης με την Απόφαση. Απόφαση του Διαμερικανικού Δικαστηρίου Ανθρωπίνων Δικαιωμάτων της 14^{ης} Μαΐου 2019.

Εδουάρδο Φερέρ Μακ-Γκρέγκορ Πουασότ
(Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot)
Πρόεδρος

Εδουάρδο Βίο Γκρόσι
(Eduardo Vio Grossi)

Ουμπέρτο Αντόνιο Σιέρα Πόρτο
(Humberto Antonio Sierra Porto)

Ελίζαμπετ Όδιο Μπενίτο
(Elizabeth Odio Benito)

Εουχένιο Ραούλ Σαφαρόνι
(Eugenio Raúl Zaffaroni)

Λ. Πατρίσιο Πασμίνιο Φρέιρε
(L. Patricio Pazmiño Freire)

Ρικάρδο Σ. Πέρες Μανρίκε
(Ricardo C. Pérez Manrique)

Πάμπλο Σαβέδρα Αλεσάντρι
(Pablo Saavedra Alessandri)
Γραμματέας

Να κοινοποιηθεί και να εκτελεστεί,

Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot
Presidente

P. S. Alessandri
Secretario

5. Πρωτότυπο Κείμενο & Οπτικοακουστικό Υλικό

**RESOLUCIÓN DE LA
CORTE INTERAMERICANA DE DERECHOS HUMANOS
DE 14 DE MAYO DE 2019
CASO COMUNIDAD INDÍGENA SAWHOYAMAXA VS. PARAGUAY
SUPERVISIÓN DE CUMPLIMIENTO DE SENTENCIA**

VISTO:

1. La Sentencia de fondo, reparaciones y costas emitida por la Corte Interamericana de Derechos Humanos (en adelante "la Corte", "la Corte Interamericana" o "el Tribunal") el 29 de marzo de 2006¹. La Corte determinó que la República del Paraguay (en adelante "el Estado" o "Paraguay") incurrió en responsabilidad internacional por haber violado, entre otros², los derechos a la propiedad, a las garantías judiciales y a la protección judicial, por no haber garantizado el derecho a la propiedad comunitaria sobre las tierras tradicionales de la Comunidad indígena Sawhoyamaxe, lo cual generó numerosas afectaciones a sus respectivos miembros. El Tribunal estableció que su Sentencia constituye por sí misma una forma de reparación y, adicionalmente, ordenó al Estado determinadas medidas de reparación (*infra* Considerando 1).
2. Las Resoluciones de supervisión de cumplimiento de Sentencia emitidas por la Corte el 2 de febrero de 2007³ y el 8 de febrero de 2008⁴ en relación con el presente caso, y el 24 de junio de 2015, mediante la cual se supervisó, de manera conjunta para los tres casos contra Paraguay relativos a las Comunidades indígenas Yakye Axa, Sawhoyamaxe y Xákmok Kásek (en adelante también "los tres casos"), el grado de cumplimiento de las reparaciones relativas a la identificación, entrega y titulación de tierras tradicionales a esas comunidades⁵.
3. Los informes presentados por el Estado en diciembre de 2015 y enero de 2016.
4. El escrito presentado por los representantes de las víctimas (en adelante "los representantes")⁶ en junio de 2016.

¹ Cfr. *Caso Comunidad Indígena Sawhoyamaxe Vs. Paraguay. Fondo, Reparaciones y Costas*. Sentencia de 29 de marzo de 2006. Serie C No. 146. El texto íntegro de la Sentencia se encuentra disponible en: http://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_146_esp2.pdf. La Sentencia fue notificada el 19 de mayo de 2006.

² El Tribunal también declaró la responsabilidad internacional del Estado por la violación del derecho a la vida y los derechos del niño, por las muertes de un adulto y 18 niños de la Comunidad Sawhoyamaxe, atribuibles al Estado por la falta de adopción de suficientes medidas positivas por parte de éste para prevenir o evitar que se produjeran dichas muertes, cuyas causas fueron diversas enfermedades y problemas de salud, deshidratación y desnutrición. Adicionalmente, se declaró que Paraguay violó el derecho a la personalidad jurídica, en perjuicio de determinados miembros de la Comunidad Sawhoyamaxe que fallecieron y no contaban con registro de nacimiento o defunción, ni algún otro documento otorgado por el Estado que demostrara su identidad.

³ Disponible en: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/sawhoyamaxe_02_02_07.pdf.

⁴ Disponible en: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/sawhoyamaxe_08_02_08.pdf.

⁵ Disponible en: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/yakie_24_06_15.pdf.

⁶ La organización Tierraviva.

5. El escrito de observaciones presentado por la Comisión Interamericana de Derechos Humanos (en adelante "la Comisión Interamericana" o "la Comisión") en julio de 2016.
6. La Resolución del Presidente de la Corte de 1 de septiembre de 2016 correspondiente a los tres casos (*infra* Considerando 5) que tuvo por objeto disponer la coordinación de una visita de supervisión de cumplimiento al Paraguay⁷.
7. La Resolución de supervisión de cumplimiento de Sentencia emitida por la Corte el 30 de agosto de 2017, de manera conjunta para los tres casos, en la que se declaró el cumplimiento total o parcial de algunas reparaciones⁸.
8. Las visitas de una delegación de la Corte Interamericana al Chaco paraguayo, donde se encuentran las Comunidades indígenas Yakye Axa, Sawhoyamaya y Xákmok Kásek, realizadas del 27 al 29 de noviembre de 2017 y la audiencia privada sobre supervisión de cumplimiento de las Sentencias, celebrada en Asunción, Paraguay, el 30 de noviembre de 2017 (*infra* Considerandos 6 a 11).
9. Los escritos presentados por el Estado entre agosto de 2017 y mayo de 2019.
10. Los escritos presentados por los representantes entre mayo de 2017 y mayo de 2019.
11. Los escritos de observaciones presentados por la Comisión en agosto de 2017 y agosto de 2018.

CONSIDERANDO QUE:

1. En el ejercicio de su función jurisdiccional de supervisar el cumplimiento de sus decisiones⁹, la Corte ha venido supervisando la ejecución de la Sentencia emitida en el presente caso hace más de trece años (*supra* Visto 1). El Tribunal ha emitido resoluciones de supervisión de cumplimiento en 2007, 2008, 2015 y 2017, en las cuales declaró que en el presente caso el Estado dio cumplimiento total a una medida de reparación¹⁰ y cumplimiento parcial a tres reparaciones¹¹, y que se encuentran pendientes de cumplimiento siete medidas de reparación (*infra* Considerandos 12, 24, 31 y 37 y punto resolutivo 3).
2. De conformidad con lo establecido en el artículo 68.1 de la Convención Americana, "[l]os Estados Partes en la Convención se comprometen a cumplir la decisión de la Corte en todo caso en que sean partes". Esta obligación incluye el deber del Estado de informar a la Corte sobre las medidas adoptadas para cumplir cada uno de los puntos ordenados, lo cual es fundamental para evaluar el estado de cumplimiento de la Sentencia en su conjunto¹². Los Estados Parte en la Convención deben garantizar el cumplimiento de las disposiciones convencionales y sus efectos propios (*effet utile*) en el plano de sus respectivos derechos

⁷ Disponible en: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/comunidades_01_09_16.pdf.

⁸ Disponible en: http://www.corteidh.or.cr/docs/supervisiones/3casosparaguayos_30_08_17.pdf.

⁹ Facultad que además se desprende de lo dispuesto en los artículos 33, 62.1, 62.3 y 65 de la Convención Americana y 30 de su Estatuto y se encuentra regulada en el artículo 69 de su Reglamento.

¹⁰ Dio cumplimiento total a la medida correspondiente a establecer en los asientos Santa Elisa y Kilómetro 16 de la Comunidad Sawhoyamaya un sistema de comunicación que permita a las víctimas contactarse con las autoridades de salud competentes, para la atención de casos de emergencia (*punto resolutivo décimo de la Sentencia*).

¹¹ Ha dado cumplimiento parcial a las medidas de reparación relativas a: i) efectuar el pago de las indemnizaciones por concepto de daño inmaterial y reintegro de costas y gastos (*punto resolutivo octavo de la Sentencia*); ii) realizar un programa de registro y documentación (*punto resolutivo décimo primero de la Sentencia*), y iii) realizar la publicación y transmisión radial de determinadas partes de la Sentencia, ya que el Estado cumplió con realizar la publicación en el diario oficial y con la transmisión radial, quedando pendiente la publicación en el diario de circulación nacional (*punto resolutivo décimo tercero de la Sentencia*).

¹² Cfr. *Caso Cinco Pensionistas Vs. Perú. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia*. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 17 de noviembre de 2004, Considerando 5, y *Caso Molina Theissen Vs. Guatemala. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia*. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 14 de marzo de 2019, Considerando 2.

internos. Estas obligaciones deben ser interpretadas y aplicadas de manera que la garantía protegida sea verdaderamente práctica y eficaz, teniendo presente la naturaleza especial de los tratados de derechos humanos¹³.

3. En esta Resolución el Tribunal se pronunciará sobre tres medidas de reparación relativas a: la entrega de las tierras tradicionales a los miembros de la Comunidad Sawhoyamaya, la creación de un fondo de desarrollo comunitario y la realización de un programa de registro y documentación para que los miembros de la comunidad puedan tener documentos de identidad. Para ello, la Corte valorará la información presentada por las partes y la Comisión Interamericana, al igual que la recabada de forma directa a través de la visita que se realizó a la Comunidad indígena Sawhoyamaya y en la audiencia privada de supervisión. La información recibida durante la visita sobre la implementación de la reparación relativa al suministro de bienes y servicios básicos a la Comunidad Sawhoyamaya, la que ha sido presentada al respecto con posterioridad a la misma, y la información sobre las restantes medidas de reparación, será valorada por el Tribunal en una posterior resolución de supervisión de cumplimiento¹⁴, por lo cual en esta oportunidad se realizará al Estado una solicitud de información actualizada (*infra* Considerandos 37 y 38 y punto resolutivo 5) .

4. La presente resolución se estructura en el siguiente orden:

A. Visita a tres comunidades indígenas en el Chaco paraguayo y audiencia conjunta para los casos de las tres comunidades indígenas

B. Entrega física y formal de las tierras tradicionales a los miembros de la Comunidad indígena Sawhoyamaya

C. Crear un fondo de desarrollo comunitario

D. Realizar un programa de registro y documentación de identidad

E. Solicitud de información sobre la reparación relativa al suministro de bienes y servicios básicos a los miembros de la Comunidad de Sawhoyamaya

A. Visita a tres comunidades indígenas en el Chaco paraguayo y audiencia conjunta para los casos de las tres comunidades indígenas

5. En la Resolución de junio de 2015 (*supra* Visto 2), la Corte “[d]isp[uso], de conformidad con el artículo 69 de su Reglamento, [que] de ser necesario, el Presidente de la Corte podr[ía] delegar a uno o más jueces de la Corte o funcionarios de la Secretaría la realización de una visita a Paraguay con el fin de obtener de forma directa información relevante de las partes para supervisar el cumplimiento de las Sentencias, previo consentimiento y coordinación con el Estado de Paraguay”¹⁵. Posteriormente, mediante Resolución de septiembre de 2016 (*supra* Visto 6), el Presidente del Tribunal dispuso, entre otros, que el Secretario de la Corte iniciara las gestiones para coordinar con Paraguay la posibilidad de realizar dicha visita con el fin de obtener información, particularmente, sobre las reparaciones relativas a garantizar el derecho a la propiedad comunal ordenada en los tres casos de comunidades indígenas¹⁶.

¹³ Cfr. *Caso Ivcher Bronstein Vs. Perú. Competencia*. Sentencia de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 24 de septiembre de 1999. Serie C No. 54, párr. 37, y *Caso Molina Theissen Vs. Guatemala*, *supra* nota 12.

¹⁴ En el informe de enero de 2018 el Estado sostuvo que el punto resolutivo relativo al pago de la indemnización por daño inmaterial y reintegro de costas gastos “se encuentra cumplido en su totalidad”, debido a que “finiquitó el pago” “tanto [d]el capital como [de] los intereses” “en el año 2011”. Dicha información será valorada en una posterior resolución.

¹⁵ Cfr. *Casos de las Comunidades Indígenas Yakye Axa, Sawhoyamaya y Xákmok Kásek Vs. Paraguay. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia*. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 24 junio de 2015, punto resolutivo séptimo.

¹⁶ Cfr. *Casos de las Comunidades Indígenas Yakye Axa, Sawhoyamaya y Xákmok Kásek Vs. Paraguay. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia*. Resolución del Presidente de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 1 de septiembre de 2016, considerando 19 y punto resolutivo primero.

6. Durante los días 27 a 29 de noviembre de 2017 tuvieron lugar las visitas a los miembros de las Comunidades indígenas Yakye Axa, Sawhoyamaya y Xákmok Kásek, ubicadas en el Departamento de Presidente Hayes, en el Chaco paraguayo, para lo cual se siguió una agenda consensuada entre el Estado y los representantes de las víctimas (de las organizaciones Tierraviva y CEJIL). La delegación de la Corte Interamericana estuvo conformada por el Juez L. Patricio Pazmiño Freire y tres abogados de la Unidad de supervisión de cumplimiento de sentencias de la Secretaría del Tribunal. En cada una de las visitas la delegación fue recibida por los líderes y demás miembros de las comunidades. También participaron en las visitas a las tres comunidades los representantes legales de las víctimas¹⁷. Asimismo, participó una amplia delegación del Estado, entre quienes se encontraban altos funcionarios representantes de distintos ministerios e instituciones públicas de relevancia para la ejecución de las reparaciones. Dicha delegación estuvo compuesta, entre otros, por: una Ministra de la Corte Suprema de Justicia¹⁸; la Viceministra de Salud Pública y Bienestar Social¹⁹; el Embajador del Estado del Paraguay ante Costa Rica²⁰; el Director General de Derechos Humanos del Ministerio de Relaciones Exteriores²¹; el Asesor Jurídico de la Vicepresidencia de la República²²; el Presidente del Instituto Paraguayo del Indígena²³; el Gobernador del Departamento de Presidente Hayes²⁴; la Defensora General de la Defensa Pública²⁵; el Director General de Educación Indígena del Ministerio de Educación y Ciencias²⁶; la Directora de la Secretaría de Acción Social²⁷; la Directora de Asuntos Étnicos del Ministerio Público²⁸; el Director de Caminos Vecinales del Ministerio de Obras Públicas y Comunicaciones²⁹; las Directoras de Derechos Humanos de la Corte Suprema de Justicia³⁰, y de los Ministerios de Interior³¹ y Salud³²; así como personal de la Secretaría de Emergencia Nacional³³, del Ministerio de Obras Públicas y Comunicaciones³⁴ y de la Secretaría Nacional de la Vivienda y el Hábitat³⁵. La Comisión Interamericana no participó en las visitas³⁶.
7. En cada una de las visitas se escuchó a varios de los líderes y miembros de las comunidades indígenas, así como a sus representantes legales y a diversas autoridades estatales y se efectuaron recorridos por distintos lugares de las comunidades para constatar sus condiciones. Además, en los recorridos, la delegación de la Corte efectuó las preguntas que consideró necesarias. Estas visitas permitieron supervisar las diversas medidas de reparación ordenadas en las Sentencias de los tres casos, relacionadas con: la adquisición, entrega y titulación de las tierras tradicionales a favor de las tres comunidades indígenas; el suministro de bienes y servicios básicos necesarios para la subsistencia de sus miembros mientras se les restituyen las tierras que les corresponden, y la creación e implementación

¹⁷ Julia Cabello Alonso, Oscar Ayala Amarilla y José Paniagua Rodríguez de la organización Tierraviva, y Alejandra Vicente y María Noel Leoni de CEJIL.

¹⁸ Alicia Pucheta de Correa.

¹⁹ María Teresa Baran.

²⁰ José Félix Fernández.

²¹ Marcelo Scappini.

²² Miguel Ángel Britez.

²³ Aldo Zaldivar.

²⁴ Antonio Ramón Saldivar.

²⁵ Amalia Quintana.

²⁶ César González.

²⁷ María Galván.

²⁸ Dora Penayo.

²⁹ Rodolfo Segovia.

³⁰ Nury Montiel.

³¹ Hugo Samaniego.

³² Laura Bordón.

³³ Raymond Crechi.

³⁴ Jorge Ovando, Sergio Riveros, Andrés Cabrera y Marcela González.

³⁵ María Angélica Fernández y Edith Sosa.

³⁶ Comunicó que ello se debía a "motivos presupuestarios".

de fondos de desarrollo comunitarios en las tierras que corresponden a dichas comunidades indígenas.

8. Concretamente, la visita respecto a este caso se efectuó el 28 de noviembre de 2017, por la mañana. Al momento de la visita dicha comunidad se conformaba de 172 familias (511 personas) divididas en tres aldeas (Santa Elisa, Centro y 16 de Agosto)³⁷. En la visita se escuchó a los líderes Carlos Mareco, Leonardo González y Eriberto Ayala, así como a las señoras Aparicia González y Mariana Ayala, mujeres miembros de la Comunidad Sawhoyamaya³⁸. También se escuchó a los representantes del Estado y de las víctimas. Ello consta en las fotografías 1 a 3 en anexo a esta Resolución. Posteriormente, se realizó un recorrido por la comunidad, en el cual se visitó la escuela, el dispensario de salud, los mecanismos utilizados para provisión de agua, sus huertas y viviendas. Durante la visita, el Juez Pazmiño Freire enfatizó la necesidad de que el Paraguay manifestara compromisos serios para dar cumplimiento a las reparaciones, con plazos concretos, así como que se lograran acuerdos entre las partes con dicho fin.
9. El 30 de noviembre de 2017, como complemento a la información recibida durante las visitas a las comunidades indígenas, se celebró en Asunción una audiencia privada de supervisión de cumplimiento respecto de los tres casos (*supra* Visto 8)³⁹. Se destaca positivamente la actitud asumida por el Estado en esta audiencia, al aprovechar la misma para concentrarse en exponer una serie de compromisos concretos para avanzar en el cumplimiento de las reparaciones. Los representantes de las víctimas expresaron sus solicitudes y observaciones al respecto, así como la intención de trabajar en conjunto con el Estado para avanzar en el cumplimiento de forma pronta.
10. Resulta de vital importancia que el Estado haya colaborado para que una delegación del Tribunal pudiera efectuar estas diligencias de supervisión de cumplimiento de Sentencias en su territorio. La Comisión Interinstitucional para el Cumplimiento de las Sentencias Internacionales (CICSI) del Paraguay⁴⁰ se encargó de los aspectos necesarios para su organización y de convocar la participación de las distintas autoridades estatales. Asimismo, el pleno de la Corte Suprema de Justicia del Paraguay declaró de "Interés Institucional" esta visita de la Corte Interamericana⁴¹.
11. La Corte destaca la necesidad de que, en casos como el presente, respecto de la supervisión de reparaciones que lo ameriten, los Estados asuman este tipo de actitud, dirigida a que las diligencias se efectúen de forma directa en su territorio, con la mayor participación posible de funcionarios responsables de ejecutar las mismas y la mejor disponibilidad para asumir compromisos dirigidos al pronto cumplimiento de las reparaciones. Este tipo de visita además permitió la comunicación directa e inmediata entre las víctimas y altos funcionarios estatales, de manera que en el mismo momento estos últimos pudieran comprometerse a adoptar acciones concretas dirigidas a avanzar en el cumplimiento de las medidas y que las víctimas pudieran ser escuchadas sobre los avances y falencias que identifican⁴².

³⁷ Según información proporcionada en el informe estatal de enero de 2018, la cual no fue controvertida por los representantes.

³⁸ Expusieron, entre otros aspectos, sobre el incumplimiento del Estado de entregar formalmente a la comunidad sus tierras tradicionales, a la falta de medida y titulación de las tierras y a los juicios abiertos en torno al pago a las empresas a las cuales se les expropiaron sus tierras. Asimismo, se refirieron a sus condiciones de vida y a los obstáculos que enfrentan en la provisión de alimentos, agua, servicios básicos, salud y educación.

³⁹ Participaron los representantes de las víctimas y altas autoridades estatales mencionadas (*supra* notas al pie 17 a 35), entre otros, así como la Viceministra de Educación y un Procurador delegado de la Procuraduría General de la República.

⁴⁰ <http://www.vicepresidencia.gov.py/index.php/cicsi>.

⁴¹ Cfr. Decisiones del pleno de la Corte Suprema de Justicia del Paraguay, sesión del 6 de noviembre de 2017, tema No. 3, disponible en: <https://www.pj.gov.py/notas/14785-decisiones-del-pleno-de-la-corte-suprema>.

⁴² Cfr. *Caso Masacres de Río Negro Vs. Guatemala. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia*. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 25 de mayo de 2017, Considerando 9, y *Caso Masacres de El Mozote y lugares aledaños Vs. El Salvador. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia*. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 28 de noviembre de 2018, Considerando 10.

B. Entrega física y formal de las tierras tradicionales a los miembros de la Comunidad indígena Sawhoyamaxa

B.1. Medida ordenada por la Corte y supervisión realizada en resoluciones anteriores

12. En el punto resolutivo sexto y en los párrafos 210 a 215 de la Sentencia, la Corte dispuso que “el Estado debe adoptar todas las medidas legislativas, administrativas y de cualquier otra índole necesarias para [...] entregar física y formalmente a los miembros de la Comunidad Sawhoyamaxa sus tierras tradicionales”. El Tribunal consideró que “el Estado deberá valorar la posibilidad de compra o la legalidad, necesidad y proporcionalidad de la expropiación de esas tierras”. Asimismo, determinó que “[s]i por motivos objetivos y fundamentados, la devolución de las tierras ancestrales a los miembros de la Comunidad Sawhoyamaxa no fuera posible, el Estado deberá entregarles tierras alternativas, electas de modo consensuado con la comunidad indígena”. Indicó que “[e]n uno u otro caso, la extensión y calidad de las tierras deberán ser las suficientes para garantizar el mantenimiento y desarrollo de la propia forma de vida de la Comunidad”. Por último, se dispuso que “[e]l Estado cuenta con un plazo de tres años, contado a partir de la notificación de la [...] Sentencia, para entregar las tierras física y formalmente a las víctimas” y que “[p]ara ello, deberá asegurar todos los fondos necesarios”.

13. En las Resoluciones de supervisión de cumplimiento de febrero de 2007 y febrero de 2008 (*supra* Visto 2) la Corte declaró que no se había cumplido esta medida de reparación. En la Resolución de junio de 2015 este Tribunal valoró positivamente que el Estado hubiera adoptado diversas acciones para cumplir con la obligación de entregar las tierras a la Comunidad indígena Sawhoyamaxa, aunque, hizo notar que éstas se realizaron cinco años después del vencimiento del plazo otorgado para el cumplimiento de esta medida. Al respecto, se constató que se dieron los siguientes avances en su cumplimiento: i) la aprobación en mayo de 2014 de la Ley de expropiación de las tierras tradicionales que corresponden a la Comunidad indígena Sawhoyamaxa (Ley No. 5194/14); ii) la decisión de la Corte Suprema de Justicia de Paraguay de “no hacer lugar” a una acción de inconstitucionalidad promovida en contra de la referida ley de expropiación; iii) la decisión de febrero de 2015 del Juzgado de Primera Instancia en lo Civil y Comercial del Segundo Turno, mediante la cual se ordenó al Banco Nacional de Fomento “la [a]pertura de una cuenta judicial a nombre del juicio”, debido a la negativa de las sociedades anónimas titulares de las referidas tierras de aceptar los pagos correspondientes a la expropiación, y iv) la inscripción de la “Solicitud de Inscripción preventiva de [dicha] Ley [de expropiación] ante el Juzgado de Primera Instancia en lo Civil y Comercial”⁴³. Por otra parte, este Tribunal constató que habiendo transcurrido casi cuatro años desde el vencimiento del plazo otorgado por la Corte para el cumplimiento de la reparación y previo a la aprobación de la referida ley de expropiación, parte de la Comunidad Sawhoyamaxa realizó un “ingreso pacífico” a sus tierras tradicionales⁴⁴. El Tribunal también se refirió a alegadas actividades realizadas por terceros que podrían dañar irreparablemente las tierras de esta comunidad, así como al deber del Estado de preservación de las mismas, mientras procede a su entrega física y formal⁴⁵.

14. Finalmente, en la referida Resolución de junio de 2015 la Corte insistió en “que el Estado debe adoptar, de manera definitiva y a la mayor brevedad, todas las medidas que sean necesarias para cumplir efectivamente con la Sentencia”, y le requirió que “presente información actualizada y detallada sobre las acciones específicas que está implementando y, de ser el caso, las pendientes de implementar para ejecutar la expropiación y titular las tierras

⁴³ Considerando 22.

⁴⁴ Considerando 23.

⁴⁵ Considerandos 24 a 26.

para poder cumplir con su obligación de realizar la entrega física y formal de las tierras tradicionales”⁴⁶.

B.2. Consideraciones de la Corte

i) Situación constatada en la visita realizada en noviembre de 2017

15. Durante la visita de supervisión de cumplimiento realizada en noviembre de 2017 (*supra* Considerando 8), la delegación de la Corte Interamericana pudo constatar que los miembros de la Comunidad Indígena Sawhoyamaya se encuentran viviendo en sus tierras tradicionales, tal como consta en las fotografías 4 a 6 en anexo a esta Resolución. Sin embargo, éstas aún no han sido tituladas a su favor. Fundamentalmente, ello se debe a acciones judiciales (dos acciones de inconstitucionalidad contra la ley de expropiación No. 5194 emitida en 2014 y una demanda por fijación de precio) interpuestas por las sociedades anónimas expropiadas, para cuestionar el monto de indemnización fijado por dicha ley de expropiación (*infra* Considerandos 16 a 18). Asimismo, durante la visita se constataron las condiciones de vivienda y provisión de servicios básicos, particularmente en lo que respecta al abastecimiento de agua potable, acceso a letrinas o servicios sanitarios adecuados y tratamiento de aguas residuales, acceso a servicios de atención en salud, y acceso a educación y de alimentación. Para mejorar tales condiciones, el Estado asumió compromisos durante la audiencia efectuada en Asunción el 30 de noviembre de 2017, lo cual será valorado en una posterior resolución.

ii) Entrega física y formal de las tierras tradicionales

16. Con base en la información presentada por el Estado, la cual fue confirmada por los representantes, la Corte constata que se dieron algunos pasos para tratar de avanzar con el cumplimiento de esta reparación:
 - a) la Corte Suprema de Justicia del Paraguay decidió “no hacer lugar” a una segunda acción de inconstitucionalidad⁴⁷ promovida contra el artículo 3 de la referida Ley de expropiación (Ley No. 5194/14), que establece cómo debe realizarse la determinación del monto y pago de la indemnización por la expropiación⁴⁸;
 - b) se ordenó por disposición judicial la “inscripción preventiva de la ley [de expropiación]” ante la “Dirección General de Registros Públicos”;
 - c) ante la falta de voluntad de los representantes de las sociedades anónimas expropiadas de aceptar el monto de indemnización fijado por dicha Ley de expropiación, en marzo de 2015 se efectivizó depósito judicial del monto resultante de la tasación oficial de la expropiación, para posteriormente proceder con el “pago por consignación”.
17. No obstante lo anterior, el *Estado* informó que las empresas expropiadas “presentaron una demanda por fijación de precio” ante el Juzgado de Primera Instancia en lo Civil y

⁴⁶ Considerando 27.

⁴⁷ Se trata de una acción de inconstitucionalidad contra el artículo 3 de la Ley de expropiación, promovida por el representante legal de las empresas Kansol S.A. y Roswell Company S.A. Con anterioridad, las mismas empresas habían planteado una acción de inconstitucionalidad contra la referida ley de expropiación, en su integridad, que fue declarada sin lugar por la Corte Suprema del Paraguay en septiembre de 2014, lo cual fue constatado por la Corte Interamericana (*supra* Considerando 13). Cfr. Acuerdo y Sentencia No. 384 emitida por la Corte Suprema de Justicia del Paraguay de 2 de junio de 2015 (Anexo al informe presentado por el Estado el 4 diciembre de 2015).

⁴⁸ El artículo 3 de la referida Ley de expropiación dispone: “[p]rocédase a indemnizar al propietario de los inmuebles expropiados, de conformidad al artículo 109 de la Constitución Nacional, en base al avalúo realizado por el Ministerio de Obras Públicas y Comunicaciones (MOPC) del 25 de octubre de 2012. El pago será efectivizado por el Instituto Paraguayo del Indígena (INDI)”. Según lo informado por el Estado “[e]l informe de tasación mencionado fijó el precio en: Gs. 34.939.617.222 (treinta y cuatro mil novecientos treinta y nueve millones seiscientos diecisietemil doscientos veintidós guaraníes)”.

Comercial del 5° Turno de Asunción, pues pretenden que “un Juzgado de Primera Instancia vuelva a fijar el precio de la indemnización, que ya fuera fijado en la Ley [de expropiación] y ratificado por la Corte Suprema” (*supra* Considerandos 13 y 16.a). Luego de la audiencia de supervisión de cumplimiento celebrada en noviembre de 2017, en la cual Paraguay realizó determinados compromisos para procurar agilizar la referida demanda de fijación de precio, el Estado informó que, en diciembre de 2017, el juzgado de primera instancia emitió una decisión en la cual: rechazó la excepción de cosa juzgada que había interpuesto el Instituto Paraguayo del Indígena (en adelante también el “INDI”); aprobó el informe de una perita tasadora designada por el mismo juzgado, e hizo lugar, con costas, a la demanda de fijación judicial de precio, modificando el monto que debía pagar el INDI por la expropiación de las tierras. En consecuencia, se “conden[ó] al INDI al pago de una suma de guaraníes de 55.4980746.740, quedando un saldo pendiente a ser abonado de guaraníes de 24.559.129.578, en el plazo de 10 días de quedar firme dicha [decisión judicial]”. Además, el Estado sostuvo que en los primeros días de febrero de 2018 el INDI plantearía un recurso de apelación a esta decisión judicial de primera instancia⁴⁹.

18. Respecto al referido proceso judicial, los *representantes* han sostenido que es una “irregularidad que un Juzgado de Primera Instancia entienda en juicio un tema que ya fue resuelto por la Corte Suprema de Justicia” en las acciones de inconstitucionalidad (*supra* Considerandos 13 y 16.a). Además, se han referido a otras “irregularidades menores” en dicho proceso, tales como “la falta de coordinación entre las partes intervinientes del Estado (INDI y P[rocuraduría General de la República])”. También, agregaron que el monto depositado para el pago por consignación fue “finalmente retirado” por las empresas expropiadas (*supra* Considerando 16.c) y realizaron observaciones respecto a que una parte de ese monto se habría imputado, por disposición judicial, al pago de costas y no al pago de las tierras expropiadas, como era su “fin determinado”, y que el monto restante se habría dividido entre las empresas de manera incorrecta⁵⁰, con lo cual se habría pagado “de más” a una de ellas. Adicionalmente, confirmaron que el Estado “estaría [...] apelando la resolución recaída en primera instancia” de este proceso.
19. Si bien el Estado ha realizado diversas acciones encaminadas a entregar física y formalmente a los miembros de la Comunidad Sawhoyamaxe sus tierras tradicionales (*supra* Considerandos 13 y 16), la Corte considera particularmente grave que han transcurrido diez años desde el vencimiento del plazo otorgado en la Sentencia para el cumplimiento de esta reparación (*supra* Visto 1 y Considerando 12) y cinco años desde la aprobación de la Ley de expropiación de dichas tierras (*supra* Considerando 13), sin que se haya efectuado la entrega formal de las tierras a la Comunidad indígena Sawhoyamaxe, mediante la titulación de las mismas a su favor. La Corte recuerda que corresponde al Estado adoptar medidas para asegurar la efectividad de esta ley y ejecutar las acciones necesarias para cumplir con esa titulación a la mayor brevedad posible.
20. A pesar de que Paraguay sostuvo que “el monto de la indemnización está fijado en [dicha] ley” (*supra* nota al pie 48) y fue ratificado por la Corte Suprema de Justicia (*supra* Considerando 17), la aplicación efectiva de dicha ley y la titulación de las tierras a favor de la Comunidad Sawhoyamaxe, estaría dependiendo de la resolución de un proceso judicial por fijación de precio interpuesto en la vía civil por las empresas expropiadas. Considerando lo afirmado por Paraguay y lo observado por los representantes (*supra* Considerandos 17 y 18), este Tribunal estima necesario que, en primer lugar, el Estado aclare, si de acuerdo a su

⁴⁹ En su escrito de observaciones de febrero de 2018, los representantes señalaron que también la Procuraduría General de la República estaría planteando un recurso de apelación.

⁵⁰ Explicaron que “[e]l monto retirado por las empresas y sin oposición del Estado [...] fue dividido en partes iguales [...] por parte del juzgado, a pedido de las [empresas], y sin oposición del INDI ni P[rocuraduría General de la República]”. Indicaron que como “cada finca pertenece a personas jurídicas diferentes y cuya valuación también es diferente”, ello implica que “la jueza definió pagar demás a una de las [empresas] pudiendo, posteriormente, la otra reclamar que aún falta para la cancelación total”.

normativa interna, era posible dar trámite a una demanda por fijación de precio, aún cuando el precio ya hubiera sido ratificado judicialmente por la Corte Suprema de Justicia.

21. En segundo lugar, dado que el referido proceso judicial por fijación de precio se encuentra en trámite, se requiere al Estado que presente información actualizada y detallada sobre su estado actual y un estimado del tiempo real que podría transcurrir hasta alcanzar una decisión final, ya que la última información aportada por Paraguay es que en febrero de 2018 iban a ser interpuestos recursos de apelación a la decisión de primera instancia (*supra* Considerando 17)⁵¹. Asimismo, es necesario que el Estado se refiera a lo alegado por los representantes respecto a cómo habría sido utilizado el monto que fue depositado por el Estado para el pago por consignación (*supra* Considerando 18).
22. Por otra parte, a pesar de que durante la audiencia de supervisión de cumplimiento celebrada en noviembre de 2017 el Estado expresó que “los trabajadores de las empresas expropiadas que se habían quedado luego de la expropiación de manera ilegal y [...] que amedrentaban las comunidades [...] ha[bían] sido expulsados [...], da[n]do posesión efectiva de todas las extensiones de sus territorios a los integrantes de la comunidad indígena”, los representantes de las víctimas han continuado sosteniendo que “la titulación y medida de las tierras permanece sin concretarse, con los consecuentes problemas en los linderos con los trabajadores de la estancia que aún se encuentran en el lugar”. Al respecto, se solicita al Estado que se refiera a dicho planteamiento de los representantes.
23. Sin perjuicio de reconocer el avance de que la Comunidad Sawhoyamaya ya se encuentra ocupando físicamente sus tierras tradicionales (*supra* Considerandos 13, 15 y 22), de acuerdo con las anteriores consideraciones, aún se encuentra pendiente de cumplimiento la medida ordenada en el punto resolutive sexto de la Sentencia, relativo a entregar formalmente a los miembros de la Comunidad Sawhoyamaya dichas tierras.

C. Crear un fondo de desarrollo comunitario

C.1. Medida ordenada por la Corte y supervisión realizada en resoluciones anteriores

24. En el punto resolutive séptimo y en los párrafos 224 y 225 de la Sentencia se dispuso, como indemnización del daño inmaterial, que el Estado debía “crea[r] un fondo de desarrollo comunitario en las tierras que se entreguen a los miembros de la Comunidad”. La Corte además señaló que para el referido fondo de desarrollo comunitario “[e]l Estado deberá destinar la cantidad de US \$1.000.000,00 (un millón de dólares de los Estados Unidos de América)”, y que tal fondo “consistirá en la implementación de proyectos educativos, habitacionales, agrícolas y de salud, así como de suministro de agua potable y la construcción de infraestructura sanitaria, en beneficio de los miembros de la Comunidad”. Adicionalmente, se estableció que “[e]stos proyectos deberán ser determinados por un comité de implementación [...], y [que] deberán ser completados en un plazo de dos años, contados a partir de la entrega de las tierras a los miembros de la Comunidad indígena”. En cuanto al referido comité de implementación, se dispuso que “estará encargado de determinar las modalidades de implementación del fondo de desarrollo, y estará conformado por tres miembros: un representante designado por las víctimas, otro por el Estado, y uno designado de común acuerdo entre las víctimas y el Estado”⁵².

⁵¹ En su informe de septiembre de 2018 el Estado no presentó información sobre el cumplimiento de esta medida de reparación. Al respecto, los representantes expresaron en su escrito de observaciones de octubre de 2018 que “[dicho] informe del Estado no contiene mención al principal punto resolutive de la Sentencia” e hicieron notar que “la situación no había variado en lo más mínimo” desde febrero de 2018.

⁵² Por último señaló que, “[s]i dentro de los seis meses a partir de la notificación de la [...] Sentencia el Estado y los representantes no hubieran llegado a un acuerdo respecto de la integración del comité [...], la Corte los convocará a una reunión para decidir sobre este asunto”.

25. En la Resolución de febrero de 2008, este Tribunal constató, con base en lo expuesto por las partes, que “este punto de la Sentencia no ha[bía] sido cumplido por el Estado”⁵³. En la Resolución del Presidente de la Corte de septiembre de 2016 se hizo constar, en relación con la implementación de los fondos de desarrollo comunitario ordenados en las Sentencias de los tres casos de las comunidades indígenas contra Paraguay, que el Estado se había limitado a informar que “el Instituto Paraguayo del Indígena ha[bía] incluido en su anteproyecto de Presupuesto para el ejercicio [2016], la solicitud de los montos necesarios para cubrir los compromisos asumidos en todos los casos con Sentencia de la Corte” y que dicho proyecto se encontraría “en estudio ante el Poder Legislativo”. Además, que el Estado había señalado que dicho Instituto “ha venido destinando fondos de sus presupuestos [...] para ejecutar proyectos de desarrollo comunitario”. No obstante, la Presidencia de este Tribunal hizo notar que el Estado no había presentado soportes probatorios sobre las afirmaciones indicadas, ni tampoco especificó cómo se habían implementado dichos proyectos de desarrollo comunitario, por lo que no se contaba con información suficiente actualizada para realizar una valoración sobre esta medida⁵⁴.

C.2. Consideraciones de la Corte

26. Durante las visitas y la audiencia de supervisión de cumplimiento, realizadas en noviembre de 2017, la delegación de la Corte recibió información de las partes sobre la falta de implementación de los fondos de desarrollo comunitario ordenados en las Sentencias de los casos de las Comunidades indígenas Sawhoyamaxa, Yakye Axa y Xákmok Kásek. Al respecto, fue indicado por los representantes que “[los] montos no fueron solicitados por parte del Ejecutivo para entendimiento del Congreso Nacional, de forma de tenerlo[s] aprobado[s] en el presupuesto general de gastos de la Nación del 2018”. El Estado se comprometió a realizar las acciones necesarias para tratar de incluir dichos fondos en el ejercicio fiscal del 2018⁵⁵. En virtud de que ello no fue posible, el Estado informó en septiembre de 2018 que “se [había] indic[ado] al INDI que solicit[ara] con carácter urgente al Ministerio de Hacienda la inclusión para el próximo ejercicio fiscal [,] los fondos requeridos por la[s] Sentencia[s] de la Corte”. Posteriormente, en mayo de 2019 Paraguay informó que “a través del INDI ha[bía] realizado las gestiones necesarias para la obtención de partidas presupuestarias del Presupuesto General de la Nación del año 2019, con el objeto de cumplir con el compromiso con las [referidas tres] comunidades”. Asimismo, explicó que el pago de los fondos de desarrollo comunitario de las tres comunidades se realizará en “tres cuotas anuales” entre el 2019 y el 2021 y aportó un cronograma de pagos⁵⁶. También afirmó que “resta[ban] solo algunos trámites administrativos para que pueda concretarse [la primera] transferencia a favor de la comunidad Sawhoyamaxa”. Los representantes observaron que aún cuando Paraguay “anunc[ió] que [la parte correspondiente [al primer desembolso del fondo de desarrollo comunitario de] la Comunidad Sawhoyamaxa será entregada este año, [...] no se precis[ó] una fecha exacta al respecto”.
27. La Corte valora positivamente que se hayan previsto fondos dentro del presupuesto nacional del 2019 para iniciar el pago del fondo de desarrollo comunitario correspondiente a la Comunidad indígena Sawhoyamaxa. Con respecto a lo indicado por el Estado (*supra* Considerando 16), este Tribunal estima necesario que Paraguay informe sobre los trámites administrativos que es necesario completar e indique una fecha estimada en la cual la

⁵³ Considerandos 15 a 17.

⁵⁴ Considerando 15.

⁵⁵ Posteriormente, en su informe de enero de 2018, sostuvo que “el INDI ha[bía] iniciado el estudio técnico requerido para la reprogramación presupuestaria para ser incluido en el presupuesto del ejercicio 2018”, “con el fin de poder asignar los fondos requeridos por la[s] Sentencia[s] de la Corte IDH”.

⁵⁶ Este cronograma detalla el monto que pagará el Estado a cada una de las tres comunidades entre los años 2019 y 2021. *Cfr.* Documento titulado “Cuadro de Pagos de Sentencias Internacionales” (Anexo al informe presentado por el Estado el 8 de mayo de 2019).

Comunidad Sawhoyamaxa podría recibir la primera cuota del fondo de desarrollo comunitario, a efectos de que ésta pueda implementar proyectos en las tierras en las cuales ya se encuentra viviendo (*supra* Considerandos 13, 15 y 23).

28. Por otra parte, en cuanto a la conformación del comité de implementación de los fondos de desarrollo, este Tribunal constata que el 24 de abril de 2019 la Presidencia del INDI emitió la Resolución N° 211/19 “por la cual se conforma[ron] los comités de implementación para la ejecución de los fondos de desarrollo comunitario de las comunidades indígenas con sentencia de la Corte I[n]teramericana [...]”⁵⁷. En dicha resolución consta que el comité de implementación del fondo de desarrollo de la Comunidad indígena Sawhoyamaxa está conformado por la actual Presidenta del INDI como representante del Estado⁵⁸, el representante comunitario Eriberto Américo Ayala por parte de las víctimas, y por el antropólogo Enrique Amarilla Ayala, como representante designado de común acuerdo entre las víctimas y el Estado. Este Tribunal valora positivamente que dicha conformación haya sido consensuada entre el Estado, los líderes de la comunidad y sus representantes en una reunión realizada el día antes de la emisión de la referida resolución del INDI, y considera que dicha conformación cumple con lo dispuesto por la Corte en el párrafo 225 de la Sentencia (*supra* Considerando 24).
29. Además, este Tribunal toma nota de lo indicado por el Paraguay respecto a que el referido comité de implementación “ya se encuentra [...] ejerciendo plenamente sus funciones, trabajando en las modalidades de implementación de los fondos, en los proyectos, así como el reglamento que los regirá”.
30. Con base en todo lo anterior, la Corte considera que se encuentra pendiente de cumplimiento la medida ordenada en el punto resolutivo séptimo de la Sentencia, relativa a la creación de un fondo de desarrollo comunitario que será implementado en las tierras que se entreguen a los miembros de la Comunidad indígena Sawhoyamaxa. El Estado deberá presentar, en el plazo otorgado en la parte resolutive de esta resolución, información actualizada y detallada respecto del cumplimiento de esta medida, incluyendo aquella que ha sido solicitada en el Considerando 27 de la presente Resolución.

D. Realizar un programa de registro y documentación de identidad

D.1. Medida ordenada por la Corte y supervisión realizada en resoluciones anteriores

31. En el punto resolutivo décimo primero y en el párrafo 231 de la Sentencia, se dispuso que “el Estado debe realizar, en el plazo máximo de un año contado a partir de la notificación de la [...] Sentencia, un programa de registro y documentación, de tal forma que los miembros de la Comunidad puedan registrarse y obtener sus documentos de identificación”.
32. En la Resolución [de] supervisión de cumplimiento de febrero de 2008, la Corte declaró que el Estado “ha[b]ía dado cumplimiento parcial” a esta medida de reparación. Para ello, se “valor[ó] las gestiones llevadas a cabo por el Estado”, consistentes en que “funcionarios del área de Registro de Comunidades del INDI habían visitado en tres ocasiones la [C]omunidad [...] acompañados de un oficial del Departamento de Identificaciones de la Policía Nacional para la expedición de la cédula de identidad, como también los Certificados de Nacimiento [y] Carn[é] de Indígena”⁵⁹.

⁵⁷ Cfr. Resolución N° 211/19 emitida el 24 de abril de 2019 por la Presidenta del INDI (Anexo al informe presentado por el Estado el 8 de mayo de 2019).

⁵⁸ La señora Ana María Allen Dávalos. Además, el Estado designó a los señores Diego de los Ríos Baquer y María Cristina Velazco Parra como representantes “alternos”.

⁵⁹ Considerandos 40 a 43.

D.2. Consideraciones de la Corte

33. De acuerdo con lo informado por el Estado y no controvertido por los representantes, este Tribunal constata que en marzo y noviembre de 2017, Paraguay, “a través de varias instituciones [estatales], realizó [...] jornadas de documentación a favor de los integrantes de [la] comunidad, prestándose además servicios comunitarios con el programa ‘seamos ciudadanos, construyendo convivencia’, como por ej[emplo]: registros de nacimientos, expedición de cédulas de identidad, servicios de peluquería, entre otros”.
34. Adicionalmente, se constata que en noviembre de 2017 el Ministerio del Interior emitió la Resolución No. 560, en la cual, considerando las Sentencias emitidas por la Corte Interamericana en los tres casos de comunidades indígenas contra Paraguay, resolvió “[e]stablecer la realización de campañas de documentación”⁶⁰. El Estado manifestó que dichas “campañas de documentación” se realizarán en las tres comunidades indígenas “de manera periódica, dos veces al año”. Los *representantes* observaron que “[s]i bien la mayor parte de la comunidad se encuentra documentada, aún el Estado no ha podido señalar el programa específico que echaría a andar de forma a lograr facilidades para una documentación continua y no solo en determinados momentos del año”.
35. La Corte valora positivamente la resolución emitida por el Ministerio del Interior y considera que ésta implica una obligación estatal de realizar campañas de documentación de identidad no solo en la Comunidad Sawhoyamaxe, sino también en las otras dos comunidades sobre cuyos casos se ha pronunciado este Tribunal. Asimismo, este Tribunal toma nota del compromiso estatal de realizar dichas campañas dos veces al año. Si bien los representantes consideraron que la documentación debe ser “continua”, es pertinente recordar que en la Sentencia se indicó, únicamente, que el Estado debía realizar un programa de registro y documentación para que los miembros de la Comunidad pudieran “registrarse y obtener sus documentos de identificación” (*supra* Considerando 31), lo cual ha sido garantizado por el Estado a través de la referida resolución ministerial. En cuanto a lo alegado por los representantes (*supra* Considerando 34), la Corte considera que las acciones realizadas por el Estado son suficientes para declarar el cumplimiento de esta reparación.
36. Con base en lo anterior, este Tribunal considera que el Estado ha dado cumplimiento total a la medida de reparación ordenada en el punto resolutivo décimo primero de la Sentencia, relativa a realizar un programa de registro y documentación, de tal forma que los miembros de la Comunidad indígena Sawhoyamaxe puedan registrarse y obtener sus documentos de identificación.

E. Solicitud de información sobre la reparación relativa al suministro de bienes y servicios básicos a los miembros de la Comunidad de Sawhoyamaxe

37. En el punto resolutivo noveno y en el párrafo 230 de la Sentencia, la Corte dispuso que:

[...] mientras los miembros de la Comunidad se encuentren sin tierras, el Estado deberá adoptar de manera inmediata, regular y permanente, las siguientes medidas: a) suministro de agua potable suficiente para el consumo y aseo personal de los miembros de la Comunidad; b) revisión y atención médica de todos los miembros de la Comunidad, especialmente los niños, niñas, ancianos y mujeres, acompañado de la realización periódica de campañas de vacunación y desparasitación, que respeten sus usos y costumbres; c) entrega de alimentos en calidad y cantidad suficientes; d) creación de letrinas o cualquier tipo de servicio sanitario adecuado en los asentamientos de la Comunidad, y e) dotar a la escuela del asentamiento “Santa Elisa” de los materiales y recursos humanos necesarios, y crear una escuela temporal con los materiales y recursos humanos necesarios para los niños y niñas del asentamiento “Km. 16”. En la medida de lo posible la educación impartida considerará la cultura de la Comunidad y del Paraguay y será bilingüe, en idioma exent y, a elección de los miembros de la Comunidad, español o guaraní.

⁶⁰ Cfr. Resolución No. 560 del Ministerio del Interior de 23 de noviembre de 2017 (Anexo al informe presentado por el Estado el 17 de enero de 2018).

38. A fin de valorar el cumplimiento de esta medida, este Tribunal requiere que el Estado remita información actualizada y detallada al respecto, la cual deberá tener en cuenta los compromisos asumidos por las diversas autoridades estatales durante la visita de supervisión de cumplimiento realizada en noviembre de 2017, en lo relativo a los aspectos que involucran la ejecución de esta medida, así como las observaciones formuladas por los representantes de las víctimas en los escritos presentados con posterioridad a la visita y la audiencia de supervisión, entre febrero 2018 y mayo de 2019 (*supra* Visto 10).

POR TANTO:

LA CORTE INTERAMERICANA DE DERECHOS HUMANOS,

en el ejercicio de sus atribuciones de supervisión del cumplimiento de sus decisiones, de conformidad con los artículos 33, 62.1, 62.3, 65, 67 y 68.1 de la Convención Americana sobre Derechos Humanos, 24, 25 y 30 del Estatuto, y 31.2 y 69 de su Reglamento,

RESUELVE:

1. Reafirmar la importancia de que el Paraguay haya brindado su anuencia y colaboración para la realización de una diligencia de supervisión de cumplimiento de Sentencia a las Comunidades indígenas Yakye Axa, Sawhoyamaxe y Xákmok Kásek, ubicadas en el Departamento de Presidente Hayes, en el Chaco paraguayo, pues ello permitió una constatación directa de la Corte Interamericana y una mayor participación de las víctimas y de los distintos funcionarios y autoridades estatales a cargo de la ejecución de variadas reparaciones ordenadas en la Sentencia, así como un contacto más directo entre las partes en aras de identificar obstáculos y brindar soluciones para dar cumplimiento a las reparaciones.
2. Declarar, de conformidad con lo señalado en el Considerando 36 de la presente Resolución, que el Estado ha dado cumplimiento total a la medida relativa a "realizar [...] un programa de registro y documentación de tal forma que los miembros de la Comunidad [Sawhoyamaxe] puedan registrarse y obtener sus documentos de identificación" (*punto resolutivo décimo primero de la Sentencia*).
3. Mantener abierto el procedimiento de supervisión de cumplimiento de las siguientes medidas de reparación:
 - a) entrega física y formal del territorio tradicional a los miembros de la Comunidad indígena Sawhoyamaxe (*punto resolutivo sexto de la Sentencia*);
 - b) crear un fondo de desarrollo comunitario (*punto resolutivo séptimo de la Sentencia*);
 - c) efectuar el pago por concepto de daño inmaterial y costas y gastos (*punto resolutivo octavo de la Sentencia*);
 - d) suministro de bienes y servicios básicos necesarios para la subsistencia de los miembros de la Comunidad mientras éstos se encuentren sin tierras (*punto resolutivo noveno de la Sentencia*);
 - e) adopción de medidas legislativas, administrativas y de cualquier otro carácter que sean necesarias para garantizar el efectivo goce del derecho a la propiedad de los miembros de los pueblos indígenas (*punto resolutivo décimo segundo de la Sentencia*), y
 - f) publicación de determinadas partes de la Sentencia en un diario de circulación nacional (*punto resolutivo décimo tercero de la Sentencia*).

4. Disponer que el Estado adopte, en definitiva y a la mayor brevedad, las medidas que sean necesarias para dar efectivo y pronto cumplimiento a los seis puntos pendientes de la Sentencia de fondo, reparaciones y costas emitida en el presente caso, de acuerdo con lo considerado en la presente Resolución, y con lo estipulado en el artículo 68.1 de la Convención Americana sobre Derechos Humanos.
5. Disponer que el Estado presente a la Corte Interamericana de Derechos Humanos, a más tardar el 13 de septiembre de 2019, un informe sobre todas las medidas pendientes de cumplimiento, de conformidad con lo indicado en el punto resolutivo tercero y los Considerandos 20 a 22, 27 y 30 de la presente Resolución.
6. Disponer que los representantes de las víctimas y la Comisión Interamericana de Derechos Humanos presenten observaciones al informe del Estado mencionado en el punto resolutivo anterior, en los plazos de cuatro y seis semanas, respectivamente, contados a partir de la recepción del informe.
7. Disponer que la Secretaría de la Corte notifique la presente Resolución al Estado, a los representantes de las víctimas y a la Comisión Interamericana de Derechos Humanos.

ANEXOS

Fotografía No. 1

Fotografía No. 2

Fotografía No. 3**Fotografía No. 4**

Fotografía No. 5**Fotografía No. 6**

Corte IDH. *Caso Comunidad Indígena Sawhoyamaxa Vs. Paraguay*. Supervisión de Cumplimiento de Sentencia. Resolución de la Corte Interamericana de Derechos Humanos de 14 de mayo de 2019.

Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot
Presidente

Eduardo Vio Grossi

Humberto Antonio Sierra Porto

Elizabeth Odio Benito

Eugenio Raúl Zaffaroni

L. Patricio Pazmiño Freire

Ricardo C. Pérez Manrique

Pablo Saavedra Alessandri
Secretario

Comuníquese y ejecútese,

Eduardo Ferrer Mac-Gregor Poisot
Presidente

P.S. Alessandri
Secretario

ΟΠΤΙΚΟΑΚΟΥΣΤΙΚΟ ΥΛΙΚΟ

(ερασιτεχνικώς υποτιτλισμένο)

Videos: Amnistía Internacional

Caso Comunidad Indígena Sawhoyamaya

<https://drive.google.com/file/d/1pkqzLHfMs50OzqZkyf3NHpwxenliBemd/view?usp=sharing>

6. Επίλογος

Σε παλαιότερες δεκαετίες του 20^{ου} αιώνα, πολλοί συγγραφείς και μεταφραστές αναγνώριζαν μόνο δύο μεγάλες κατηγορίες μετάφρασης: τη *λογοτεχνική* και τη *μη λογοτεχνική*, «*μολονότι αυτός ο τελευταίος προσδιορισμός τελικά αποδεικνύεται όχι μόνο πολύ γενικός, αλλά κυρίως αρνητικός*» (García Yebra, 1989: 40). Η μη λογοτεχνική μετάφραση ως σύνολο, όχι μόνο δεν γίνεται να σταθεί μόνη της ως κατηγορία, αλλά αντιθέτως έχει καταδειχθεί από την εξέλιξη του ανθρώπου, την τεχνολογική πρόοδο, την παγκόσμια αλληλεπίδραση και τις ποικίλες επικοινωνιακές περιστάσεις που έχουν διαμορφωθεί και συνεχώς πληθαίνουν, ότι υπάρχει ανάγκη διάκρισης των ιδιαίτερων κειμενικών αναγκών και των λειτουργιών που καλείται να επιτελέσει ο κάθε πομπός ή δέκτης λόγου, και άρα το πρόσωπο που καλείται να μεταφέρει τον λόγο αυτόν σε άλλη γλώσσα, ώστε να έχει πιθανότητες η επικοινωνία να είναι επιτυχής.

Με την περάτωση της παρούσας εργασίας, και παρά τις δεδομένες απώλειες κατά τη μεταφραστική διαδικασία, αλλά και την ιδιαίτερη προσπάθεια που απαιτείται για την εξοικείωση του μη πτυχιούχου Νομικής μεταφραστή με τη νομική γλώσσα, η γενικότερη αίσθηση που μένει είναι θετική, αίσθηση ικανοποίησης και επίτευξης, στον μέγιστο δυνατό βαθμό, ενός μεγάλου στόχου: να μελετηθεί, να γίνει κατανοητό ένα ιδιαίτερα απαιτητικό κειμενικό είδος, το νομικό κείμενο, και να υπάρξει μια πρώτη γνωριμία με τις προκλήσεις που καλούνται να αντιμετωπίσουν οι μεταφραστές ανάλογων κειμένων, τόσο με τη μελέτη της ορολογίας (στην ισπανική, αλλά πρωτίστως στην ελληνική) όσο και με την υφολογική ποικιλία που υποχρεούνται ή επιλέγουν να χρησιμοποιήσουν. Καταβλήθηκε προσπάθεια εξισορρόπησης ανάμεσα στην επίσημη και ελαφρώς αρχαϊζουσα νομική γλώσσα αφενός, και αφετέρου τη ρέουσα και κατανοητή γλώσσα που απαιτούν πλέον οι καιροί, με τη δημοτική να έχει παγιωθεί (τυπικά τουλάχιστον) από τα μέσα της δεκαετίας του 1970, μολονότι συγκεκριμένα πεδία γνώσης και πρακτικής (μεταξύ των οποίων και η Νομική Επιστήμη) επέμειναν για τρεις δεκαετίες ακόμη στην άσκοπη χρήση τύπων της καθαρεύουσας. Έγινε επιλογή του συγκεκριμένου ύφους, λόγιου και απρόσωπου, σε βαθμό, βεβαίως, που μπορεί στους καιρούς μας να θεωρηθεί δικαιολογημένος, με αποφυγή «ξύλινης» καθαρεύουσας και υπερβατού

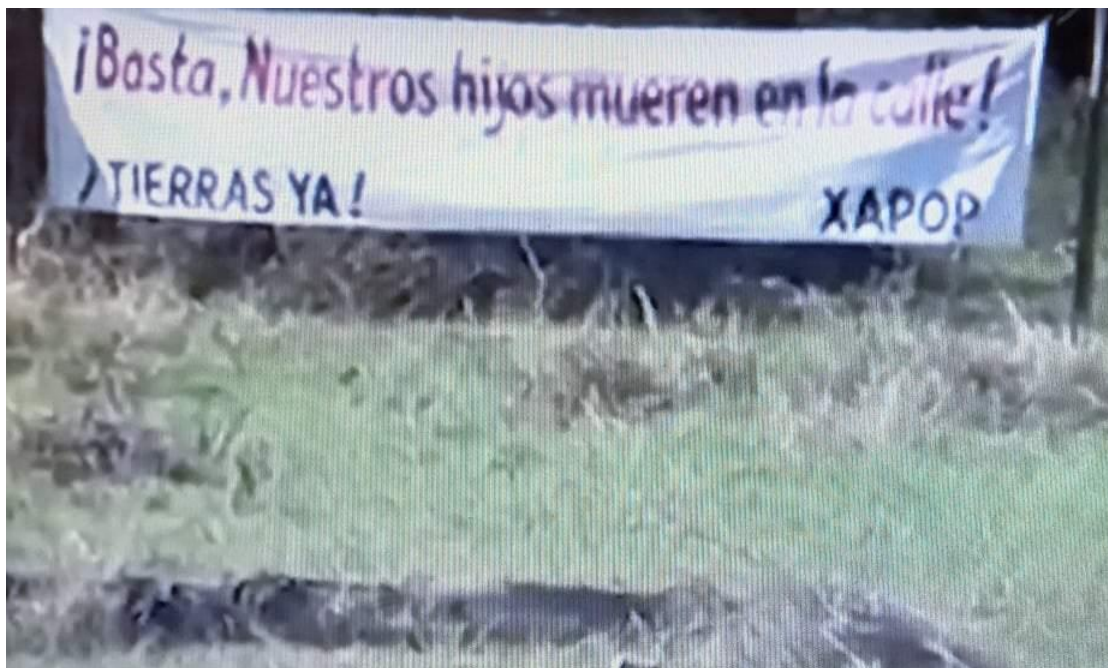
σχήματος, που θα δημιουργούσαν συντακτική και υφολογική δυσκαμψία· και αυτό διότι, σε αντίθεση με τα θεωρητικά νομικά και νομοθετικά κείμενα, εξακολουθεί ένας βαθμός αρχαικότητας να εμφανίζεται σε δικόγραφα συντεταγμένα από δικηγόρους, αλλά και σε δικαστικές αποφάσεις, δηλαδή σε νομικά κείμενα της τρέχουσας πρακτικής, όπως είναι και το πρωτότυπο κείμενο της εργασίας.

Μία επιπλέον διαπίστωση που προκύπτει μέσα από μια τέτοια μεταφραστική εμπειρία είναι ότι ο μεταφραστής καλείται να δοκιμαστεί και ψυχικά, καθώς φέρνει εις πέρας το μεταφραστικό του έργο, το κατά πολλούς (επιφανειακά σκεπτόμενους) αμιγώς διεκπεραιωτικό. Τα νομικά κείμενα, και το δίκαιο εν γένει, εστιάζουν στη ρύθμιση και αναπόφευκτα ασχολούνται με την παρέκκλιση, τη λοξοδρόμηση, την παράβαση, την απομάκρυνση από το «κανονικό», το «δίκαιο», το «ευχάριστο», το «αρμονικό», οπότε συχνά περιγράφουν καταστάσεις και πράξεις από ελαφρώς δυσάρεστες έως τραγικές. Καθώς ασχολείται ο μεταφραστής με τη μεταφορά του περιεχομένου του νομικού κειμένου από τη μία γλώσσα στην άλλη, καθόλου εύκολο δεν είναι να παραμείνει ένας ψυχρός και αποστασιοποιημένος εργάτης του λόγου, τον οποίον ενδιαφέρουν απλώς και μόνον οι λέξεις, οι όροι, η σύνταξη, η στίξη, το κειμενικό εθιμοτυπικό. Μελετώντας την υπόθεση εκτοπισμού των αυτοχθόνων της φυλής Sawhoyamcha αναλογίζεται κανείς τις συνθήκες ζωής, όχι μόνο των ιδίων, αλλά και κάθε φυλετικής ή εθνοτικής μειονότητας στον κόσμο, δημιουργεί στο μυαλό του εικόνες ανείπωτης ανέχειας και εξαθλίωσης, κάνει συνειρμούς με παρόμοια γεγονότα ξεριζωμού και προσφυγιάς του ευρύτερου ελληνισμού και διερωτάται πόσοι ακόμη νόμοι, Σύμφωνα, Συνθήκες, Συμβάσεις, Αποφάσεις και Παρακολουθήσεις Συμμόρφωσης με τις Αποφάσεις θα χρειαστούν για να εξαλειφθεί η αθλιότητα και να διασφαλιστεί ένας ελάχιστος βαθμός αξιοπρεπούς διαβίωσης για όλους τους κατοίκους αυτού του πλανήτη. Η συναισθηματική εμπλοκή είναι αναπόφευκτη, η ψυχική φόρτιση δεδομένη· παρά ταύτα, ο μεταφραστής καλείται να αντιμετωπίσει την πρόκληση αυτή, να σεβαστεί μεν το συναίσθημά του και να το αφουγκραστεί, αλλά πάντως να προχωρήσει και να ολοκληρώσει την εργασία που έχει αναλάβει, και δη στους χρόνους που έχουν οριστεί.

Επιστρέφοντας στα συμπεράσματα επί το έργον, ας προστεθεί ότι η μετάφραση των ειδικών κειμένων, νομικών, ιατρικών, επιστημονικών,

θρησκευτικών, προσκρούει πάντα στην έλλειψη εξοικείωσης του μεταφραστή με το εκάστοτε γνωστικό πεδίο. Όπως συνέβη και με την παρούσα εργασία, οι συμβουλές των ειδικών νομικών είναι εκ των ων ουκ άνευ, προκειμένου να παραχθεί ένα μετάφρασμα αξιοπρεπές και εναρμονισμένο με την πραγματικότητα, γλωσσική και εξωγλωσσική. Επιπλέον, είναι δεδομένο ότι ο μεταφραστής θα πρέπει προηγουμένως να έχει προβεί στην ανάλογη έρευνα πραγματολογικών στοιχείων, τα οποία θα τον βοηθήσουν στην παραγωγή ενός αποτελέσματος ευανάγνωστου, εύληπτου, ακριβούς, με σαφήνεια και ροή.

Εν κατακλείδι, είναι βέβαιον ότι μπορεί κανείς να βελτιώνει και να εξελίσσει διαρκώς τις εξειδικευμένες μεταφραστικές του ικανότητες στη νομική γλώσσα, αλλά και να λάβει σοβαρά υπόψη το ενδεχόμενο περαιτέρω ενασχόλησης (ακόμη και επαγγελματικής) με τη μετάφραση τέτοιων κειμένων, αρκεί να καταρτιστεί επαρκώς, να εγκύπτει με ενδιαφέρον και αγάπη σε τέτοια κείμενα που προϋποθέτουν βαθιά κοινωνικο-ιστορική έρευνα με διασταύρωση πληροφοριών, και να επικαιροποιεί τις γνώσεις του αδιάκοπα.

7. Βιβλιογραφικές αναφορές

- Βαλεοντής, Κ. Ε. & Κριμπάς, Π. Γ. (2014). *Νομική Γλώσσα, Νομική Ορολογία: Θεωρία και Πράξη*. Αθήνα: Νομική Βιβλιοθήκη.
- Βλαχόπουλος, Σ. (2003). Η μετάφραση και ο μεταφραστής νομικών κειμένων: Θεωρητικές και πρακτικές πτυχές. *Εφαρμοσμένη Γλωσσολογία* 19, 21-34.
- Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης (2006). *Εγχειρίδιο οδηγιών για την κωδικοποίηση της νομοθεσίας*. Αθήνα: Κεντρική Επιτροπή Κωδικοποίησης.
- Γραμμενίδης, Σ., et al., (2015). *Διεπιστημονικές Προσεγγίσεις της Μετάφρασης*. Αθήνα: Ελληνικά Ακαδημαϊκά Ηλεκτρονικά Συγγράμματα και Βοηθήματα.
- Cabré, M. T. (2004). “¿Lenguajes especializados o lenguajes para propósitos específicos?”, *Foro Hispánico* 26 (Textos y discursos de especialidad: el español de los negocios), 19-34.
- Cao, D. (2007). *Translating Law*. Clevedon: Multilingual Matters Ltd.
- Δημητρόπουλος, Α. (2010). *Το Σύνταγμα της Ελλάδας και άλλα βασικά ευρωπαϊκά και διεθνή κείμενα*, Τόμος Ι. Αθήνα: εκδ. Σάκκουλα Α.Ε.
- Διοργανικό εγχειρίδιο σύνταξης κειμένων*. (2011). Λουξεμβούργο: Υπηρεσία Εκδόσεων της Ευρωπαϊκής Ένωσης.
- Delisle, J., Lee-Jahnke, H. & Cormier, M. C. (eds). (2008). *Ορολογία της Μετάφρασης* (μτφρ. Γ. Φλώρος). Αθήνα: Μεσόγειος (Ελληνικά Γράμματα).
- Felber, H. (1984). *Terminology Manual*. Paris: Unesco/Infoterm.
- García Yebra, V. (1989). *En torno a la traducción: teoría, crítica, historia*. Madrid: Editorial Gredos.
- Halliday, M. A. K. & Hasan, R. (1991), *Language, Context and Text: Aspects of Language in a Social-semiotic Perspective*. Oxford: Oxford University Press.
- Κεντρωτής, Γ. (1996). *Θεωρία και Πράξη της Μετάφρασης*. Αθήνα: Δίαυλος.
- Kussmaul, P. (1995). *Training The Translator*. John Benjamins Publishing Co.
- Ladmiral, J. R. (1986). Sourciers et ciblistes. *Revue d'esthétique* 12, 33-42.
- Μαρτσούκου, Ε. & Τράντας (επιμ.) (2013). *Το Ευρωπαϊκό Δίκαιο στην Ελλάδα. Εγχειρίδιο Εναρμόνισης*. Αθήνα: Γενική Γραμματεία της Κυβέρνησης, Γραφείο Διεθνών και Κοινοτικών Θεμάτων / Εθνικό Τυπογραφείο.
- Mattila, H. (2006). *Comparative Legal Linguistics*. Surrey/Burlington: Ashgate.

Μπαμπινιώτης, Γ. (1998). *Λεξικό της Νέας Ελληνικής Γλώσσας*. Αθήνα: Κέντρο Λεξικολογίας.

Newmark, P. (1988). *A Textbook of Translation*. Hertfordshire: Prentice Hall.

Nida, E. (1964). *Toward a Science of Translation*. Leiden: Brill.

Nord, C. (1991). Scopus, Loyalty and Translational Conventions. *Target* 3(1), 91-109.

Nord, C. (1997). *Translating as a Purposeful Activity*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Nord, C. (2014). *Η Μετάφραση ως στοχευμένη δραστηριότητα. Εισαγωγή στις λειτουργικές προσεγγίσεις* [Μετάφρ. Σίμος Π. Γραμμενίδης, Δέσποινα Δ. Λάμπρου]. Αθήνα: Δίαυλος.

Οδηγός για τη σύνταξη, τη μετάφραση και την αναθεώρηση των νομικών πράξεων και λοιπών εγγράφων της Ευρωπαϊκής Ένωσης στα ελληνικά (n.d.) Ανάκτηση Απρίλιος 5, 2022, από Europa.eu: http://ec.europa.eu/translation/greek/greek/guidelines/documents/styleguide_greek_dgt_el.pdf

Reiss, K. (1976). *Texttyp und Übersetzungsmethode. Der operative Text*. Kronberg: Scriptor-Verlag.

Sosoni, V., Kermanidis, K. & Livas, S. (2018). Observing Eurolects: The Case of Greek. In L. Mori (ed.), *Observing Eurolects: Dynamics of language variation in EU Law*. Amsterdam/Philadelphia: John Benjamins.

Spivak, G. Ch. (2000). *Translation as Culture*. *Parallax* 6(1), 13-24, DOI: 10.1080/135346400249252.

Steiner, G. (1975). *After Babel. Aspects of Language and Translation*. Oxford: Oxford University Press.

Venuti, L. (1995). *The Translator's Invisibility: A History of Translation*. London: Routledge.

Vinay, J. P., & Darbelnet, J. (1958). *Stylistique comparée du français et de l'anglais. Méthode de traduction*. Paris: Didier.

8. Παράλληλα Κείμενα

✓ Hechos del Caso

Los hechos del presente caso se enmarcan en el Chaco paraguayo, donde tradicionalmente habitan los miembros de la comunidad Sawhoyamaya. Las tierras de esta zona fueron individualizadas como fincas y figuraban a nombre de dos compañías privadas. En 1991 iniciaron el proceso de reivindicación de sus tierras. En 1996, sin haber logrado un resultado positivo, ratificaron su solicitud de reivindicación de sus tierras. Por ello se solicitó que se remitiera un pedido de oferta a las propietarias de dichos inmuebles, para buscar una salida negociada. Sin embargo, no se realizaron mayores diligencias.

- En 1997, los líderes de la Comunidad Sawhoyamaya presentaron al Presidente de la Cámara de Diputados del Congreso Nacional un proyecto de ley con el fin de declarar de interés social y expropiar a favor del Instituto Paraguayo del Indígena, para su posterior entrega a los miembros de la Comunidad Sawhoyamaya, las fincas privadas. No obstante, se rechazó el proyecto de ley.

- La Comunidad Sawhoyamaya presentó una serie de recursos judiciales con el objetivo de reivindicar sus tierras, sin que se tuviera mayor éxito. Como consecuencia de las presiones recibidas por los propietarios de las fincas al enterarse de las reclamaciones de tierra propia, los miembros de la Comunidad Sawhoyamaya vivían en situación de pobreza extrema, caracterizada por los bajos niveles de salud y atención médica, explotación laboral y restricciones de poseer cultivos y ganado propio y de practicar libremente actividades tradicionales de subsistencia. La mayoría de los miembros de la Comunidad Sawhoyamaya decidieron salir de dichas estancias por lo que vivían al borde de una carretera nacional en condiciones de pobreza extrema, sin ningún tipo de servicios.

https://www.corteidh.or.cr/ver_ficha_tecnica.cfm?nId_Ficha=327&lang=es

- ✓ ORGANIZACIÓN DE LOS ESTADOS AMERICANOS COMISIÓN INTERAMERICANA DE DERECHOS HUMANOS Demanda de la Comisión Interamericana de Derechos Humanos ante la Corte Interamericana de Derechos Humanos Caso 12.419 Comunidad Indígena Sawhoyamaya del Pueblo Enxet-Lengua y sus Miembros contra la República de Paraguay
<https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/sawho/demand.pdf>

Ανάκτηση Δεκέμβριος 28, 2021

- ✓ Inter-American Court of Human Rights Case of the Sawhoyamaya Indigenous Community v. Paraguay Judgment of March 29, 2006 (Merits, Reparations and Costs) https://www.corteidh.or.cr/docs/casos/articulos/seriec_146_ing.pdf

Ανάκτηση Ιανουάριος 12, 2022

- ✓ | ES | Diario Oficial de la Unión Europea | C 118/15

P8_TA(2018)0279

Violación de los derechos de los pueblos indígenas en el mundo

Resolución del Parlamento Europeo, de 3 de julio de 2018, sobre la violación de los derechos de los pueblos indígenas en el mundo, incluido el acaparamiento de tierras (2017/2206(INI))

[https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES-EL/TXT/?from=ES&uri=CELEX%3A52018IP0279&qid=1647542075910,](https://eur-lex.europa.eu/legal-content/ES-EL/TXT/?from=ES&uri=CELEX%3A52018IP0279&qid=1647542075910)

Ανάκτηση Φεβρουάριος 13, 2022

- ✓ ΟΥΔΕΤΕΡΗ ΩΣ ΠΡΟΣ ΤΟ ΦΥΛΟ ΓΛΩΣΣΑ στο Ευρωπαϊκό Κοινοβούλιο

https://www.europarl.europa.eu/cmsdata/187093/GNL_Guidelines_EL-original.pdf

Ανάκτηση Μάρτιος 20, 2022

✓ Sawhoyamaxa Indigenous Community vs. Paraguay

Title: Sawhoyamaxa Indigenous Community vs. Paraguay

Party: Paraguay

Region: Latin America and the Caribbean

Data source: InforMEA

ECOLEX subject(s): [Food & nutrition](#) [Land & soil](#) [Water](#)

Abstract:

This case was concerned with an indigenous community's (the Sawhoyamaxa) claim for ancestral territorial rights brought against the Paraguayan government, which had been pending since 1991.

The lands they claimed were at the time owned by corporations. Seeing as the community was relying on the habitat suitable for activities such as hunting, fishing and gathering, the failure to recognize their title to the lands had negative effects on their nutrition and health. During the time the claim was pending, the Sawhoyamaxa were forced to live by a national road under extreme poverty and deprived of their traditional means of subsistence as well as basic necessities such as access to clean water. This resulted in many deaths and diseases occurring among the community.

The Court held that, by failing to improve the Sawhoyamaxa's situation, the State of Paraguay violated the right to life under Article 4 of the American Convention on Human Rights.

<https://www.informe.org/en/court-decision/sawhoyamaxa-indigenous-community-v-paraguay>

Ανάκτηση Απρίλιος 6, 2022